Atlantis 6

DŽON GODVIN

VELIKE MISTERIJE SVETA

KNJIŽEVNA ZAJEDNICA NOVOG SADA

BELEŠKA O AUTORU

Džon Godvin, rođen 1933. u Australiji, bio je po završetku studija kriminalistički izveštač i strani dopisnik. Više od deset godina gotovo besciljno je lutao po Evropi, Americi, Aziji i Okeaniji. Za to vreme napisao je nekoliko stotina novinskih tekstova i pet knjiga: *Ubice nepoznate*, *Ubice u raju*, *Rekvijem za pacova*, *Alkatraz 1868-1963* i *trotomnu zbirku Ovaj zbunjujući svet* (iz koje najbolja poglavlja objavljujemo u knjizi *Velike misterije sveta*). Knjige su mu prevođene na italijanski, francuski, danski i druge jezike. Džon Godvin danas živi u njujorškom Grinič Vilidžu.

BIBLIOTEKA „ATLANTIS”

DŽON GODVIN

VELIKE MISTERIJE SVETA

Prevod sa engleskog:
GAVRILO VUČKOVIĆ
ESAD JAKUPOVIĆ

KNJIŽEVNA ZAJEDNICA NOVOG SADA
1989.

Naslov originala:
John Godwin:
This Baffling World, 1, 2, 3
© Bantam Books, New York, 1984.

CIP – Каталогизација у публикацији
Библиотека Матице српске, Нови Сад

001.94(100)

ГОДВИН, Џон

Велике мистерије света / Džon Godvin ; prevod sa engleskog Gavrilo Vučković, Esad Jakupović. – Novi Sad : Književna zajednica Novog Sada, 1989. – 144 str. : ilustr. ; 24 cm. – (Biblioteka Atlantis ; 6)

Prevod dela : This Baffling World / John Godwin

ISBN 86-7331-178-0

PREDGOVOR

Kao i mnogi drugi pojmovi, misterije nisu ono što obično mislimo. Ova reč, koja dolazi iz latinskog *mysterium*, sugeriše božanska otkrovenja, duhovne tajne sasvim izvan čovekovog vidokruga.

Danas, reč *misterija* se najpre i najviše primenjuje na priče o zločinu. Ali zločin, bez obzira koliko složen bio, retko je kada nešto više od jednodimenzionalne zagonetke koja se može sabrati u frazu: „Ko je to učinio?". U ovoj zbirci misterija nastojao sam da se okrenem starijem i mnogo univerzalnijem značenju termina. Misterije opisane u ovoj knjizi (reč je, zapravo, o tri toma, iz kojih smo odabrali najlepša poglavlja – prim. prev.) nemaju za cilj novo preispitivanje prekršaja zakona, nego su posredi događaji, fenomeni i zbivanja koja izmiču logičnom objašnjenju.

To ne znači da su ovi slučajevi po svaku cenu takvi da potresaju svet. Količina mistifikacije koju stvara neki fenomen ili događaj može znatno da prevazilazi njegov bazični značaj. Kao osnova za izbor je, otuda, više poslužio kvalitet nego obim zagonetke.

Drugi važan kriterijum bio je mogućnost potvrde autentičnosti misteriznih događaja. Postoji, naime, isto toliko mnogo lažnih misterija kao i lažnih iveraka Hristovog raspela. Čitalac u ovoj knjizi neće naći izgubljene kontinente, Atlantidu i Mu, ni navodno proročansku arhitekturu egipatskih piramida, ni Linkolnov san o smrti, ni vampire, niti duhove – iz jednostavnog razloga što nema ni trunke dokaza da je ma koje od ovih čudesa ma kada predstavljalo stvarnost.

Neke od priča izabranih za ovu knjigu toliko su tvrdokorne da mogu da se seciraju i analiziraju a da se ni malo ne okrnji njihova tajanstvenost. Događaji o kojima se ovde govori izazivaju intelektualni svrab na koži ljudske radoznalosti, nadražaj po kome ćemo nastaviti da se češemo sve dok istraživanja ne urode plodom trijumfalnog rešenja. Vekovima staru enigmu Uskršnjeg ostrva tu skoro je razrešio Tor Hejerdal. To isto može se desiti sa ma kojom zagonetkom u ovoj knjizi, čak dok još čitate ove strane.

Zbunjenost može u velikoj meri da bude stvar gledanja. Ono što primitivni Papuanci nazivaju „đavoljim patuljkom" zapravo je običan tranzistorski radio. Citiraću na kraju poslovicu, po svoj prilici anonimnog autora, mada ja nekako podozrevam da je ona kovanica Džemsa Tarbera: *Ako se čoveku čini da cvrčak čuje svojim nogama, onda je moguće i da se cvrčku čini da čovek hoda na svojim ušima.*

Džon Godvin

VELIKE MISTERIJE SVETA

Glava prva

OSTRVO S BLAGOM

Najuzbudljivije misterije su one koje se odnose na skriveno blago. Tokom istorije, malo je tema uspaljivalo ljudsku maštu kao pomisao na bogatstvo do koga se može doći sasvim jednostavnim načinom pronalaženja. Najstarije poznate naracije te vrste – kineske bajke – govorile su o tajnom blagu koje su obično čuvali jedan ili dva demona zastrašujućeg izgleda.

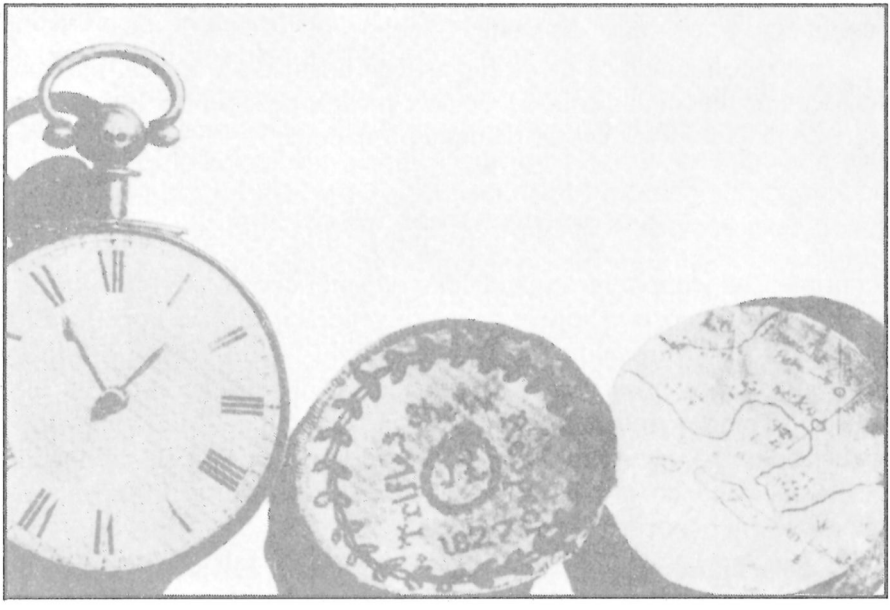

Skrovita mesta za mape s blagom: Skica pronađena u džepnom časovniku

Prema folklornim skaskama, skrivena blaga nalaze se u svim krajevima naše planete, izuzimajući, možda, Antarktik. Svaki rat, svaki veliki društveni potres povećava broj tih tajnih riznica.

Na primer, odmah po završetku drugog svetskog rata počele su da kolaju legende kako je grupa nacističkih lidera sakrila basnoslovno bogatstvo u Štajerskim Alpima, na prostoru od nekih 80 kvadratnih kilometara. Svako drugo planinsko jezero u toj oblasti sadrži, navodno, nacističko blago, sakriveno tamo u danima konačne agonije Trećeg Rajha. Nema sumnje, neke nacističke glavešine sklonile su na tajna mesta pozamašna bogatstva, ali što se tiče sadržaja tih skrovišta – ona su se, bar do sada, pokazala kao gorko razočaranje za lovce na blago.

U leto 1959. godine, jedna ekipa inženjera za spasavanje potopljenih objekata pročešljala je temeljito jezero Toplic. Izvukli su sa dna osam metalnih sanduka nabijenih britanskim novčanicama od pet funti, u ukupnoj vrednosti od 35 miliona dolara – ali svaka od tih novčanica bila je falsifikat! Ispostavilo se da su lažne banknote bile sastavni deo „Operacije Bernard", jednog plana Gestapoa koji je bio sračunat na to da podrije ekonomiju zapadnih saveznika puštanjem u promet milijardi falsifikovanih funti i dolara. Taj lažni novac izrađen je u koncentracionom logoru nedaleko od Ebenzea. U aprilu 1945. godine, kada se svet kukastog krsta uveliko rušio, esesovci su potopili poslednje zalihe novca na dno jezera Toplic, i na taj način stvorili još jednu legendu o potopljenom blagu. Fascinantna priča – ali slaba vajda od nje!

Ipak, stoji činjenica da su fantastična bogatstva u novcu, nakitu i dragocenim metalima, koja su obično sticana nezakonito, doista bila sakrivena i da još uvek čekaju da budu pronađena.

Košmarno Kokosovo ostrvo

Na primer, na jednom mestu nedaleko od američkog kontinenta nalaze se četiri majušna ostrva koje je nekoliko generacije gusara koristilo kao svoje „trezore". Verovalo se da je između 1640. i 1730. godine – zlatnog doba pomorskog gusarstva – na tim malim vulkanskim ostrvima bio pohranjen plen u vrednosti od oko 100 miliona dolara. Međutim, izuzimajući nekoliko zagubljenih zlatnika i srebrenjaka, koji su pronađeni sasvim slučajno, niko još nije uspeo da nazre čak ni odblesak tog bogatstva – uprkos svim naporima i ustrajnosti.

Obala Floride bila je lovište čuvenog gusara Edvarda Tiča, bolje poznatog pod nadimkom Crnobradi. Pre nego što je britanska ratna mornarica okončala njegovu karijeru, on je pozamašan deo svoje „zarade" zakopano na ostrvu Amelija, nekih pedesetak kilometara severno od Džeksonvila. Tokom sledećih decenija, domoroci i turisti tragali su za skrivenim bogatstvom, ali sve do danas jedini ljudi koji su imali neku vajdu od njega bili su prodavci lažnih mapa o blagu.

Jugozapadno od Floride, u Jukatanskom kanalu, nalazi se malo ostrvo zvano Isla Muheres, što će reći Ostrvo žena. To ostrvce bilo je rezidencija i glavni štab jednog veoma preduzimljivog španskog gusara po imenu Mundaka. Negde na tom parčetu zemlje nalazi se ostatak bogatog plena senjora Mundake – nekih tri i po miliona srebrnih pezosa, ako je verovati njegovom sopstvenom hvalistanju. Kad je umro, nije ostavio iza sebe ni mapu ni testament, tako da lovci blaga, uprkos besomučnom kopanju, nisu uspeli da pronađu ni jedan jedini pezos.

Ostrvo Tiburon (Ajkula), u Kalifornijskom zalivu, udaljenio je jedva tri i po kilometra od obale. Ono je služilo ne samo kao skrovište za piratsko blago, nego i kao jedno od skrovišta za ogromne količine zlata koje su Asteci sakrili od španskih konvistadora. Bez obzira na to što je pronađeno nekoliko autentičnih pisama i dokumenata koji govore o blagu još uvek pohranjenom negde na Tiburonu, nijedno od njih ne sadrži mapu ili bilo kakav drugi putokaz. I tako, blago još uvek leži tamo, čekajući srećnog nalazača.

Glavnu poteškoću sa svim tim skrivenim bogatstvima predstavlja, razume se, odsustvo mapa. Međutim, zna se pouzdano da postoje ni manje ni više nego tri autentične mape o jednom od najvećih zakopanih blaga na svetu – ali, bez obzira na to, ono još nije otkriveno.

Kokosovo ostrvo, pored pacifičke obale nema ni punih četrdeset kvadratnih kilometara i okruženo je gotovo vertikalnim liticama duž obale. Obraslo kokosovim stablima i gustom šikarom, ono deluje krajnje negostoljubivo, tako da je svim lovcima na blago ostalo u krajnje neprijatnoj uspomeni. Među te tragače za skrivenim bogatstvom spadaju i neki ljudi osvedočeno čeličnih nerava, kao na primer čuveni as automobilskih trka Malkolm Kembel i neustrašivi avanturista grof Feliks fon Lukner.

Veći deo ostrva pokriven je zelenkasto-smeđom masom puzavica i isprepletenih grana koje sprečavaju prodiranje sunca, tako da dole na tlu i usred bela dana vlada polutama ispunjena vlagom i zadahom truleži naporedo sa zujanjem hiljada malih, nasrtljivih muva. „Imao sam utisak da se nalazim u otvorenom grobu", pisao je jedan američki novinar.

Basnoslovna bogatstva

Izgleda da ta turobna zlokobna atmosfera utiče čak i na životinje. Ser Malkolm Kembel opisuje kako ga je jedne noći iznenada probudio njegov pas kada je „skočio na noge uz strašno urlanje i jurnuo ka zadignutom krilu našeg šatora, lajući od besa i strave. Nikada ranije nisam video nekog psa u takvom nastupu prestravljenosti". Tokom sledeće dve noći pas je ponavljao svoju predstavu, cvileći i tresući se od nekog užasa. Ali, mada

je ser Malkolm svaki put izvršio pažljivu inspekciju logora, nije mogao da vidi ništa sem tamnog šipražja, niti da čuje ništa drugo sem neumornog zujanja muva.

Uprkos tom grozomornom ambijentu, mamac skrivenog bogatstva tako je neodoljiv da kostarikanska vlada koristi ostrvo kao redovan izvor prihoda. Lovci na blago plaćaju standardnu taksu za dobijanje zvanične dozvole koja ih ovlašćuje da okušaju sreću na bilo kom delu ostrva.

Prema predanju, na Kokosovom ostrvu se nalaze tri zasebna blaga. Postojanje prva dva je bazirano uglavnom na neproverenim glasinama, dok je treće i najveće – dokumentovana činjenica.

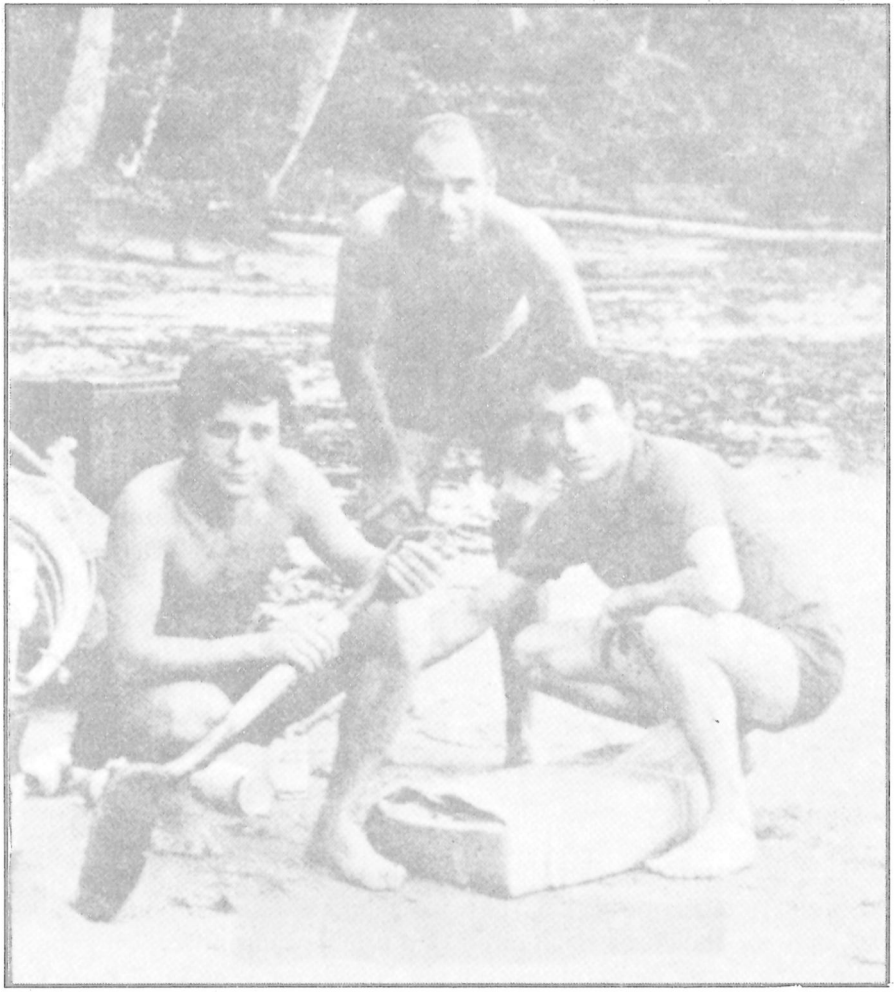

Lovci na blago Kokosovog ostrva: Francuz Rober Vernije (stoji) sa dva druga koja su stradala kada se njihov čamac prevrnuo u oluji

Početkom osamnaestog stoleća, kapetan Edvard Dejvis bio je jedan od mnogih pirata koji su pljačkali obale Centralne Amerike, tada nazivane „Nova Španija". Kokosovo ostrvo služilo mu je kao glavni štab i busija iz koje je kretao u svoje drske prepade. Na kraju je nestao bez traga i glasa, posle neuspelog pokušaja da zauzme grad Porto Belo. Veruje se da je 1709. godine, neposredno pre svoje oproštajne ekspedicije, negde na ostvu sakrio svoj godinama gomilani plen. Mesto je nepoznato, ali postoje izveštaji o veličini blaga: 700 zlatnih poluga, 20 buradi za vodu napunjenih zlatnicima, i više od 100 tona španskih srebrnih reala.

Drugo blago pripadalo je jednom pomorskom gangsteru zvanom Benito Bonito, koji je pohlepu za zlatom udružio sa najsurovijim sadizmom. Godine 1819. on je uzeo najveći plen u svojoj karijeri, zarobivši na otvorenom moru kod Akapulka, Meksiko, transport koji je nosio 150 tona zlata. Posle toga Bonito je otplovio do Kokosovog ostrva, ugušio pobunu u redovima svoje posade, a onda se otisnuo na jedan novi – kako se pokazalo – njegov poslednji pljačkaški pohod. Logično je pretpostaviti da je on svoj basnoslovni plen ostavio negde na ostrvu, zato što piratski brodovi – za koje je brzina bila od bitnog značaja – nisu mogli dozvoliti sebi da plove opterećeni balastom od 150 tona. Bonito se usidrio u zalivu Vafer, na severnoj strani ostrva. Baš tu su kasnije istraživači našli grozno unakažene leševe pobunjenih mornara. Što se tiče samog Bonita, on je našao smrt na dnu mora – rezultat njegovog sukoba sa britanskom fregatom „Espigl".

Međutim, najveću atrakciju Kokosovog ostrva predstavlja mapirano i dokumentima potkrepljeno blago Lime, koje je opčinilo mnoge ljude i ostalo neotkriveno uprkos svim njihovim naporima da ga lociraju i iznesu na svetlost dana.

Odiseja jedne mape

Godine 1821. peruanska prestonica Lima bila je sedište španskog vicekralja i ujedno najbogatiji grad na čitavom kontinentu. Te iste godine, Simon Bolivar je uspešno proterivao španske oružane snage iz njihovih kolonija. Drhteći od straha pred revolucionarnom armijom koja se približavala, crkvene i gradske vlasti Lime su se sastale i zaključile da će biti mudro ako pokretna bogatstva prestonice presele u sigurnije krajeve.

Međutim, iskrsnule su velike teškoće u pogledu transporta, jer su svi raspoloživi španski brodovi već bili pretovareni. Zbog toga je doneta odluka da se dragocenosti iz veličanstvene katedrale u Limi utovare na britanski jedrenjak „Meri Dajer". Crkveno blago bilo je doista fascinantno. Između ostalog, tu se nalazila jedna statua Devica Marije u prirodnoj

veličini, načinjena od čistog zlata i ukrašena dijamantima. Bilo je tu i srebrnih svećnjaka, putira optočenih draguljima, drvenih kovčega napunjenih biserima, rubinima i safirima. Bilo je i figura svetaca odevenih u ogrtače od srebra i velikih sanduka punih zlatnika. Čitavo to blago procenjeno je na nekih 30 miliona dolara.

Sve u svemu, bilo je to preveliko iskušenje za Škotlanđanina Čarlsa Tompsona, kapetana broda „Meri Dajer". Umesto da odjedri u Panamu i preda tovar španskim vlastima, on se uputio prema Kokosovom ostrvu. Tamo su on i njegova posada sakrili blago i ponovo otplovili, ali tek nakon što je Tompson pedantno nacrtao mapu ostrva i lokaciju skrovišta sa blagom.

Do ove tačke, priča je sasvim jasna; od nje, ona postaje sve mutnija. Na neki način, kad je otplovila sa Kokosovog ostrva, „Meri Dajer" je nestala sa čitavom svojom posadom, izuzimajući kapetana Tompsona. Prema nekim izvorima, nju je potopio jedan španski ratni brod; prema drugima, potonula je za vreme jake oluje. Ma šta da se desilo, činjenica je da je samo kapetan Tompson preživeo. Na kraju je stigao do Njufaundlenda – bez svog broda, ali još uvek posedujući mapu o blagu.

U to vreme, baš kao i danas, mape o blagu bile su predmet sumnjičavosti, i ma koliko se Škotlanđanin trudio, nikako nije uspevao da nađe nekoga ko bi imao dovoljno poverenja da finansira ekspediciju do jednog mesta bogu iza leđa, kakvo je Kokosovo ostrvo. Tek 1840. – gotovo dvadeset godina kasnije Tompson je upoznao dva čoveka koji su bili voljni da se upuste u taj rizik. Bila su to dva Njufaundlanđanina po imenu Boug i Kitig. Međutim, pre nego što su uspeli da otplove, Tompson je umro od onoga što se u to vreme nazivalo „groznicom". Mapa o blagu dospela je u Kitingove ruke.

Pet Meseci kasnije, Kiting i Boug stigli su na Kokosovo ostrvo. Ovde, još jednom, magla nesigurnosti obavija čitavu priču. Iz razloga koji još nisu dovoljno objašnjeni, posada se pobunila. Vlasnici broda, strahujući za svoj život, sakrili su se na ostrvu i najzad je njihov brod otplovio bez njih.

Zagonetna pećina

Dva meseca nakon tih događaja, do ostrva je stigao još jedan kitolovac sa Njufaundlenda. Niko ne zna šta se u međuvremenu desilo na tom mračnom ostrvu, ali čamci za spasavanje zatekli su samo jednog preživelog – Kitinga. On je objasnio da je i Boug umro od „groznice", ali niko nije video ni njegov leš ni grob.

Kiting se vratio u svoj rodni grad Sent Džon – bez blaga. Mi možemo samo pretpostaviti da on nije svojim spasiocima verovao dovoljno da bi

im poverio da transportuju blago. Ali, imao je još svoju dragocenu mapu, i utrošio je godine pokušavajući da organizuje novu ekspediciju. U toj uzaludnoj nadi dočekao je i smrt, 1873. godine.

Kiting je zaveštao mapu jednom drugom pomorcu po imenu Ficdžerald koji je, međutim, bio potpuno nezainteresovan za čitavu stvar. On je načinio nekoliko kopija mape, ali lično nikada nije otišao da traži blago.

Od ovog trenutka potpuno je nemoguće pratiti tragove ljudi koji su posedovali mapu i okušali svoju sreću s njom, mada znamo da su među njima bili jedan britanski vojni oficir, jedan ribar sa Njufaundlenda, jedan kapetan britanske mornarice, jedan službenik kostarikanske vlade i ser Malkolm Kembel.

Jedna za drugom, organizovano je nekih desetak ekspedicija do Kokosovog ostrva. Međutim, ne računajući to što su ih muve na smrt izujedale, lovci blaga pronašli su tamo samo skelete, staro oružje i istrulele delove brodske opreme. Jedina druga stvar koju su otkrili bilo je da pedantno iscrtana mapa o blagu nema baš nikakve vrednosti.

Prema Tompsonovoj karti, on je čitavo blago Lime sakrio u jednoj prirodnoj pećini, svega dva-tri metra ispod tla, na jednom mestu uzvodno uz potok koji se uliva u zaliv Čatamski. Jedini posao koji su tragaoci imali da obave bio je da idu uz potok i motre na oznake koje su predstavljale putokaz do pećine. Međutim, činilo se da su i oznake i sama pećina iščezli bez ikakvog traga.

Posle mnogo uloženog znoja, besa i razočaranja, lovcima na blago najzad je sinulo pred očima rešenje zagonetke; a to rešenje bilo je takvo da nikoga nije obradovalo. Naime, Kokosovo ostrvo zapljuskuje žestoke tropske oluje, i često dolazi do odrona zemlje i seizmičkih pomeranja tla. Nema sumnje, te kataklizme su bile dovoljno razorne da izbrišu plitku pećinu i uklone svaki putokaz postavljen ljudskom rukom.

Tim klimatskim faktorima treba pripisati i nestanak druga dva blaga. I tako, sva tri fabulozna bogatstva još uvek se nalaze na Kokosovom ostrvu, ali mogu se pronaći isto onako teško kao što bi se pronašle tri zlatne igle u plastu sena zapremine 50 kvadratnih kilometara.

Doživljaji trojice mladića

Ključ za sva blaga do sada spominjana naprosto je u tome što ih treba pronaći. Ma kakva ih misterija okruživala, ona se može svesti na jednu jedinu reč: GDE? Međutim, postoji jedno zakopano blago koje prkosi svim pravilima lova na blago. Tačno se zna mesto gde je ono pohranjeno i može da ga vidi čak i najkratkovidije oko. To blago se nalazi na jednom

Samo jedno od 350 ostrva u zalivu Mehun: Vazdušni snimak ostrva Ouk, dugog oko 1.200 metara, i starija fotografija okna

lako dostupnom mestu, pošteđeno je od tropskih insekata i groznice, a svojim izgledom je tako privlačno da ga mnoge generacije koriste kao svoje izletište.

Pa ipak, već 190 godina to zakopano blago odolevalo je svim pokušajima ljudi da ga izvuku, pobedilo je sve pijuke, ašove, moćne bušilice i elektronske indikatore, i progutalo je oko 1.500.000 dolara za troškove kopanja, a nije nikome donelo ni cent dobiti. Blago na ostrvu Ouk leži tamo do današnjeg dana, predstavljajući zagonetku koju nijedan moderni tehnički genije nije mogao da reši.

Zavesa te čudesne enigme podigla se jednog vedrog oktobarskog jutra 1795. godine. Tri mladića vozila su se kanuom po Mahonskom zalivu, tražeći zgodno mesto za piknik. Zvali su se Entoni Vom, Džek Smit i Dan Mekginis.

Mahonski zaliv je prostrano, zaklonjeno mesto, veoma pogodno za sidrenje brodova, na stenovitoj južnoj obali Nove Škotske. U njemu ima nekoliko stotina malih ostrva, većinom nenastanjenih i, u ono vreme, još neistraženih. Jedno od tih ostrva privuklo je pažnju trojice mladića. Bilo je dugo nešto više od kilometra i po, široko oko 800 metara i imalo je oblik pomalo na znak pitanja. Zbog obilja visokog hrastovog drveća prozvali su ga ostrvo Ouk (*oak* na engleskom znači hrast).

Mladići su se iskrcali i počeli da istražuju ostrvo. Tako su stigli na jednu čistinu, nasred koje se uzdizao usamljeni džinovski hrast. Kad su prišli bliže, primetili su da je jedan grana, otprilike pet metara iznad tla, bila odsečena, i da se na preostalom delu grane nalaze nedvosmisleni tragovi od konopaca i kolotura. Na tlu, direktno ispod patrljka grane, bilo je jedno udubljenje, prečnika otprilike četiri metra, koje je izgledalo kao da je tu nešto zakopano.

Mladići su se rodili u tom kraju, i od malih nogu slušali su uzbudljive priče o piratima koji su pljačkali brodove u ranijim vrmenima i koristili izolovane zalive Nove Škotske kao utočište. Njihova prva misao bila je da su nabasali na neko zakopano blago, a druga misao – da nabave alat za kopanje.

Vratili su se sledećeg jutra, opremljeni ašovima i lopatama. Uzbuđeni od pomisli da se pod njihovim nogama nalazi veliko bogatstvo, zakoračili su u neobični krug i počeli mahnito da kopaju. Njihovo uzbuđenje se još više povećalo kad su otkrili da upravo otkopavaju zatrpani rov usečen u tvrdu ilovaču. Zidovi tog rova bili su jasno oblikovani i na njima su se videli stari tragovi pijuka.

Voda čuva tajnu

Na dubini od tri i po metra naišli su na platformu načinjenu od čvrstih hrastovih oblica, Ubeđeni da se ispod te prepereke nalazi blago, probili su oblice debele oko petnaest centimetara. Međutim, sve što su pronašli ispod njih bila je nova naslaga tvrde gline. Kopanje se nastavljalo.

Dva metra niže, mladići su pronašli jednu zarđalu zviždaljku. Njihovo uzbuđenje je preraslo u pravu groznicu kad su iskopalai jedan bakarni novčić datiran 1713. godine. Na dubini od sedam metara naišli su na još jednu hrastovu platformu. Probili su i nju, iskopali još oko tri metra zemlje i stigli do nove platforme.

Za mladiće to je značilo kraj kopanja – bar privremeno. Sada su bili na dubini od blizu deset metara, i sa alatom kojim su raspolagali nisu mogli da idu još dublje. Nije se moglo predvideti koliko ih još platformi čeka. Ali sada su definitivno bili sigurni da su natrapali na lokaciju fantastičnog bogatstva. Problem je bio samo u tome da se nabavi odgovarajuća tehnička oprema i da se blago iskopa.

To se pokazalo težim nego što su oni očekivali. Ostrvo Ouk imalo je ružnu reputaciju, i stanovnici susednog kopna nisu želeli da s njim imaju neke „poslovne afere". Prema predanju, taj kraj je bio omiljeno boravište čuvenog kapetana Kida i drugih pirata, koji su, navodno, na ostrvu izvršavali smrtne kazne nad svojim neprijateljima i tako ga prepunili zlim

duhovima. Postojala je i priča o nekakvoj tajanstvenoj svetlosti koja se palila i gasila kao svetionik i tako namamila mnoge ribare u smrt. Sve u svemu, nije to bila vrsta ostrva na kome bi čovek želeo da boravi duže vreme – naročito ne na reč trojice avanturi sklonih mladića.

Uprkos tome što nisu naišli na podršku kod sugrađana, mladići su odbijali da se odreknu „svog" blaga; a kada su se Mekginis i Smit oženili nekoliko godina kasnije, preselili su se sa svojim ženama na ostrvo, da bi mogli stalno biti u blizini zakopanog blaga.

Njihova upornost se isplatila. Godine 1804. uspeli su da zainteresuju bogatog doktora Džona Lindza, koji je formirao jednu kompaniju i počeo da iskopava rupu – sa svim vrstama oruđa koja su se u to vreme koristila.

Ljudi su silazili sve dublje. Na svaka tri metra nailazili su na po jednu hrastovu platformu, od kojih je svaka bila debela 15 centimetara i uglavljena u šaht tako precizno da bi se njome mogao ponositi najbolji rudarski inženjer.

A onda, na dubini od 30 metara, naišli su na potpuno novu vrstu prepreke – sloj koji se, kao neki sendvič, sastojao od naslaga drvenog uglja, brodskog katrana i madraca od kokosovih vlakana. Kad je i ta prepreka bila uklonjena, ispod nje se ukazao jedan veliki ravan kamen pokriven nekim čudnim znacima koji su izgledali kao pismo odraženo u ogledalu. Ispod toga – ponovo ilovača!

Zlato na pomolu!

U toj fazi iskopavanja ekipa je odlučila da prekine rad. Sledećeg dana bila je nedelja, pa su se ljudi vratili na posao tek u ponedeljak. Na svoje zaprepašćenje, ustanovili su da je jama, tada duboka 32 metra, bila ispunjena vodom do visine od 18 metara!

Ne može se posumnjati u upornost kopača: oni su odmah obrazovali lanac i počeli kofama da izvlače vodu. Međutim, ima razloga da se posumnja u njihovu inteligenciju, jer očigledno nisu zastali da porazmisle otkuda ta voda dolazi. Tek posle 22 dana crpljenja, uvidevši da se nivo vode nikako ne smanjuje, pokušali su da odgonetnu razlog poplave. Mekginis je verovao da su naišli na neki podzemni izvor – mada bi se brzo odrekao te svoje teorije da je samo okusio vodu!

Držeći se te pretpostavke, ekipa je odmah počela da kopa novo okno, pored onog prvobitnog, u nadi da će na taj način uspeti da prelije vodu u novu jamu. Stigli su do dubine od 33 metra – dublje nego prvi put – a onda začuli neku potmulu tutnjavu. Staro okno se srušilo! A novo je počelo da se puni vodom tako brzo da su ljudi navrat-nanos morali da spasavaju život.

To je – što se tiče kompanije – bio kraj poduhvata. Akcionari su potrošili sav kapital i uzalud prolili mnogo znoja. Ukupan dobitak: dve jame ispunjene vodom. Jedini pozitivan rezultat bio je taj što se razbila ružna legenda o ostrvu Ouk, jer nijedan istraživač nije bio žrtva zlih duhova.

Lovci na blago pripisivali su svoj neuspeh zloj sreći. Kao što je Smit pisao jednom svom prijatelju na kontinentu: „Da nije bilo raznih nesreća koje nam je priroda podvalila, svi mi bismo sada bili bogati ljudi". Kao što se kasnije pokazalo, zla sreća je imala malo veze sa njihovim fijaskom.

Prvi istraživači otkrili su samo tri indicije o zakopanom blagu. Prva je bila bakarni novčić datiran 1713. godine. Druga je bila madrac od kokosovih vlakana, očigledno donet iz prekomorskih zemalja, jer se takav materijal nije proizvodio u Americi. Treća je bila kamena kocka sa čudnim znacima – putokaz koji se mogao pokazati predmetom od najveće vrednosti. Ali, za veliko čudo, izgleda da niko od lovaca na blago noje poklonio veću pažnju tom natpisu. Smit je čuvao kamen u svojoj kući, tretirajući ga više kao suvenir, nego kao mogući ključ misterije. Tek nekih 120 godina kasnije, kamena ploča je preneta na kontinent radi pažljivijeg proučavanja. Međutim, navodno dešifrovani tekst je mutan. Jedna od njegovih maštovitih interpretacija glasi:

„DVA MILIONA FUNTI LEŽI ZAKOPANO DESET STOPA NIŽE!"

Manje je nego verovatno da je to doista pravo značenje natpisa. Zašto bi neko ko je imao toliko ingenioznosti da zaštiti blago od nepoželjnih ruku oglasio na kamenoj ploči njegovo prisustvo? Sem toga, u ono vreme suma bi pre bila izračunata u gvinejama nego u funtama. Bilo kako bilo, zagonetni kamen je ili bio izgubljen, ili ukraden, ili na neki drugi način uništen u meduvremenu do 1920. godine.

Genijalni građevinari

Uprkos svojim prvim neuspesima, istraživači su bili ubeđeni više nego ikada da se blago doista nalazi u jami. Jedino pitanje bilo je kako doći do njega. Decenije su prolazile. Makginis je umro, a Smit i Vom su nastavili da obrađuju svoje farme na ostrvu Ouk, nikada ne gubeći nadu da će jednog dana ipak uspeti da se domognu zlata.

Avgusta meseca 1849. godine, u gradu Truro, Nova Škotska, osnovan je još jedan sindikat sa jakim finansijskim sredstvima. Sastavljena od lokalnih biznismena i inženjera, grupa je odlučila da se lati posla na jedan više naučan način.

Nabavljena je jedna od velikih bušilica koje su se tada koristile u rudarskim operacijama – fiksirana na ležajevima i pokretana konjskom zapregom. Takva bušilica mogla je da pokupi uzorke svega onoga kroz šta bi prolazila. Na dubini od 34 metra – jedan metar dublje od prvobitne bušotine – bušilica je prošla kroz sloj hrastovine, a onda prodrla kroz nešto što je ličilo na mekši metal. Kad je svrdlo izvučeno, na njegovom šiljku pronađena su dva majušna beočuga nekog lanca. Beočuzi su bili od *čistog zlata!*

Posle toga rad je nastavljen. Bušilica je još jednom prošla kroz meki metal, a zatim kroz novu naslagu drveta. Dok je prodirala dublje, redosled se ponavljao – drvo, metal, drvo.

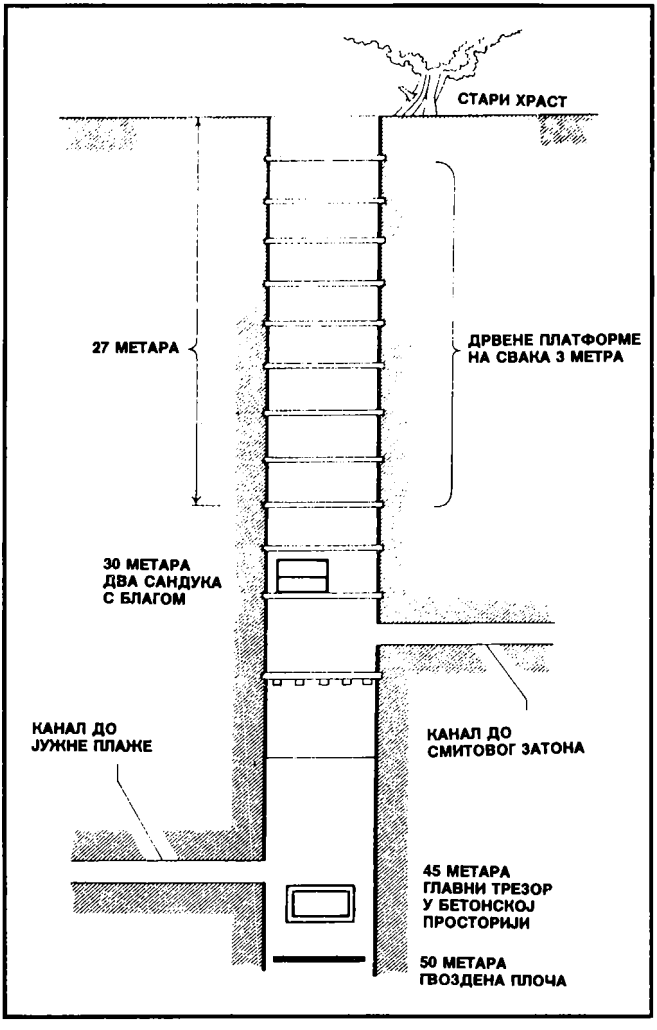

Dijabolički izum: Presek uklete jame na ostrvu Ouk koja je odolela naporima svih lovaca na blago

Smit, Vom i ostali članovi sindikata trijumfalno su se osmehivali jedni drugima. Bušilica je dokazala da su oni bili u pravu: zlato se doista nalazilo u oknu. Dole u dubini počivala su dva sanduka, jedan iznad drugoga, i oba su bila puna dragocenog metala. Činilo se da će san najzad postati stvarnost.

Međutim, preostajao je problem vađenja sanduka. Dole se nalazila ona prokleta voda. Kao i

ranije, pokušaj da se voda ukloni crpljenjem pokazao se kao potpuno buzuspešan. Jedina alternativa bila je da se iskopa novo okno pored onog koje je vodilo u skrovište sa zlatom, u nadi da će se voda tako eliminisati. Ovoga puta lovci na blago prodrli su do dubine od 38 metara. Međutim, desila se ista zaludujuća „nesreća". Voda je počela da prodire u novo okno, brzo ga ispunivši do istog nivoa kao i ono prvo.

Tek sada lovci na blago su se setili da učine ono što je trebalo učiniti još pre – da okuse vodu. Na svoje zaprepašćenje, ustanovili su da je voda slana. A zatim, posmatrajući okno, zapazili su da se nivo vode penjao i spuštao u istom ritmu u kome i okeanska plima i oseka. Budući da je bilo potpuno nemoguće da morska voda procuri kroz tvrdu glinu, njima je odjednom postalo jasno na kakvog su se „neprijatelja" namerili: jedan podzemni kanal povezivao je zakopano blago sa okeanom!

Obala kao sunder

Pod tim uslovima mogli su da kopaju do sudnjega dana a da ne smanje nivo vode ni za jedan jedini pedalj. Jedina šansa bila je da se blokira dotok vode sa njegovog izvora.

Najbliži deo obale bio je Smitov zaton, nekih 170 metara dalje od okna. Dok su lovci na blago pretraživali pesak, pokušavajući da nađu otvor kroz koji je voda doticala, njihovo ljubopitstvo pretvorilo se u strahopoštovanje. Jer, ispod peska su otkrili podlogu od kamena koja se protezala čitavom razdaljinom koju su označavale gornja i donja linija oseke. Kameni pod bio je pedantno pokriven istim kokosovim vlaknima koja su pronašli u oknu. Ispod kamene podloge naišli su na pet odvodnih kanala koji su išli paralelno sa kamenjem. Ti kanali spuštali su se ukoso ispod mora i dole negde sastajali se sa centralnim kanalom, koji je u direktnoj podzemnoj liniji vodio do okna sa blagom.

Ma koliko to izgledalo neverovatno, neko je pretvorio pedeset metara obale u sunder. Dok je plima rasla, debeli sloj od kokosovih vlakana upijao je i zadržavao vodu, a onda je sprovodio odvodnim kanalima prema oknu. U normalnim okolnostima, ta vodena masa bila je zadržana pritiskom zemlje unutar okna. Ali ako bi neko pokušao da prekopa okno odozgo i ukloni zemlju, pritisak je popuštao, i okno je bilo automatski poplavljeno.

Međutim, čak i sada, lovce na blago interesovala je enigma koju im je zadao anonimni, dijabolični izumitelj ovog zaštitnog sistema. Preostajalo je jedno ključno pitanje: *Na koji bi način ljudi koji su sakrili blago mogli ponovo da ga se domognu?*

Negde, u oknu ili blizu njega, mora da se nalazio neki uređaj koji bi održavao jamu suvom dok bi se iz nje vadio sadržaj – neka vrsta sigurnosnog ventila poznatog samo njegovim izumiteljima. Bilo je apsurdno misliti da je neko ko se pokazao tako ingeniozan da sagradi ovo skrovište lišio sebe mogućnosti da izvadi ono što je u njega stavio. Ovakvo rezonovanje kao da nije bilo blisko članovima sindikata. Umesto toga, oni su odlučili da, po cenu ogromnih troškova, izgrade veliku branu u Smitovom zatonu, kako bi sprečili more da ispuni ulazni otvor za vreme visoke plime. Posle toga, voda iz okna mogla bi da bude ispumpana.

Da – mogla bi! Međutim, za vreme sledeće plime desila se strašna oluja koja je harajući obalom raznela branu u paramparčad.

Truro sindikat je bankrotirao! Straćeno je četrdeset hiljada dolara, a nije dobijen ni jedan cent na ime obeštećenja. Članovi akcionarskog društva vratili su se manje riskantnim poslovima. Ali čak i dok su lizali svoje finansijske rane, tešili su se međusobno saznanjem da su bar razotkrili tajnu misteriozne jame.

Ekspedicije na blago

Kako se kasnije pokazalo, ta uteha bila je najobičnija iluzija. Okno je čuvalo još neke tajne o kojima niko nije ni sanjao!

Jedini neosporavan rezultat njihovog poduhvata bio je u tome što su skrenuli pažnju svetske javnosti na zagonetku ostrva Ouk. Tokom sledećih četrdeset godina još nekoliko ekspedicija je pokušalo da se domogne blaga, ali nijedna od njih nije uspela čak ni onoliko koliko su uspele one prethodne.

Onda je, 1893. godine, izvesni Frederik Bler iz Nove Škotske, poznat po svojoj izuzetnoj preduzimljivosti, organizovao još jedan sindikat. Nova kompanija je odlučila da ne ponovi nijednu grešku svojih prethodnika. Kad je Bler stigao na scenu, ustanovio je da će morati da otpočne od samog početka. Raniji pokušaji, većinom nespretni, samo su doveli do toga da okno sa blagom, kao i veći broj okana za isušivanje vode, budu porušeni – što je znatno otežavalo posao Blerove ekspedicije.

Sa velikom oštroumnošću, Bler i njegovi radnici počeli su svoje operacije ne na mestu gde se nalazilo blago, nego u Smitovom zatonu. Izbušili su čitav niz rupa duž putanja podzemnog kanala, ispunili te rupe dinamitom i razorili kanale, sprečivši na taj način protok morske vode do okna sa blagom. Ili su bar tako mislili.

Posle toga spustili su jednu metalnu cev dole niz okno, prateći grubo liniju primitivne bušilice koju je koristila grupa Truro. Sa tom zaštitnom cevi, njihova sopstvena bušilica mogla je da dejstvuje efikasnije.

Još jednom je vrh bušilice zagrizao u misterioznu ilovaču jame, prodirući sve dublje i dublje, duž bušotina prethodnih ekspedicija. Činilo se da nema potrebe da se ide dublje od mesta gde su se nalazila ona dva sanduka sa blagom, ali Bler je pošao od ideje da okno možda ima još nekoliko dopunskih iznenađenja. I bio je u pravu.

Na dubini od 49 metara šiljak bušilice je iskopao nešto što je u prvi mah izgledalo kao neki sivi kamen. Međutim, hemijska analiza je pokazala da je u pitanju beton – ploča debljine 15 centimetara. Zatim je naišao sloj drveta debeo 10 centimetara, pa ploča od mekog metala debljine 80 centimetara, ispod nje ponovo drvo, a zatim još jedan sloj betona.

Od svakog od tih materijala bušilica je pribavila sitne uzorke, uključujući čestice zlata i nečega što je ličilo na parčad pergamenta. Na osnovu svega toga mogla se steći slika o anatomiji okna. Očigledno, ona dva sanduka otkrivena gore više bila su samo kamuflaža, lukavo postavljena tu sa ciljem da onoga ko stigne do njih zavara idejom kako je to sve što uopšte može da se nađe. Mnogo vrednije blago počivalo je u betonskoj komori, 16 metara dublje u oknu.

Večita igra žmurke

Edvard Huper, jedan od članova sindikata, pisao je nekom svom prijatelju u Londonu: „Nikada u svome životu nisam upoznao tu vrstu uzbuđenja koje nas je zahvatio u tom trenutku. Osećali smo se kao ljudi koji će za koji tren otkriti najlukavije skrivenu tajnu na licu naše planete. Bogatstvo koje je ležalo dole činilo nam se od manje važnosti: više od njega uzbudivalo nas je rešenje zagonetke".

Avaj za nade lirskog gospodina Hupera! Odjednom se dole duboko iz okna začula neka zloslutna, grgutava buka. Nekoliko sekundi kasnije, mlaz vode je šiknuo iz cevi nekoliko metara u vazduh i polio sve koji su se nalazili u blizini.

Voda je bila morska – ali otkuda? Bler je izdao naređenje da se niz cev upumpa velika količina crvene boje, a zatim je počeo da motri otvor u Smitovom zatonu, čekajući da se na tom mestu voda oboji u crveno. Međutim, to se nije desilo, što je značilo da je podzemna veza između zatona i jame još uvek blokirana. Kasnije tog dana ogromne skerletne mrlje ipak su se pojavile na morskoj površini – ali na južnoj strani ostrva, i to dobrih 200 metara dalje od okna.

To je moglo da znači samo jednu stvar: da postoji drugi podzemni tunel do jame, koji štiti blago u betonskoj komori, baš onako kao što je

već otkriveni kanal štitio dva metalna sanduka sa blagom. Bler i njegovi ljudi pretraživali su južnu obalu, u nadi da će naći ulazni otvor. Ali ni oni, ni ekipe koje su posle njih došle, nikada u tome nisu uspeli.

Sa nepopustljivom upornošću Bler je nastavio bušenje, uprkos stalnoj navali vode. Na dubini od 57 metara, nakon što je progrizao još jedan sloj ilovače, vrh bušilice je udario o jednu prepreku kroz koju nije mogao da prodre. Ispostavilo se da je u pitanju gvozdena ploča. Bila je to najdublja tačka do koje je bilo koji od lovaca na blago uspeo da prodre.

Ali Bler se ni sada nije predavao. Nastavio je sa kopanjem, mada je tada već čitava okolina jame ličila na neko blatište. Voda koja je neprekidno nadirala, pretvorila je ilovaču u košmarnu kaljugu. Posle višesedmičnog gacanja i rovanja po toj lepljivoj kaši, kopači su izgubili svaki trag čak i od provobitnog okna. Lov na blago pretvorio se u grozomornu i veoma skupu igru „žmurke".

Bler je uporno insistirao da se radovi nastave. Ali njegovi ortaci iz sindikata, potrošivši 115 hiljada dolara, odlučili su da dignu ruke od svega. Mada Bler nije imao kapitala da na svoju ruku nastavi sa kopanjem, zakupio je od lokalnih vlasti deo ostrva gde se nalazilo blago, i od tada iznajmljivao pravo na eksploataciju svim zainteresovanim licima – uz uslov da njemu pripadne jedan deo eventualno iskopanog blaga.

Sve do svoje smrti, 1951. godine, uporni Škotlandanin nikada nije gubio nadu. Posmatrao je jednog partnera za drugim kako se upuštaju u veliki izazov, kako metodi iskopavanja postaju sve komplekniji i tehnički savršeniji, kako se ogromne sume novca sipaju u ukletu jamu.

Bespomoćna tehnika

Godine 1909. to je bio jedan njujorški inženjer po imenu Hari Baudion. Zatim su stigli moćni finansijski sindikati iz Nju Džersija, Mejna i Viskonsina. Godine 1930. na ostrvo su stigle i dve ekipe iz Nove Škotske. Jedna po jedna, ekspedicije su nailazile na iste prepreke koje su porazile njihove prethodnike, i sve su se završavale totalnim neuspehom.

Godine 1935, rukavicu je prihvatio jedan istinski „teškaš". Džilbert Heden, biznismen iz Nju Džersija, imao je i dovoljno novca i dovoljno rudarskog iskustva. On je preduzeo „opearaciju spasavanje blaga" veću od svih dotadašnjih.

Sproveo je podvodne električne kablove sa kopna do ostrva Ouk, tako da je imao dovoljno energije za pogon mašina. Neko vreme električne pumpe uspevale su da suzbiju navalu vode, ali nisu mogle da učine bogzna šta protiv blata. Kad su radovi na kopanju bili već uveliko poodmakli, Hedenovi radnici su se našli u otprilike istoj bespomoćnoj situaciji

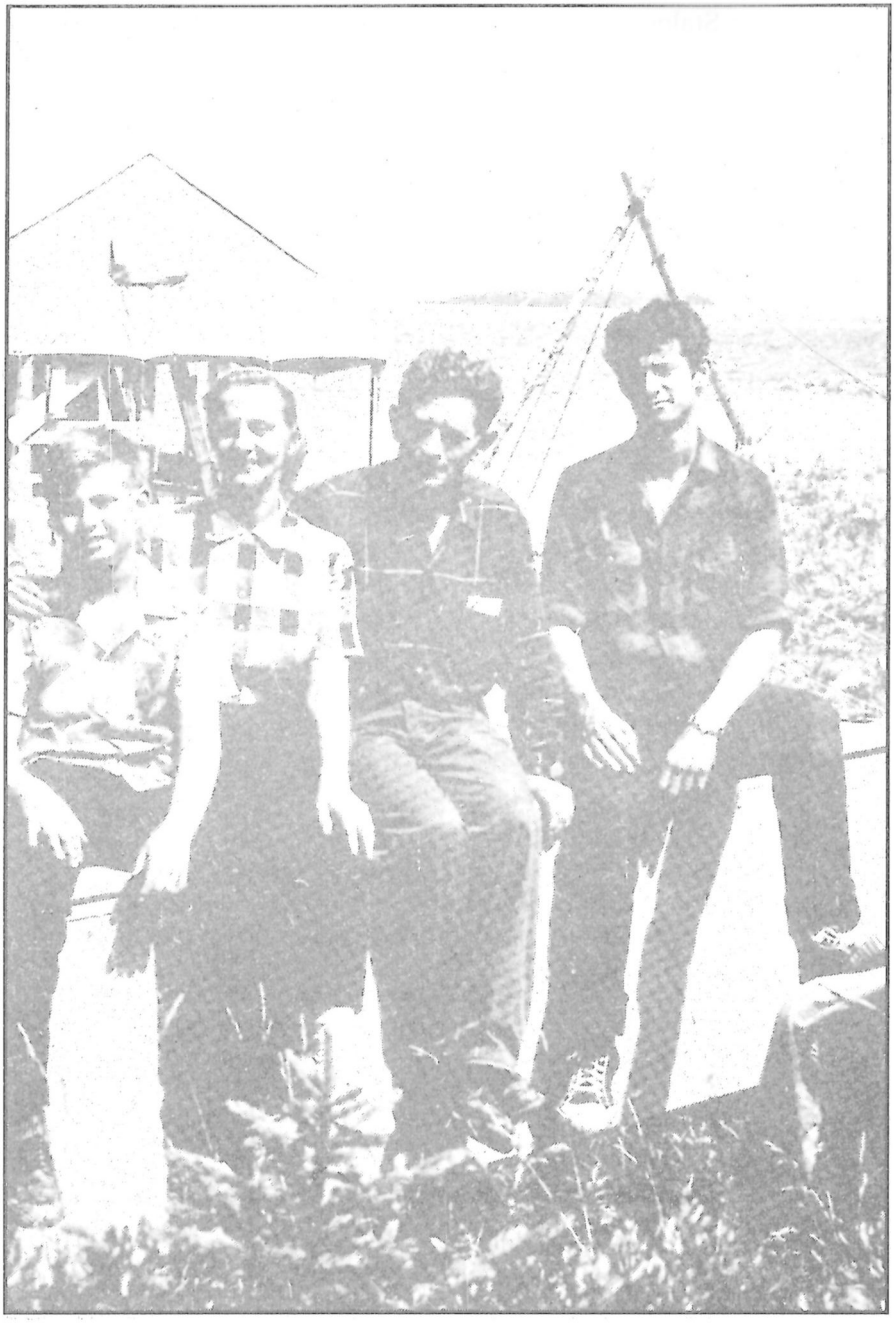

Šest godina pre nesreće u kojoj su poginuli otac i stariji sin: Robert Prestol sa ženom i dva sina po dolasku na Ouk

kao i Blerovi. Stalno bušenje, kopanje i podzemne poplave, plus nekoliko sporednih okana za isušivanje koji su se odronili – sve je to do te mere deformisalo lokaciju da niko više nije ni znao gde se zapravo nalazilo prvobitno okno sa blagom. Kad je ta igra skrivalice u blatu progutala 140 hiljada dolara, biznismen iz Nju Džersija je najzad morao priznati da je poražen.

Ipak, ostrvo Ouk je nastavilo da mami lovce na blago. Stizali su prekaljeni istraživači i iskusni rudari, ljudi sa „čarobnim palicama", i oni koji su sebe smatrali „vidovnjacima". Pojavila se čak i jedna dama iz Škotske sa velikom mapom, koja je tvrdila da je tu mapu nacrtala prema uputstvima dobijenim od duha čuvenog gusara Kapetana Kida.

Većina tih lovaca na blago ostajala je na ostrvu taman toliko da pridoda svoj novčani atribut golemim sumama koje su već bile bačene u jamu. Medutim, za neke od njih zakopano blago postalo je prava opsesija: čak ni posle neuspeha nisu mogli da napuste to mesto.

Godine 1951. jedan metalac iz Ontarija po imenu Restol napustio je svoj redovni posao i preselioi se sa porodicom na ostrvo Ouk. Izgradio je malu kolibu blizu blatnjavog, raznim otpacima ispunjenog kratera, koji danas označava mesto gde se nalazi blago. Utrošio je šest godina i svu svoju ušteđevinu na prekopavanje, pokušavajući da nađe ključ tajne o skrivenom blagu. Ohrabrilo ga je to što je već prve dve godine boravka na ostrvu pronašao još jedan pljosnati kamen na kome je bio urezan zagonetni natpis.

Ni on, kao ni njegovi prethodnici, nije se domogao zlata: pomenuti kamen bio je njegov prvi i poslednji nalaz. Osim toga, na ostrvu Ouk pojavio se konkurent. Bio je to neki Robert Defild, geolog iz Kalifornije. On je dopremio čitavu armiju buldožera, nameravajući da metodično pretraži ostrvo. Ne zna se čime bi se završila konkurentska borba da Restol nije poginuo: pao je u jamu. Tri čoveka spustila su se za njim, ali sva trojica su poginula. Medu njima bio je stariji sin istraživača blaga...

Strpljenje i rad

Te iste 1965. godine na ostrvu se pojavilo novo lice – 42-godišnji biznismen iz Majamija, Deniel Blenkenšip. Novajlija nije primenjivao varvarske metode ponašanja na ostrvu. Naprotiv, svi oni koji su se hteli priključiti poslovima postajali su kompanjoni Denfilda. Uostalom, ni to nije dugo trajalo: Denfild nije uspeo da izbegne stereotipnu sudbinu svih „osvajača" ostrva – propao je, pa je Blenkenšip postao gotovo svemoćni naredbodavac u poslovima raskopavanja na ostrvu. Ali, on je bio naredbodavac bez sredstava: padom Denfilda ispario je i udeo Blenkenšipa. Pomogao mu je

Dejvid Tobijas, finansijer iz Montreala. Tobijas se zainteresovao za ostrvo, uložio u posao krupnu sumu i formirao kompaniju pod nazivom „Tritton Alliance Limited", a Deniel Blenkenšip je postao jedan od njenih direktora.

Blenkenšip nije žurio sa poslovima raskopavanja. Najpre se bacio na izučavanje arhivskih materijala. Analizirao je drevne požutele mape, prelistavao dnevnike ranijih ekspedicija, čitao knjige posvećene piratskim i nepiratskim skrovištima s blagom. Sve te podatke je sistematizovao u tri verzije, koje nisu uzimale u obzir skrovište kapetana Kida.

Prva verzija: Skrovište Inka – U najsavremenijem delu Perua nalazi se provincija Tumbes. Pre pet stotina godina to je bio najutvrđeniji rejon imperije Inka. Kada je Francisko Pisaro u dvadesetim godinama 16. veka postojbinu Inka podvrgao ognju i maču, naumio je da opljačka bogatstva u vrednosti od deset miliona dolara. Međutim, to je obuhvatilo vrednost blaga samo malog broja skrovišta. Veći deo blaga nestao je bez traga. Gde su Inke skrivale ogromno blago? Da li su ga tajnim putevima prenele preko Panamskog zemljouza i sakrile na jednom od malih atlanskih ostrva? Da li je to bilo ostrvo Ouk?

Druga verzija: Skrovište engleskih kaludera – U 1560. godini engleski parlament raspustio je Bratstvo sabora svetog Andrije. Kaludere tog bratstva bio je glas da su u toku mnogih vekova nagomilavali zlato, brilijante i umetnička dela po manastirskim podrumima. Posle odluke parlamenta, blago je iznenada nestalo. Moguće je da su ga nepoznati čuvari dragocenosti prebacili preko okeana na ostrvo Ouk. Takvu hipotezu nameće i interesantna pojedinost: podzemne galerije Ouka i podzemni hodnici iskopani pod engleskim manastirima veoma su slični. Ako se odbace male nepodudarnosti, može se pretpostaviti da su ih načinile ruke istih majstora.

Treća verzija: Najspornija – U Jevanđelju se govori o tome da je Isus Hrist, pre no što će poći na Golgotu, održao Tajnu večeru – oproštajnu večeru sa svojim učenicima. Budući apostoli prolivali su suze i otpijali vino iz masivne zlatne čaše, poznate pod nazivom Čaša svetog Grala. To se događalo u domu Josifa Arimatejskog. Nije poznato da li je Tajna večera zaista održana ili nije, ali se jedna masivna zlatna čaša dugo čuvala u Engleskoj u Glastonberijskoj opatiji gde ju je, navodno, lično dostavo Josif Arimatejski. Kada je vlada donela odluku o konfiskaciji bogatstva Glastonberija, otkriveno je da je čaša Svetog Grala – isparila. Manastir je bio detaljno pretražen od podruma do krova; nađeno je mnogo zlatnih i srebrnih predmeta, ali ne i čaša.

Istoričar R. V. Haris, koji je prvi opisao ostrvo Ouk, smatrao je da su čašu na to ostrvo preneli i sakrili masoni.

Uništene oznake

Činilo se da je Blenkenšip brižljivo obavio sve pripremne radove i da nije bilo razloga za dalje čekanje. Preostalo je da se ekspedicija baci na ostrvo i na kopanje, kopanje... Ali Denielu se još uvek nije žurilo. Do njegovih ušiju dospele su glasine o postojanju, negde na Haitiju, podzemnih skrovišta s blagom, koje su načinili i koristili pirati Karipskog mora. Pričalo se da sistem tamošnjih tunela i vodovodnih kanala mnogo liči na mrežu komunikacija ostrva Ouk.

Blenkenšip je avionom otputovao u Port-o-Prens. Podzemno blago, doduše, nije našao, ali se sreo sa čovekom koji je pre izvesnog vremena otkrio jedno od piratskih skrovišta s blagom, procenjeno na 50 hiljada dolara, i krijumčarskim putevima ga sklonio s Haitija. Razgovor s tim čovekom usmerio je misli Blenkenšipa novim tokovima. Ne, razmišljao je,

Čarolija koja nestaje: Nalazište sa blagom i danas privlači hiljade turista

pirati Severnog Atlantika nisu stvarali podzemna skloništa. Neko je prekopao sve one tunele pre Kida i „Crnobradog". Možda su to bili Španci? To bi bilo moguće. Trebalo bi stvaranje „zlatnih šahtova" datirati sa 1530. godinom, kada je španska flota započela da održava relativno redovne plovidbe između nedavno otkrivene Amerike i Evrope? Moguće je da su komandanti flotila govorili kako su im pojedini brodovi postradali u uraganima, a u stvari su utajivali znatan deo napljačkanog bogatstva, skrivajući ga do boljih vremena?

Vrativši se sa Haitija, Blenkenšip se konačno zadržao na ostrvu, ali ni tada se nije odmah latio prekopavanja. Najpre je uzduž i popreko prokrstario ostrvom. Išao je lagano, analizirajući svaki kvadratni metar. Otkrio je mnogo šta što njegovi prethodnici nizu zapazili. Tako, na primer, osmatrajući pažljivo obalu Zaliva krijumčara, otkrio je peskom prekrivene razvaline neke drevne gradevine – detalj koji je ukazivao na nedovoljnu pažnju svih Blenkenšipovih prethodnika.

Velika većina tragača za blagom preterano aktivno je nastojala da prodre u podzemlje ostrva, i upravo to ih je sprečavalo da pažljivije prouče njegovu površinu. Ko zna koliko tajnih i neskrivenih oznaka se nalazilo bukvalno pod njihovim nogama, ali su ih buldožeri uništili?!

Bušotina nazvana „Špur 10 x" nalazila se oko 70 metara severoistočno od „zlatnog šahta". Bila je prvi put izbušena u oktobru 1969. godine i prečnik joj je dostizao samo 15 centimetara. Teško je reći zašto je Blenkenšip ispoljio posebno interesovanje za nju. Verovatno je tome najviše doprinelo poznavanje istorije ostrva. Bilo kako bilo, tek on je proširio otvor te bušotine do 70 centimetara i učvrstio je njene zidove širokom metalnom cevi. Cev je bila spuštena do dubine od 60 metara i tamo je dospela do stenovitog tla. Ali, to nije zadržalo istraživača. Odlučio je da produži bušenje i kroz stenovito tlo ostrva. Intuicija mu je govorila da traganje treba produžiti upravo na tom mestu. Bušilica je prošla još oko 20 metara i dospela – u prostoriju ispunjenu vodom.

Sezam se nije otvorio

To se dogodilo početkom avgusta 1971. godine. Blenkenšip je u bušotinu „Špur 10 x" odmah spustio prenosnu televizijsku kameru, opremljenu i izvorom svetlosti. On je sedeo u šatoru ispred televizijskog ekrana. Kamera je dospela do „zavetne prostorije" i počela lagano da se okreće, šaljući na površinu sliku. U tom trenutku iz šatora se prolomio krik. Pomoćnici Blenkenšipa utrčali su u šator, pretpostavljajući da im je šef stradao od strujnog udara... Našli su ga u egzaltiranom stanju. Na ekranu je svetlucala slika: velika prostorija, očigledno veštačkog porekla, i u

njenom centru – dobro očuvan sanduk, verovatno s blagom. Medutim, Blenkenšip nije kriknuo zbog sanduka: neposredno pred okom televizijske kamere plivala je u vodi čovečja ruka! Da, čovečja ruka, odsečena ispod lakta. U to se čovek mogao zakleti.

Kada su Blenkenšipovi pomoćnici utrčali u šator, on nije progovorio ni reči: čekao je da čuje šta će oni da kažu. Zar oni ništa ne vide? Zar je on počeo da halucinira? Ali, prvi koji je bacio pogled na ekran povikao je:

– Kakvo je to prokletstvo Den? Pa to je čovečja ruka!

– Zar? – likujući je dobacio Blenkenšip. – Možda je to samo rukavica?

– Đavola, rukavica – umešao se Džeri, drugi pomoćnik. – Eto na tom čudu mogu se izbrojati sve kosti!

Ali, u tom trenutku ruka je iščezla iz objektiva televizijske kamere, a o fotografisanju slike na ekranu niko u tom trenutku nije mislio. Kasnije je Blenkenšip više puta načinio snimke sa ekrana. Na jednom od njih vidi se „sanduk" i rasplinuta slika ruke, a na drugom se može uočiti čovečja lobanja. Ali ona oštrina s kojom je ruka bila viđena prvi put kasnije nijednom nije dostignuta.

Blenkenšip je bio potpuno svestan činjenice da snimci ne predstavljaju dokazni materijal. Mada je bio potpuno uveren u postojanje i sanduka i ruke i lobanje, on u to nije mogao da ubedi nikoga. Svako bi to mogao da odbaci kao foto-trik.

Zbog toga je Blenkenšip odlučio da se sam spusti u „Špur 10 x" i iznese na površinu zemlje bilo kakav dokaz. Ali pošto je spuštanje čoveka u bunar prečnika 70 centimetara na dubini od blizu 65 metara rizičan poduhvat, on ga je odložio do iduće jeseni.

Septembar 1972. godine. Na ostrvu Ouk boravi dosad poslednja ekspedicija. Njen rukovodilac, Deniel Blenkenšip, priprema se da prodre u dubinu podzemne stene ostrva, da bio dobio konačan odgovor na zagonetku koja intrigira tragače za blagom već gotovo 200 godina.

Nedgonetnuta zagonetka

Prvo probno spuštanje izvršeno je 16. septembra. Blenkenšip je dospeo do dubine od 58 metara i isprobao aparate. Sve je bilo ispravno i normalno. Posle dva dana ponovo se spustio, ali ovoga puta do samog „skrovišta", da bi ga bolje osmotrio. Posle dva minuta spuštanja dospeo je do donjeg kraja 60 metara dugačke metalne cevi, skliznuo u šaht načinjen u steni i našao se u „prostoriji skrovišta". Prvi utisak bio je razočaravajući: ništa se nije videlo. Voda je bila mutna, a svetlost lampe jedva je dopirala do udaljenosti od jednog metra. Posle minut i po Den je drmnuo konopac i njegovi ljudi su ga podigli uvis.

– Gotovo ništa se ne vidi – rekao je kada se našao na površini zemlje. – Do daljine jednog metra se može videti, a dalje je mrak. Jedno je sigurno, to je velika prostorija, i u njoj nešto ima. Šta to, teško je reći: potrebno je više svetlosti. Na dnu su neki otpaci, parčad nečega, ali sve je pokriveno muljem. Zbog njega je i voda zamućena. Sledeći put ću bolje da razgledam. Najvažnije je da sam dospeo tamo gde treba.

Septembra 21. izvršen je treći pokušaj. Blenkenšip je spustio u podzemnu prostoriju snažan izvor svetlosti: dva automobilska fara na maloj platformi. Zatim se i sam spustio. Rezultat je opet bio razočarenje: farovi nisu mogli da probiju mutnu, muljevitu vodu. Poslednju nadu polagao je u foto-aparat s blic-lampom. Međutim, spustivši se 23. septembra, Blenkenšip je shvatio da ni to nije izlaz. Skidajući sa sebe ronilački kostim, on se požalio drugovima:

– Fotografisanje je besmisleno. Nisam čak mogao da shvatim ni to gde je prednja, a gde zadnja strana ovog prokletog aparata. Uopšte, škljocati tamo dole aparatom je glupo traćenje vremena. Ni farovi ne mogu da pomognu. Spuštaš se na veliku dubinu, znaš da dole nešto postoji, ali se tamo od najmanjeg pokreta odmah podiže mulj i ni đavola ne možeš da vidiš.

I tako, ostrvo i dalje uporno čuva svoju tajnu.

Mnogo je šta već poznato, ali na glavno pitanje – da li na njemu postoji skrovište s blagom i iz čega se ovo sastoji – niko još ne može da pruži odgovor.

Glava druga

ČOVEK SA GVOZDENOM MASKOM

Kad je otkucalo tri časa, masivna hrastova kapija zatvorske tvrdave širom se otvorila. Čulo se izvikivanje naredbi, bubnjanje doboša i grmljavina točkova i kopita na kaldrmi. Redovi kopljanika i musketara ukočili su se u stavu mirno dok je kočija gospodina De Sen-Marsa, novoimenovanog guvernera Bastilje, ulazila u dvorište.

Iza kočije naišla je jedna zavesama zastrvena nosiljka koju su nosila četiri služitelja. U trenutku kad se kočija zaustavila, guverner je učinio jednu neuobičajenu stvar. Ne uzvraćajući na pozdrav vojnika, žurno je prišao nosiljci i počeo lično da nadzire proceduru koja je usledila. Dvojica narednika iz pratnje pomogli su jednom čoveku da side sa nosiljke, postavili ga između sebe i, predvođeni guvernerom, poveli ga pravo prema kuli Bertodjer.

Vojnici u dvorištu uspeli su da bace samo letimičan pogled na zatvorenika. Videli su jedino da je visok i sede kose – i da mu je lice *maskirano crnim somotskim velom*! Onda se kapija tvrdave zalupila za njim. Nikada ga više nisu videli.

Bilo je to u četvrtak, 18. septembra 1698. godine. Tog dana pariska Bastilja primila je svog najslavnijeg i najmanje poznatog stanovnika.

U tvrđavi je proveo nepunih pet godina; onda ga je groblje sv. Pavla preuzelo zauvek. Izuzimajući možda samo Markiza de Sada nijedno zatvaranje u zloglasnu Bastilju nije izazvalo toliko mnogo uzbuđenja, spekulacija i kontroverzi kao zatvaranje ovog čoveka čije su crte lica ostale enigmatične isto toliko i razlog njegovog utamničenja.

Glavni podstrekač uzbuđenja bio je Aleksandar Dima, koji je, raspolažući samo šačicom istorijskih podataka, napravio jedan od najvećih romantničnih trilera u svetskoj literaturi. Dima je bio taj koji je preobratio parče tkanine ispred zatvorenikovog lica u „vizir od uglačanog čelika

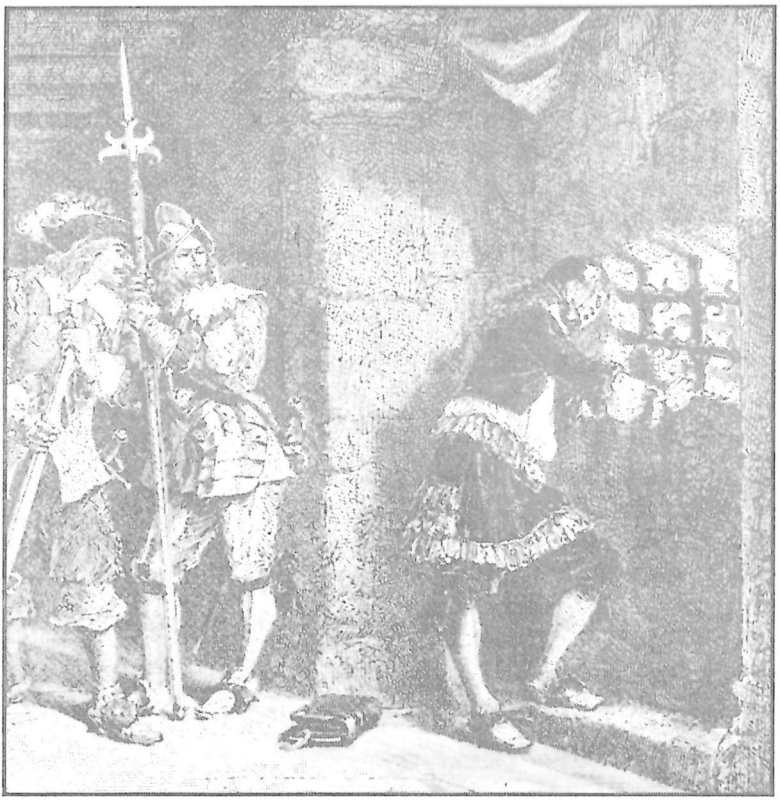

Maska do kraja života: Slika A. de Nevila ilustruje mit koji je Aleksandar Dima podstakao svojim romanom

pripojen uz šlem iste vrste, tako da je čitava njegova glava bila obavijena" – dajući na taj način zatvoreniku njegovu klasičnu titulu u svojoj knjizi „Čovek sa gvozdenom maskom".

Triler Aleksandra Dime

Ova titula je odolela zubu vremena, za razliku od originalnih opisa zatvorenika, koji su odavno zaboravljeni. Ta titula je odisala tajanstvom, bila obavijena jednom aurom mračne misterije. Kad su Bernarda Šoa jednom upitali koju bi istorijsku zagonetku najviše voleo da reši, on je odgovorio: „Prva koja mi pada na pamet jeste ko je bio *Čovek sa gvozdenom maskom*".

Međutim, van bujne uobrazilje Aleksandra Dime, nikada nije postojao čovek sa *gvozdenom* maskom. Ali *postojao* je jedan zatvorenik koji je često – mada ne stalno – morao da nosi somotski veo ispred lica, i čiji su tamničari preduzimali sve moguće mere da njegov identitet ostane sakriven.

Maska nipošto nije bila jedinstvena u analima kaznenog varvarstva. U Engleskoj devetnacstog stoleća, a isto tako i u Italiji, osuđenici određenih kategorija bili su prisiljavani da nose crne kapuljače preko glave kad god bi se mešali sa ostalim žiteljima tamnice. Bio je to metod psihološke torture, sračunat na to da stvori osećanje totalne izolacije – odsecajući takvog zatvorenika od ostalih ljudskih bića i osudujući ga na bezličnu anonimnost. Takav tretman slamao je moral brže i temeljitije od batina i točkova za mučenje.

Međutim, prema izveštajima kojima raspolažemo, francuske vlasti nisu imale taj cilj maskirajući čoveka u Bastilji. One ga nisu prisilile da nosi obrazinu zato da bi ga demoralisale. Svi izveštaji iz tog doba jednodušni su u tvrdnji da je on bio tretiran sa puno obzirnosti i ljubaznosti; nije bio podvrgavan nijednoj od mnogih brutalnosti koje su sačinjavale deo zatvoreničkog života tokom 300 godina.

Očigledno, jedina svrha maske bila je da spreči da zatvorenik bude prepoznat. Tom cilju bilo je podredeno sve što se ticalo zatvorenika tokom 34 godine njegovog tamnovanja. Čak je i sahranjen pod imenom koje nije bilo njegovo, pa čak je i to ime namerno bilo pogrešno napisano.

U obimnoj korespodenciji koja se odnosi na zatvorenika, njegovo pravo ime nikada nije bilo pisano. Ponekad je bio *"čovek koga ste mi poslali"*; ponekad *"osoba u tvrđavi"*; a najčešće *"Stari zatvorenik"*. Upravo to i čini ovu mračnu zagonetku tako fascinantnom. Jer zatvorenik, držan u tamnici polovinu svog života bez nade da će mu biti suđeno, nije bio jedan zaboravljeni „niko i ništa" koji je trunuo u zatvoru; on je bio tema dugih detaljnih pisama koja su međusobno izmenjivali kralj Francuske, ministri vojske i finansija, i njegovi čuvari. S vremena na vreme, ta pisma sadržavala su raspitivanje o stanju zatvorenikovog zdravlja i raspoloženja, ali uvek iznova ona su podsećala na kraljevu zapovest da mu se ne sme dozvoliti da komunicira sa bilo kojim ljudskim bićem, i da mu se mora zapretiti smrću na licu mesta ako pokuša da razgovara sa svojim tamničarima o bilo čemu drugom sem o zahtevima koji se tiču njegovog ličnog komfora. On je morao da ostane figura u senci, bez ikakvog kontakta sa spoljnim svetom.

I zaista, osobe zadužene za to umalo nisu uspele da ga načine takvim.

„Država: to sam ja"

Od tada, istoričari su uspeli da steknu prilično jasnu ideju o tome ko je bio tajanstveni čovek; međutim, oni još i danas, kao i bilo kada ranije, ne znaju *zašto* se s njim postupalo onako kako se postupalo.

Nikakav nagoveštaj odgovora ne može da se nađe u dugogodišnjoj korespodenciji koja se ticala Starog zatvorenika. Jedino objašnjenje je usputna napomena da je on, na neki način, izazvao „kraljevo nezadovoljstvo".

Kralj je bio Luj XIV, poznati i kao „Veliki monarh" ili „Kralj sunce". Kraljevo nezadovoljstvo moglo je da bude strašna stvar za osobu na koju se odnosilo. Jer Luj XIV predstavljao je vrhunac kraljevskog apsolutizma; on je bio, ujedno, i tvorac i žrtva jednog kulta ličnosti uporedljivog samo sa onim koji je okruživao bogove-faraone starog Egipta. Njegovo često citirano „Država: to sam ja" bilo je oličenje monstruoznog hvalisanja u tim vremenima. Međutim, ta tvrdnja bila je naprosto konstatacija jedne činjenice života. Luj je *bio* država. Svaki službenik bio je *njegov* službenik, svaki vojnik *njegov* vojnik, svaki podanik *njegov* podanik. On je upravljao najmoćnijom, najbogatijom i najuticajnijom zemljom Evrope baš kao što bi upravljao svojim privatnim domaćinstvom. On je bio odgovoran jedino samome sebi; „polagao je račune samo Bogu".

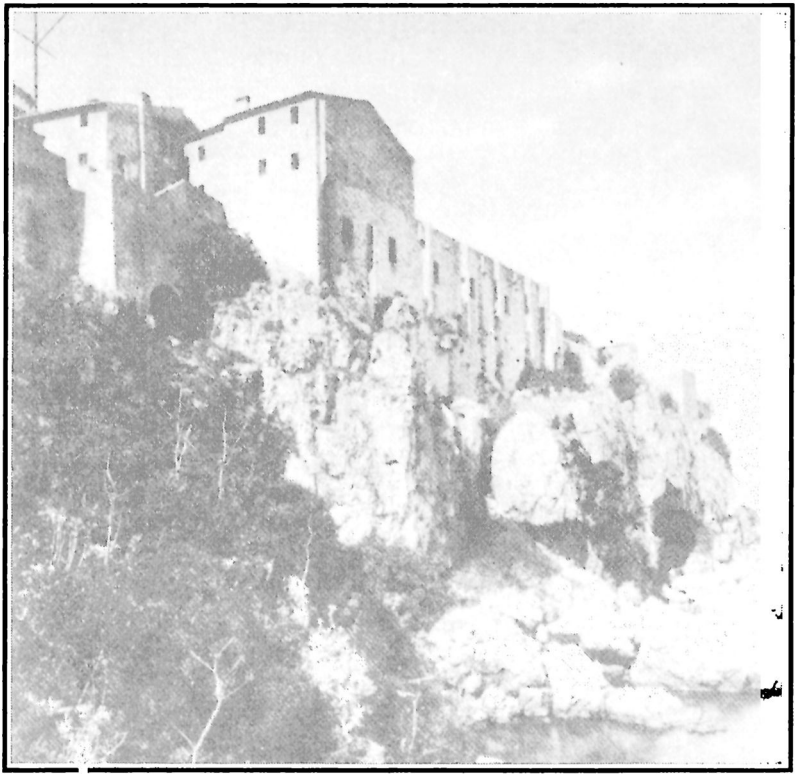

Zatvor svete Margarete: Tvrđava se nalazi na malom ostrvu oko dva kilometra od Kanskog zaliva

A ipak, sistem koji mu je davao bezgraničnu moć prisiljavao ga je da igra ulogu veoma sličnu onoj koju ima vodeći igrač u veoma složenom baletu. Od trenutka kad bi otvorio oči do trenutka kad bi se povlačio na spavanje kralj je bio centralna tačka jednog komplikovanog i beskrajnog rituala. Njegova jutarnja toaleta zahtevala je prisustvo 33 dvorjanina i sobara, od kojih je svaki, prema priručniku etikecije, imao tačno određene dužnosti: bilo je precizno definisano ko treba da razmota kraljevu košulju, ko da priveže kraljeve podvezice, ko da izabere kraljev okovratnik, ko da uputi Njegovom veličanstvu prvi kompliment tog dana. Nije mu bilo dozvoljena privilegija da bude nasamo čak ni kad je obavljao najprivatnije funkcije, već je morao da bude okružen poslužiteljima dok je čučao na onome što se učtivo nazivalo „komodom".

Trebalo je biti jaka ličnost da bi se izdržao taj zamorni ritual, iz dana u dan, iz godine u godinu, a da se ipak sačuva mera za trezveno rasuđivanje. A Luj je bio veoma snažan čovek. Izdržao je 72 godine – najduža vladavina u pisanoj istoriji – i pokazao se kao izvanredno oštrouman, trudoljubiv i sposoban suveren. Imao je sve osobine jednog veštog poslovno velmože, uključujući i ustajanje u rana jutra. Bio je potpuno imun na laskanje. Istrenirao se u veštini političke intrige, čemu ga je naučio makijavelistički kardinal Mazaren, i umeo je u svakoj prilici da sačuva svoju krutu, monarhističku samokontrolu.

Dnevnik jednog poručnika

Mada je Luj umeo da bude i veoma nemilosrdan, on nije nalazio nikakvo zadovoljstvo u okrutnosti. Nijedna od brutalnosti koje je naredio nije bila inspirisana ničim drugim sem hladnom računicom. Za „Kralja Sunce" nipošto se ne bi moglo reći da je bio osoba hirovite naravi.

Utoliko nam više tajanstveno izgleda njegovo ophođenje prema maskiranom zatvoreniku. Mi možemo i da ignorišemo stereotipnu frazu o „kraljevom nezadovoljstvu". Luj je imao druga sredstva na raspolaganju kojima je mogao da demonstrira svoj gnev prema ljudima – progonstvo iz zemlje, smrt laganim mučenjem i slično. Prema tome, on mora da je imao neki valjan razlog da tog naročitog čoveka ostavi u životu 34 godine – nepovređenog, ali u tamnici.

Tokom zatvorenikovog života bilo je dosta potajnog nagađanja o tome šta se zapravo dešava. Ove spekulacije postale su smelije posle Lujeve smrti. Po završetku vladavine jednog kasnijeg monarha, Luja XVI, koji je bio giljotiran, čak su se istakli javni zahtevi da se izvrši temeljita istraga o tragičnoj žrtvi bivšeg monarhističkog režima. Vođe Francuske revolucije angažovale su za taj posao svoje najbolje istraživače i arhivare.

Lovci dokumenata naišli su na privatni dnevnik izvesnog Etjena di Žonke, koji je bio poručnik u garnizonu Bastilje tokom svih pet godina boravka Starog zatvorenika u ovoj tamnici.

Poručnik je opisao dolazak novog guvernera, objasnivši kako je ovaj doveo sa sobom maskiranog zatvorenika iz ostrvske tvrđave Sveta Margareta u južnoj Francuskoj. To se desilo 1698. godine. Poručnik di Žonka video je zatvorenika samo onih nekoliko trenutaka kad je bio sprovoden u tamničku ćeliju. Inače, zatvorenika je „dvorio" – što će reći hranio – jedan narednik iz guvernerove lične pratnje.

Di Žonka je saznao da je zatvoreniku bilo dozvoljeno da prisustvuje bogosluženju, lica prekrivenog somotnim velom, i da je tu istu masku nosio kad god bi mu dolazio u posetu tamnički kapelan. Međutim, najznačajnija činjenica, prema mišljenju Di Žonke, bila je ta što zatvorenik nije zvanično uveden u izveštaje tvrđave!

Na dan 19. novembra 1703. godine Di Žonka je zabeležio u svome dnevniku da je zatvorenik umro. Preminuo je „oko deset časova uveče, ne pateći od neke ozbiljne bolesti, i bio je sahranjen na groblju Sv. Pavla".

Istraživači su odmah pregledali registar sahrana u crkvi Sv. Pavla i pronašli sledeću belešku: „Devetnaestog novembra, izvesni Markioli star 45 godina ili otprilik toliko, umro je u Bastilji; njegovo telo bilo je sahranjeno na groblju crkve Sv. Pavla, 20-og ovog meseca". Registar su potpisali g. Rosarž, major Bastilje, i g. Rejl.

Prekopavanje po arhivama

Ko je bio taj čovek Markioli? Arhivarima nije bilo potrebno mnogo vremena za otkriće da nijedan takav čovek uopšte nije postojao. Ime je, kako se čini, bilo namerno iskrivljena verzija drugog imena, koje je, u stvari, pripadalo jednom od ostalih Lujevih zatvorenika – grofu Erkole Antoniju Matioliju, državnom sekretaru vojvode od Mantove. Vojvoda je bio do guše u dugovima. Luj XIV mu je predložio jedan od onih malih poslova koji su predstavljali sastavni deo njegove spoljne politike; on će platiti Italijanove dugove ako mu ovaj za uzvrat ustupi tvrđavu Kazale, važno strateško uporište.

Novac je isplaćen, u zlatnicima, sinjoru Matioliju. Ali, ti zlatnici nikada nisu dospeli u vojvodine ruke. Državni sekretar je, kako se čini, zadržao blago za sebe. Vojvoda nije hteo verovati da je novac bio isplaćen; shodno tome, on je odbio da francuskom kralju uruči tvrđavu Kazale. Izuzimajući objavljivanje rata, nije postojalo ništa drugo što bi Luj mogao da učini.

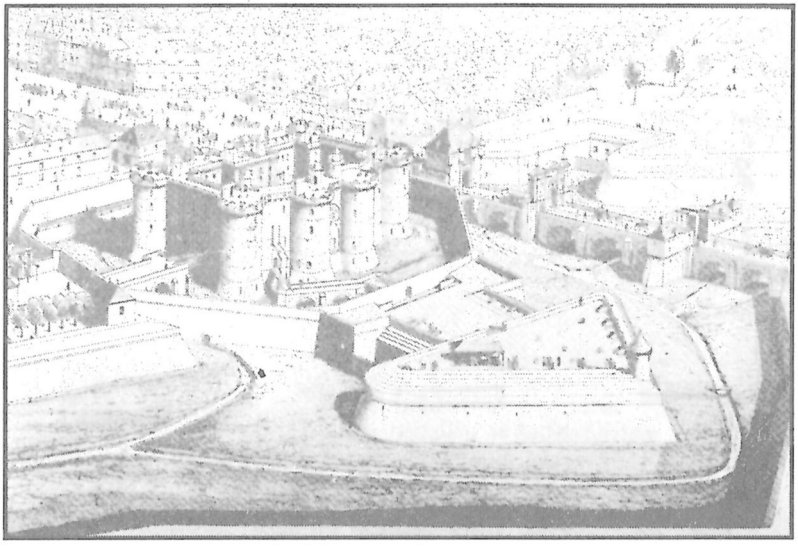

Zloglasna tamnica Bastilja: Zidanje tvrđave, koja je srušena u danima Francuske revolucije, otpočelo je 1370. godine

Ali obmanjivanje „Kralja Sunca" bilo je očigledno riskantan poduhvat. Sedam meseci kasnije, u proleće 1679, Luj se revanširao. Poslao je u Mantovu četiri čoveka iz svoje dvorske garde; oni su jedne mračne noći uhvatili Matiolija, ubacili ga vezanog u kočije i odvezli ga natrag preko francuske granice. Tamo je prebačen u zatvor na ostrvu Svete Margarete, čiji je upravnik bio Sen-Mars.

Prema mišljenju istraživača Revolucionarnog tribunala, ovde je ležalo rešenje zagonetke. Oni su rezonovali: Luj nije želeo da bilo ko sazna za njegovu osvetu, i zato je naredio da Matioli bude držan pod maskom sve dok ne umre. Bilo je lepo rešenje – baš onakvo kakvo je Luj želeo da poturi narednim generacijama.

Ne, ključ za pravi identitet maskiranog čoveka nije se mogao pronaći u arhivama Bastilje niti u arhivama bilo koje druge tamnice, već samo u dokumentaciji ministra vojske.

Ti izveštaji su predstavljali pravi galimatijas: čitava brda papira, otisaka, izveštaja, pisama razbacanih na sve strane u pisaćim stolovima, u ormanima, u podrumima – rezultat petogodišnjeg kopanja i pretraživanja islednih organa Revolucije.

Tek u vreme Napoleonove vladavine nadležni službenici su se latili herkulovskog zadatka da reklasifikuju tu silnu dokumentaciju.

I tek tada bila je iskopana prepiska koja je pokazala da Matioli *nije* bio „čovek sa maskom". Nova garnitura istraživača pronašla je pisma koja su pune 34 godine međusobno izmenjivali ministar vojske i Sen-Mars o

nepoznatom zatvoreniku. Ova korespodencija otpočela je dobrih 10 godina pre otmice Italijana. Medu pismima pronaden je i izvestan broj kopija beležaka koje je mogao diktirati kralj Luj lično, što je samo potvrdilo da se radilo o nečem mnogo mračnijem i delikatnijem od bacanja u tamnicu jednog inostranog varalice.

Čuvar važnih zatvorenika

Sen-Mars, koji je otpočeo svoju karijeru kao niži oficir u Kraljevim musketarima, po svemu sudeći bio je idealan čuvar naročito važnih zatvorenika. Taktičan, učtiv, promišljen i ćutljiv kao grob, on je izvršavao naredenja do poslednje tačke. Njegova večna budnost i striktno povinovanje instrukcijama koje je dobijao bili su razlog što je čitava ta maskarada sa zatvorenikom postigla pun uspeh. Nema nikakave indikacije da je on bilo kada pokušao da otkrije Lujeve motive; njegova jedina ambicija bila je da dosledno izvršava naredenja.

U vreme kada je bio unapreden u čin majora i postavljen za komandanta tvrdave Pinjerol, Sen-Mars je primio jedno pismo koje se smatra prvim pisanim dokumentom o tajanstvenom zatvoreniku. Pismo je datirano 19. jula 1669. godine, a napisao ga je ministar vojske, markiz De Luvoa:

> „Kralj je naredio da čovek po imenu Estaš Dože bude poslan u Pinjerol. Od najveće je važnosti da on bude pod najsigurnijom stražom i da ni po koju cenu ne sme nikome davati obaveštenja o sebi. Vi ćete pripremiti jednu ćeliju kojoj se niko ne može približiti, sa dvostrukim vratima, da vaši stražari ne bi ništa čuli. Vi lično ćete mu jedanput dnevno davati dovoljno hrane, i nipošto ne smete slušati ono što bi možda poželeo da vam kaže, nego mu uvek zapretite da ćete ga ubiti kad progovori o nečem drugom sem o svojim potrebama".

Estaš Dože? Ime nije značilo ništa, a nije ni trebalo da znači. Bio je to naprosto još jedan detaj kamuflaže, ovoga puta namenjene tamničaru. Otuda upozorenje da Sen-Mars ne sme slušati nikakve lične ispovesti koje bi zatvorenik poželeo da učini.

Čovek gotovo može da čuje prusko udaranje petom o petu kao znak savršene poslušnosti u majorovom odgovoru:

> „Gospodin De Voroj predao mi je čoveka po imenu Dože. Čim sam ga smestio na jedno veoma sigurno mesto, rekao sam mu, u prisustvu g. de Voroja, da ću ga, ukoliko se obrati meni ili bilo kome drugom zbog nečega što se ne odnosi na njegove potrebe, odmah proburaziti mačem".

Međutim, naporedo sa tom naredbom o ćutanju, išli su i neki ublažavajući uslovi koje je propisao kralj, prosledio ministar vojske, a do poslednjeg slova izvršavao tamničar. U skladu sa tim uslovima, zatvoreniku se uvek trebalo „obraćati na uljudan način", davati mu onoliko molitvenih knjiga koliko poželi, dozvoliti mu da sluša misu nedeljom i o praznicima i pružati mu mogućnost da se ispovedi svešteniku „tri ili četiri puta godišnje ako to želi". Pored toga, mogli su mu se davati muzički instrumenti, „po jedan u isto vreme" – što nije bila baš mala privilegija u 17. stoleću.

„Pokornost Bogu i kralju"

Instrukcije i izveštaji su dolazili i odlazili. Začuduju podjednako i kraljeva briga i ministrova zainteresovanost za zatvorenika. Jednom prilikom Sen-Mars je izvestio da je njegov štićenik „pretrpeo lakši napad groznice". Ministar vojske odmah je od njega zatražio da ga obaveštava o eventualnom pogoršanju zatvorenikovog zdravlja i naredeno mu je da pruži čoveku svu moguću pomoć – i to u vreme kad su zatvorenici ostavljeni vezani lancima uz zid sve dok im noge ne bi klonule.

Ipak, najznačajniji aspekt predstavljale su majorove opaske o zatvorenikovom ponašanju. S vremena na vreme Sen-Mars je davao svoje komentare o sužnjevoj „dopadljivoj poslušnosti", njegovoj „miloj prirodi", njegovoj „hrišćanskoj pokornosti volji božjoj i kraljevoj". Proizlazi, dakle, da to nije bila neka osoba koja se osećala nepravedno i surovo kažnjena. Stiče se utisak da je zatvorenik očekivao mnogo goru sudbinu od ove koja mu je bila dodeljena. Jednom, zbog nemarnosti čuvara, nekom slugi pošlo je za rukom da se približi sužnju i postavi mu nekoliko pitanja. Na saslušanju kod Sen-Marsa, poslužitelj se kleo da je čovek samo odmahivao glavom i odbio da pruži ma kakav odgovor. Godine 1678. Sen-Mars je dobio svoju nagradu u vidu unapređenja. Bio je naimenovan za guvernera tvrđave Sveta Margareta, u Kanskom zalivu, srcu današnje francuske Rivijere. Kad je krenuo tamo, poveo je sa sobom i svog tajanstvenog zatvorenika; svi ostali bili su ostavljeni u Pinjerolu.

Nekoliko meseci kasnije, grof Matioli je bio odveden u zatvor Sveta Margareta, gde je u zatvorskim knjigama registrovan pod svojim pravim imenom. I tako, mada su dugoprsti Italijan i tajanstveni maskirani čovek neko vreme tamnovali pod istim krovom, oni nipošto nisu bili jedna te ista osoba.

Matioli je u mnogo navrata spominjan po svom imenu. S druge strane, „Estaš Dože" – čiji zločin nikome nije poznat – potpuno je iščezao. Njegovo ime nikada više nije spomenuto. Od tada, u prepisci je uvek bio

„Država – to sam ja": Kralj Luj XIV na Vermielonovoj bakarnoj graviri iz 17. veka

spominjan kao „Stari zatvorenik". Za Matiolija se veruje da je umro na ostrvu Svete Margarete oko 1694. godine. Što se tiče neznanca, njemu je još predstojalo više od deset godina tamnovanja.

Tokom svih dvadeset godina koje je nepoznati zatvorenik proveo na ostrvu, ni jedan jedini izveštaj ne indicira da je on bio prinuđen da nosi masku. Sen-Mars je pribegavao drugim sredstvima da njegov identitet održi u anonimnosti. Kad je zatvorenik prisustvovao bogosluženju, morao je da sedi iza specijalno aranžirane zavese u zatvorskoj kapeli. Prilikom sveštenikovih poseta, čitav njihov razgovor odvijao se kroz mali prorez na unutrašnjim vratima ćelije, koja su ostajala zaključana dok bi spoljna bila otvorena.

Poruka na tanjiru

Maska je zvanično prvi put bila spomenuta tokom zatvorenikovog prebacivanja u Bastilju. Sen-Mars je na kraju bio unapreden za guvernera najvažnijeg zatvora Francuske. Ponovna selidba zahtevala je putovanje kroz tri četvrtine kraljevstva. Guvrner je putovao kočijom; zatvorenik je nošen iza nje na jednoj nosiljci, što je znatno usporavalo njihovo napredovanje. Sada nailazimo na prve izveštaje verodostojnih svedoka o famoznom crnom velu od somota.

Povorka je nekoliko puta morala da prenoći u drumskim mahanama. Tokom tih zastoja, zveckanje oružja i lepršanje vojničkih perjanica privlačili su veliku pažnju stanovništva. Seljani su se okupljali u gomilama da posmatraju kako maskirani čovek biva sprovoden sa nosiljke u krčmu, ali morali su da se drže na pristojnom rastojanju pred isukanim mačevima zarobljenikove pratnje.

Izvesni Šarl Briso, vlasnik jedne krčme u Digoanu, ostavio je opis najčudnije večere koju je ikada servirao:

> „Zatvorenik je bio uveden u malu privatnu sobu iza točionice i stražari su postavljeni napolju ispred vrata. Kad sam ušao sa poslužavnikom na kome se nalazila njihova večera, zatvorenik je sedeo uspravno na svojoj stolici, sa peharom vina ispred sebe. Guverner je sedeo preko puta njega za stolom. Imao je dva pištolja, koja su ležala na stolu ispred, na dohvatu ruke. Dok sam prolazio, mogao sam videti da su bili napunjeni i otkočeni. Dao mi je rukom znak da stavim hranu na sto, ali ni on ni zarobljenik nisu progovorili nijednu reč. Ne znam kako je zatvorenik večerao, jer je čitavo njegovo lice bilo zastrveno tkaninom, ali pretpostavljam da mu je bilo dozvoljeno da skine masku čim sam ja napustio prostoriju".

Postoji jedna priča, mada neproverena, da je maskirani čovek tokom putovanja ulučio jedan trenutak nepažnje pratilaca da na plehanom tanjiru ispiše nožem svoje ime i mesto rođenja. Zatim je bacio tanjir kroz prozor krčme, u nadi da će na taj način obavestiti spoljni svet ko je on zapravo. Tanjir je, prema priči, pronašao neki pastir, koji ga je odmah vratio jednom od stražara. Bio je odveden kod Sen-Marsa, očigledno u nadi da će dobiti nagradu.

Guverner je bacio pogled na tanjir, a zatim na pastira.

„Jesi li pročitao ovo?", upitao je.

„Ne, uvaženi gospodine", odgovorio je pastir. „Ja ne umem da čitam.

„Onda idi i zahvali Bogu zbog svog neznanja", rekao je guverner blago, odlažući svoj pištolj.

Uvek maskiran zatvorenik: Vierlov crtež tajanstvene ličnosti u časovima muziciranja

Smrt u tišini

Najznačajnija stvar u ovoj priči jeste to što nema podataka da se bilo šta slično ikada dogodilo. U ogromnoj masi korespondencije koja sadrži i najsitnije detalje o zatvorenikovim aktivnostima ne nalazi se ni jedan nagoveštaj o pokušaju komuniciranja ili bekstva. Da upotrebimo Sen-Marsovu frazu, „zatvorenik je bio jagnje"; on je očigledno ostao jagnje tokom čitavog svog tamnovanja.

Malo se šta može dodati periodu od pet godina koje je Maskirani čovek proveo u Bastilji. Raspitivanja i izveštaji o njemu postojano su se nastavljali. Iz njih saznajemo da je bio premešten iz jedne tvrđave u drugu,

da je njegova ćelija bila gradena tako da je kroz prozor sa rešetkama mogao da vidi nebo ali ne i tle, i da je povremeno svirao na flauti i violončelu da prekrati vreme.

Jednog dana, nakon što se ispovedio kapelanu Žirou, zatvorenik je umro iznenada i tiho. Procenjuje se da je proveo 34 godine u samotničkom tamnovanju.

Čim su Napoleonovi istraživači ustanovili da Maskirani čovek nije bio Matioli, otpočelo je traganje sa ciljem da se sazna *ko* je on bio. U javnosti su kružile razne glasine još mnogo pre što je konfiskacija kraljevskih arhiva omogućila bilo kakvo ozbiljnije istraživanje. Većina spekulacija vrtela se oko pretpostavke da je posredi vanbračno rođenje u visokim društvenim krugovima, sa implikacijom da je Maskirani čovek bio vanbračni sin: a) engleskog kralja Čarlsa II; b) kardinala Mazarena; c) kralja Luja lično. Međutim, ma koliko zanimljiva, ta nagađanja su potpuno van sklada sa vladajućim običajima tog doba.

Ni dva pomenuta monarha ni krajnje svetovni kardinal nisu imali ni najmanjeg razloga da poriču ili prikrivaju svoju „decu ljubavi". Vanbračnost je bila prihvaćena odlika „Doba sjaja", i u najvišim i u najnižim društvenim krugovima. O svim legitimnim kraljevskim potomcima strogo se vodilo računa, tako da niko ko je bio začet na „pogrešnoj strani ćebeta" nije mogao gajiti ni najmanju nadu da će postati pretendent na presto. A od diplomata-sveštenika tog vremena očekivalo se da drže naložnice isto onako kao što se u 19. veku od anglikanskog biskupa očekivalo da drži štalu sa jahaćim konjima.

Dimin „Čovek sa gvozdenom maskom" baziran je na jednoj mnogo zdravijoj premisi. U romanu, zatvorenik je vanbračni brat Luja XIV, čovek koji je bio toliko upadljivo sličan kralju da ga je mogao zamenjivati. Luj, ne želeći da ubije ikoga kraljevske krvi, naredio je da njegov brat bude doživotno utamničen i da doživotno nosi masku.

Tajni krivični sud

Roman je do te mere ingeniozno protkan istorijskim činjenicama i prihvatljivim poluistiniama da je ogromna većina čitalaca bila ubeđena u njegovu autentičnost – činjenica protiv koje je i sam Dima, mada opravdano ponosan na moć svoje imaginacije, prilično negodovao. I doista, teorija izneta u romanu ne može da izdrži ozbiljniji test. U vreme svog hapšenja, „Stari zatvorenik" je bio čovek blizu trideset godina. Da je bio sličan Luju toliko mnogo kao što se pretpostavlja, on bi postao slavna ličnost ma gde da je proveo svoje godine slobode. Njegov profil pozdravljao bi ga sa svakog srebrnjaka; svaki seljak, mlekarica ili trgovac sa lakoćom bi ga

prepoznali. U tako poodmaklom dobu njegovog života bilo bi potpuno nemoguće ukloniti ga iz javnog života a da to ne izazove pravi tornado glasina i trača.

Očigledno, baš ta opskurnost zatvorenika, potpuno neispisana stranica njegove životne pozadine učinili su ga takvom misterijom – baš kao što bi bilo teško ustanoviti identitet neke žrtve amnezije koja je pronađena potpuno naga.

Ne računajući njegovo ime i približnu starost, jedina poznata stvar o njemu jeste da ga je tajno uhapsio gradski kapetan Denkerka, po nalogu koji je lično potpisao kralj Luj – nalog u kojem se, za razliku od uobičajen prakse, nije spominjao njegov specifični prestup. Kapetan je zatim lično sproveo zatvorenika preko čitave Francuske i predao ga Sen-Marsu, u tvrđavi Pinjerol.

Više od 60 godina francuski učenjaci su pročešljavali opštinske i pariske arhive, tražeći nekoga ko se zvao Estaž Dože, roden 1630-ih godina, i za koga se poslednji put čulo dok je bio na svom putovanju do obale Kanala. Naišli su na nekolicinu Dožea, ali nijednog po imenu Estaš, koje je prilično retko francusko ime. Znači li to da je ime bilo izmišljeno?

Ne sasvim. Iz nekih čudnih razloga, lažna imena koja se koriste u ovakvim i sličnim slučajevima uvek nose izvesnu sličnost sa originalnim imenom.

Kada su istoričari najzad ušli u trag svome čoveku, počeli su pažljivije da proučavaju arhive tzv. „Šambr Ardant". Bio je to tajni krivični sud koji je osnovao kralj i kome je predsedavao De la Rejni, nepodmitljivi poručnik pariske policije. Njegova jedina funkcija bila je da istražuje i presuduje slučajeve trovanja. Bio je to jedan od najzaposlenijih tribunala u zemlji. Postojali su jaki razlozi za njegovo tajno delovanje. Naime, zločine kojima se ovaj sud bavio počinili su uglavnom pripadnici viših redova plemstva i sveštenstva, muškarci i žene sa slavnim titulama i blisko povezani sa kraljevim dvorom.

Doba sjaja i arsenika

Da su održavane javno, takva suđenja bi žestoko uzbudila javno mnenje. Ovako, Luj je mogao lično da prouči dokaze koje bi prikupili neumorni De la Rejni i njegovi agenti, i da natenane odluči koga treba ubiti, koga strpati u tamnicu, koga pustiti da pobegne iz zemlje – a da široka javnost o svemu tome nema ni pojma.

Bila je to veoma dobra stvar za održanje postojećeg poretka. Jer, neke od aktivnosti koje je otkrila „Šambr Ardant" graničile su se sa neverovatnim. Nije stvar bila samo u tome što su se pripadnici francuske

svetovne i klerikalne aristokratije međusobno naveliko trovali – sud je presudio 442 slučaja u razmaku od četiri godine – nego je i sam način na koji su pojedini zločini izvedeni zvučao neverovatno.

Lujevo „Doba sjaja" takođe je nazvano i „Doba arsenika". I to s velikim pravom! Samo u Parizu bilo je oko 200 prodavačica čiji su se trgovački artikli sastojali od raznih otrova i ljubavnih napitaka, prodavanih mušterijama koje su želele ili da privuku partnere poželjne za krevet, ili da likvidiraju one koji su im dosadili.

Otrovi su bili veoma primitivne vrste: uglavnom arsenik, antimon, bunika i jadić, koji su morali da budu davani u velikim količinama. (Otrovi smrtnosni u malim količinama, kao cijanovodonična kiselina, strihinin, kurara ili berilijum, pojavili su se tek dva veka kasnije). Efekat njihove primene uvek je bio pomalo neizvestan, pa je mudrost nalagala da se doziranje isproba na manje važnim osobama pre nego što bi se pristupilo „tretiranju" neke važnije žrtve. Na taj način je, na primer, smrti nekog aristokratskog supruga prethodilo likvidiranje dva-tri „niža" ljudska bića, koja su služila kao zamorčići za testiranje.

Zbog toga je svaki slučaj ubistva koji je presudivala „Šambr Ardant" obično uključivao dve, tri, pet, deset ili i više žrtava. Kao što se vidi, isključivanje šire „plebejske" javnosti – iz čijih je redova bilo regrutovano tri četvrtine žrtava – predstavljalo je preporučljivu meru opreznosti.

Najčuveniji slučaj iz tih godina, onaj koji je usplahirio čak i hladnokrvnog Luja, bilo je suđenje gospođi De Brinvijer. U njenom slučaju, monarh je zaobišao francuski zakon koji je zabranjivao mučenje članova plemstva i dozvolio da joj se tokom višečasovnog saslušanja postavljaju „bolna pitanja".

Madam je bila omanjeg rasta i punašna, sa bujnom kestenjastom kosom, alabasterski belom kožom i „najslađim glasom na svetu". Govorila je tečno latinski i grčki i pisala kitnjaste pesme, ali u poređenju s njom Lukrecija Bordžija bi izgledala kao mala neuka učenica. Broj njenih ljubavnika i njenih žrtava bio je otprilike isti. U njene ljubavnike spadali su, između ostalog, njena dva brata, pet bratanaca i sestrični, njen ispovednik, tutor njene dece i dvanaestogodišnji sin njenog kočijaša.

Trovačica i saučesnik

Njene žrtve bili su pet ili šest prosjaka na kojima je isprobala svoje arsenikom filovane kolače, njen otac, oba njena brata, i desetak slučajnih poznanika. Takođe je pokušala, mada bezuspešno, da otruje svoju stariju

kćerku, svog tutora-ljubavnika, i svog supruga, markiza De Brinvijera. Markiz je od trovanja ostao upola paralizovan do kraja života i morali su mu pomagati da sedi dok je posmatrao kako joj dželat odrubljuje glavu.

Madam nije bila vuk samotnjak. U većini njenih zločinačkih poduhvata pomagali su joj njen stalni ljubavnik, izvesni Goden de Sen-Kroa, a isto tako i grupa srodnih duša, među koje je spadao i jedan mladi, obeščašćeni i ražalovani konjički oficir po imenu Estaš d'Ože.

Eto, u tom imenu lako se može prepoznati ime „Starog zatvorenika", uprkos odvojenom „D".

Mladi D'Ože, koji je bio rodom iz Pikardije, nije uzimao učešće u kasnijoj karijeri madam De Brinvijer. Iščezao je sa scene godinama pre pogubljenja madam, 1676. Ali D'Ože jojje asistirao tokom nekoliko „Crnih misa", koje su užasnule sudije čak i više od njenog raboša ubistava. Ne toliko zbog svetogrđa koje je u njih bilo upleteno, koliko zbog toga što su neke od uglednih dama koje su učestvovale u tim mračnim ceremonijama na kraju postale *kraljeve ljubavnice*!

Veoma je teško danas shvatiti značenje i svrhu crnih misa i objasniti odvratnu fascinaciju tog perverznog rituala koji je privlačio hiljade katolika. U Francuskoj 17. stoleća, proslavljanje crnih misa dostiglo je razmere podzemnog kulta, čiji su učesnici bili ne samo pripadnici polusveta, nego i sveštenici, kaluđerice, učenjaci i dvorjani.

U suštini, radilo se o želji za osvajanjem moći. A budući da je Moć božja, što će reći moć vladajuće religije, bila potpuno na strani vladajućeg državnog poretka, ritual je poprimio vid obraćanja Moći zla. Crna misa bila je satanizam, obožavanje đavola. Time je činjen jedan očajnički pokušaj da oni kojima se večno manipulisalo i sami uzmu učešće u manipulisanju. Specijalna privlačnost crnih misa se za žene sastojala u činjenici da se njima najviše manipulisalo. Ženski privrženici tog kulta osećali su da je njihov jedini put do moći vodio preko kreveta nekog veoma uticajnog muškarca. Zbog toga je crna misa često bila sračunata na to da erotski „začara" takvu moćnu ličnost, da eliminiše suparnice u borbi za njenu naklonost, i učini neodoljivom dotičnu ženu.

Mise u slavu Satane

Tehnički detalji ovih rezultata takvi su da papir ne može da ih podnese. Crna misa bila je opsceno izokretanje hrišćanske mise, obogaćeno izvesnim ukrasima. Oltar je bila jedna gola žena; tamnjan je bio izmet; „sveta vodica" urin itd. Misu je obavljao neki pravi sveštenik. Njegova je dužnost bila da obeščasti hostiju i da intonira određene latinske molitve Satani

najbesramnijim rečima. Na vrhuncu ceremonije, sveštenik bi rasecao vrat i otvarao trbuh jednog živog tek krštenog novorođenčeta, prskajući njegovom krvlju prisutne obožavaoce Nečastivog.

U tom trenutku, žena u čiju čast je održavana misa dovela bi sebe do vrhunca seksualnog uzbuđenja i počela preklinjati Satanu da usliši njene najžarkije želje, na primer ovako: „Neka kraljevi sokovi proteku vrelo samo za mene!", „Neka se sasuši kraljičina utroba!" „Učini da madam De la Valijer postane suva kao saraga!", „Neka kralj žudi za mojim dojkama i večno gladuje za mojim bedrima!".

Mi ne znamo koliko je žena stiglo do kraljeve ložnice kroz tu sobu užasa. Veruje se da su u tome uspele najmanje dve – Olimpija Mančini i madam De Montespan.

Boreći se za tako privlačnu nagradu, i suočene sa tako oštrom konkurencijom, neke dvorske dame bile su spremne da pribegnu svim mogućim sredstvima da privuku na sebe pažnju Velikog monarha. Ovo je bilo utoliko lakše ostvarljivo što su žrtvena odojčad bila bagatelno jeftina: izgladneli žitelji pariskih sirotinjskih četvrti bili su spremni da prodaju svoje bebe za nekoliko franaka po glavi.

Nikada se nije saznalo kakvu je ulogu Estaš d'Ože igrao u crnim misama. Mi znamo samo to da je on bio prvi član koterije madam De Brinvijer koji je uhapšen. Njen stalni ljubavnik, Sen-Kroa, umro je 1672. godine udišući smrtonosna isparenja iz svog sopstvenog suda sa otrovom. Drugi od članova grupe, izvesni La Šose, bio je razapet na točku za mučenje u martu 1676. godine; lepa glava madam De Brinvijer otkotrljala se u korpu četiri meseca kasnije.

Što se tiče D'Ožea, on nikada nije izveden pred sud; bio je naprosto strpan u tamnicu do kraja života. Može se samo nagađati koji su bili razlozi za taj naročiti tretman. Možda je neka od Lujevih ljubavnica intervenisala u njegovu korist – neka od dama koju je on uveo u jezivi ritual crne mise i koja se, tokom svog kasnijeg uspona, osećala obaveznom da mu se oduži. Možda je takvo zauzimanje spaslo njegovu glavu.

Ali zašto je kralj odlučio da ga, pomoću somotskog vela, drži neraspoznatljivog tokom svih godina, i pre i posle njegove smrti – to *zašto* prkosi svim nagađanjima. Svest o sopstvenoj paklenoj prošlosti možda i jeste razlog što se maskirani zatvorenik tako rezignirano mirio sa svojom sudbinom. Na kraju krajeva, izbegavši točak za mučenje i dželatovu sekiru, on se izvukao prilično jeftino.

Glava treća

DO PAKLA I NATRAG

„Ima u ovoj zapanjujućoj zemlji neznabožačkih čarobnjaka koji mogu naterati zmije da plešu uz zvuke frule, dok drugi mogu učiniti da drvo izraste pred vašim očima. Ima i takvih koji mogu začarati izduženo uže tako da stoji uspravno kao sveća u praznom vazduhu. Neki od njih dozvoljavaju da budu zakopani ispod zemlje i ostaju tako sahranjeni veoma dugo, a onda ponovo iskrsavaju zdravi telom i duhom. Neki od tih čarobnjaka imaju običaj da se odmaraju opruženi na daskama koje su načičkane oštrim ekserima, ili zabadaju jezive šiljke, bodeže i mačeve u sopstveno meso, a da pri tome ne krvare niti pate. Nadalje, ima i takvih koji su u stanju da hodaju po vatri a ipak da se ne opeku..."

Gornji citat predstavlja izvod iz jednog pisma koje je 1903. napisao Džems Bakfild, službenik Istočnoindijske kompanije u Madrasu, svojoj sestri u Engleskoj. Po svoj prilici, g. Bakfild zapravo nije video više od jednog ili dva čuda kojima je uzbudivao maštu svoje sestre u dalekom Bristolu. Za ostalo je verovatno znao samo po čuvenju. Ipak, njegovo pismo je značajno po tome što predstavlja prvi izveštaj o čitavom jendom „paketu" trikova koji su poznati pod zajedničkim nazivom „džadu", to jeste magija Orijenta.

„Džadu" (*jadoo*) je jedna reč iz „pidžin-urdua" – kinesko-engleske varijante modernog indijskog jezika – koja označava tzv. crne veštine u najširem smislu. „Džadu-valah" (*jadoo-wallah*) može da obuhvata sve i svja, od jeftinog hokus-pokus zabavljača, do pravog fakira. Međutim, u interpretaciji Evropljana koji su prihvatili tu reč, „džadu" je predstavljao specifično istočnjački pojas pojedinih majstorija za koje nisu mogli da nađu nikakvo racionalno objašnjenje.

Općinjavanje zmije

Prvi istočnjački trik koji je izazvao čuđenje Evropljana – i još uvek je najpopularniji – bilo je općinjavanje zmija. Otrovni reptil navođen je da igra, to jest da se njiše napred natrag, uz zvuke frule. Zmija, navodno, biva dovedena do te mere u zanos muzikom općinjavanja da „hvata ritam" i zaboravlja ga ugrize.

Međutim, poznato je da su zmije gluve „kao top"; one mogu da uhvate neke vibracije sa tla, ali ne mogu da čuju nikakav zvuk koji dolazi kroz vazduh. Jedina svrha frule je da privuče gomilu.

Svim zmijama bez izuzetka izvađeni su zubi; nijedan *samp-valah* (samp-wallah) koji pri zdravoj pameti ne bi smeo da se suoči sa nekim reptilom koji još uvek ima svoje ubilačko naoružanje. Zmija bez zuba neće ugristi, jer je usta bole; ali, bez obzira na to, ona će zauzeti stav kao da se sprema za napad. Upravo u tome leži sva misterija općinjavanja zmija. U trenutku kada podiže poklopac korpe u kojoj se nalazi zmija, izvodač udara korpu sa strane, i zmija se uspravi. Zatim, dok duva u frulu, općinjavač počinje da se njiše s jedne strane na drugu, a zmija prati njegove pokrete – baš kao što bi postupila čak i kad „samp-valah" uopšte ništa ne bi svirao. Onog časa kad izvodač prestane da se njiše, i zmija to isto učini. Općinjavači zmije svoje predstave obično izvode sa kobrama, zato što su one tromije u pokretima od ostalih otrovnica.

Općinjavanje zmija, praktikovano od Maroka do Tajlanda, verovatno je najrasprostranjenija od svih majstorija „džadua", ali se uvek izvodi sa gluvim i bezubim reptilima.

„Trik drveta koje raste" – poznat i pod nazivom „Mango čudo" – specifično je indijski, ili je bar to bio dok ga nisu počeli kopirati zapadnjački madioničari, posle čega je prestavo da bude „pomodan" u svojoj prvobitnoj postojbini. Neki evropski i američki privrženici okultnosti još uvek tvrde da ovaj trik predstavlja jedno od „istinskih čuda" Istoka.

„Mango trik", kao što i sam njegov naziv pokazuje, može da se izvede samo sa drvetom mango. Njegovo izvođenje traje pola sata, ili više. Posmatrač gleda kako mađioničar čučne i zasadi u tle jednu košticu mangoa, veličine kestenovog ploda. Zatim iznad tog mesta uspravlja tronožac od tri duge motke, koji pažljivo prekriva svojim ogrtačem, formirajući tako primitivan šator. Pošto očita molitve iznad te gradnje, mađioničar naglim pokretom uklanja ogrtač i otkriva jedan mali zeleni izdanak koji se probija iz zemlje. Posle toga ogrtač se vraća natrag; ponovo se čitaju molitve; ovog puta tu je jedno mlado stabalce koje raste ispod tronošca. Na kraju, posle još jedne runde molitava, ogrtač biva još jednom

uklonjen. I gle, tu je jedno mango drvo, visoko oko 60 centimetara – kompletno, sa lišćem i nekoliko plodova koje madioničar ubira i pruža publici da ga pojede.

Trik sa užetom

Ovaj trik je izvanredno impresivan ali i neverovatno jednostavan kad jednom saznate kako se obavlja. Kao i svi drugi efektni podvizi cirkuske magije, „mango trik" zahteva od izvođača veliku uvežbanost i mnogo glasnog „bajanja", ali van toga ništa više. Uspeh čina zavisi od madioničareve opsenarske spretnosti i gumastih kvaliteta biljke mango. Ova neobična biljka može da se uvije u sasvim mali prostor, a kad bude oslobodena naglo se raširi do svoje punc veličine bez ikakvog oštećenja. Prvi mali izdanak savijen je unutar šuplje mango koštice. Dok upravlja šator, mađioničar razbija tanku ljusku, i mladica „izraste" iz tla.

Sve ostalo „faze raščenja" vešto su prikrivane u raznim džepovima ogrtača, i bivaju zasađene u zemlju svaki put kad mađioničar preuređuje šator. Molitveni recitali služe samo zato da bi se stvorila napetost i pojačala iluzija raščenja.

Najatraktivniji spektakl svih *džadu* majstora oduvek je bio trik sa užetom, koji je postao centralna tačka čitave jedne misterije, a ujedno i predmet najvatrenijih kontroverzi. Trik sa užetom predstavlja vrhunski domet opsenarske veštine. Ipak, nije mali broj zapadnih orijentalista koji su spremni da se zakunu da je ta majstorija legenda i da u stvarnosti

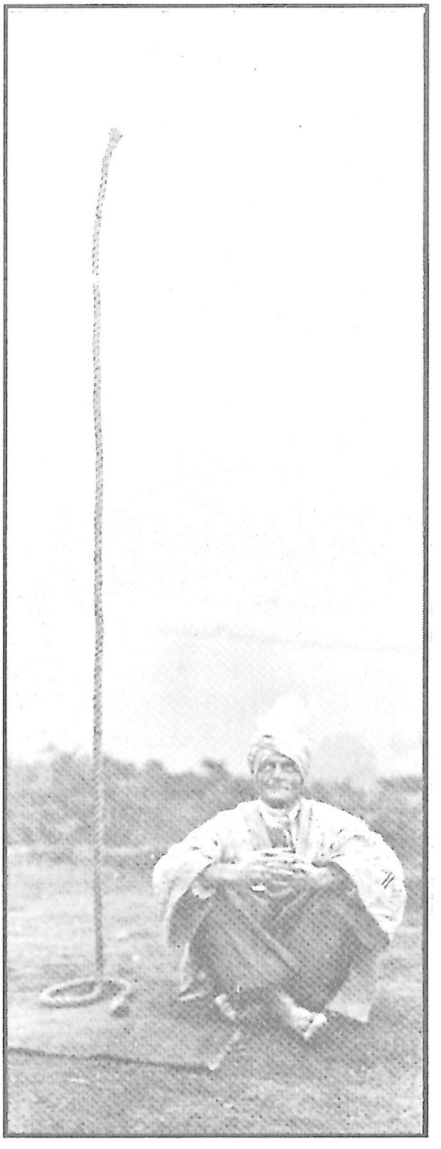

Predstava za najveštije: Jedna od verzija trika sa užetom

nikada nije bila izvedena. Kao dokaz za to oni navode kako je princ od Velsa, kasnije kralj Đorđe V, prilikom svoje posete Indiji ponudio ogromnu sumu od 10.000 funti sterlinga svakome ko izvede taj trik. Niko nije prihvatio ponudu. Isti negativni rezultat postigao je američki mađioničar Hauard Terston, koji je ponudio opkladu od 1.000 dolara.

Tvrdi se da je ovaj trik star 700 godina. Prvi Evropljanin koji je spomenuo trik sa užetom bio je Marko Polo; u svojim memoarima on opisuje kako je prisustvovao jednoj takvoj predstavi na dvoru mongolskog vladara Kublaj-kana 1289. godine. Prema nekim indijskim izvorima, taj trik je nastao u Kini, odakle ga je u Indiju prenela jedna putujuća trupa tatarskih opsenara.

Ma gde bilo mesto njegovog rođenja, trik sa užetom odomaćio se širom čitave Indije, a za zapadnjake postao tema najvatrenijih polemika. Još prvih godina svog prodiranja na indijski potkontinent Britanci su počeli da šalju kući izveštaje o tom „čudesnom podvigu", kojem često nisu ni prisustvovali lično. Kontroverza se rodila tu i tada, i još uvek se nastavlja.

Od nekoliko verzija tog trika, najspektakularnija glasi ovako:

Mađioničar uzima uže oko 12 metara i baca ga u vazduh. Dva, tri, četiri puta ono pada natrag na tlo, kao što bi to učinilo svako drugo uže. Ali peti – ili deseti – put ono ostaje apsolutno ukrućeno, uzdižući se visoko iznad glava okupljenih posmatrača, dok mađioničar gordim pokretima ruku na njega pokazuju.

Varlijvi bodež

Onda mađioničar poziva svog šegrta, jednog malog dečaka, i naređuje mu da se popne uz uže. Dečak je nevoljan da to učini i preklinjući uverava svoga gazdu da je umoran. Ljutit zbog ove neposlušnosti, mađioničar dohvata jednu motku i nateruje dečaka da se popne uz uže. Gore, na bezbednoj visini, dečak daje sebi oduške izvikivanjem nekoliko sočnih psovki. Razbešnjen, gazda izvlači iza pojasa jedan golem bodež, preteći maše njime prema krivcu i penje se uz uže za njim. Na vrhu, mađioničar uspeva da se dočepa dečaka. Dolazi do komešanja i grčevite borbe, isprekidane groznim kricima. Jedna krvava dečja ruka pada na tlo; zatim jedna noga; zatim druga ruka; zatim druga noga; a na kraju i dečakova odsečena glava.

Mađioničar se spušta niz uže na zemlju, mašući svojim okrvaveljnim nožem. Njegovi pomoćnici, uplakani i prestravljeni, prikupljaju dečakove udove i stavljaju ih u jedan sanduk. Mađioničar pažljivo proverava sadržaj

sanduka, kako bi se uverio da ništa ne nedostaje, i uzvikuje: „Njegova leva noga... gde je njegova leva noga, vi hulje?". Oni je pronalaze negde na tlu i trčeći dolaze sa njom.

Mađioničar sa treskom spušta poklopac sanduka, zatvara oči, mrmlja jednu dugu bajalicu, i na kraju snažno udara nogom sanduk. Sledećeg trenutka poklopac na sanduku se diže, i iz sanduka se izvlači dečak, cereći se čitavim licem i u sjajnom stanju, što odmah dokazuje trčeći do posmatrača do posmatrača i skupljajući bakšiš.

Trik sa užetom je prilično tvrd zalogaj, kako za vaš stomak, tako i za vaše poimanje racionalnog. Nije zato nikakvo čudo što se on pokazao kao omiljen „dokaz" pobornika škole „sve-se-može-postići-hipnozom". Međutim, dokazano je da je apsolutno nemoguće hipnotisati neku osobu protiv njene volje, a pogotovo je nemoguće hipnotisati celu uličnu gomilu koja se muva, gura, došaptava i dovikuje. Masovna hipnoza je najobičniji mit i treba je razlikovati od masovne sugestije, jedne potpuno drugačije stvari koja se postiže više nego lako – u šta bi mogao da vas uveri svaki policajac koji je bilo kada ispitivao grupu očevidaca nekog zločina ili nesreće.

Ali čak i ako bi mađioničar bio u stanju da hipnozom opčini svoju publiku, on bi se svakako suzdržao da to učini. Naime, osoba koja je bila hipnotisana ne može da se seti ničega šta je videla ili učinila dok se nalazila u stanju hipnotskog transa; i više je nego verovatno da ne bi dala bakšiš za nešto čega ne može da se seti.

Kad su bile ponuđene nagrade za izvođenje trika sa užetom, ponuđivači su postavili uslov da taj čin bude obavljen pod određenim, kontroli dostupnim okolnostima. A pod tim okolnostima majstorija nije mogla da bude izvedena – pa se zato nijedan od izazvanih „volšebnika" nije usudio da prihvati rukavicu izazova.

Demistifikacija opsene

Jer, kao što i sam njegov naziv ukazuje, trik sa užetom je zaista samo – trik. Za njegovo izvođenje potrebni su pažljivo izabrani ambijent, jedan dečak koji je istovremeno i veoma malen i dobro istreniran, najmanje još četvorica pomoćnika, i jedan mađioničar izvanredne veštine i umešnosti.

Prvi preduslov za čin jeste njegova „pozornica". Ona mora da bude smeštena ili na prostoru koji je okružen zgradama, ili na brežuljkastom pejzažu. Pre nego što se publika okupi, tanka ali jaka žica biva razapeta u vazduhu između dve isturene tačke – vrhova krovova ili brežuljaka. Trik se uvek izvodi u suton i uvek je praćen paljenjem vatri-radosnica. Na

izgled, vatre služe da bi privukle pažnju posmatrača, ali njihova stvarna svrha je da doprinesu mutnom odsjaju već ionako slabe dnevne svetlosti i učine žicu, razapetu gore u vazduhu, potpuno nevidljivom.

Mađioničarevo uže dugo oko 12 metara ima pri jednom kraju tanke, vešto zamaskirane kuke. On baca uže naviše sve dok se kuke na zakače za žicu, čineći da uže izgleda kao da stoji uspravno, dok zapravo visi. Iluziji znatno doprinosi okolnost da je pažnja publike usredsređena na vertikalno uže, zbog čega ona nije ni svesna horizontalno razapete žice.

Dok nagoni svog šegrta da se popne uz uže, mađioničar nosi groman ogrtač. Ispod tog ogrtača skriveni su delovi nedavno zaklanog majmuna, kojem je obrijana dlaka. Uz mađioničarevo telo je pričvršćena neka vrsta kožnog ama. On hvata dečaka pri samom vrhu konopca, dakle na mestu koje posmatrači mogu samo sasvim nejasno da vide. On i dečak se bore; dečak vrišti; zatim mađioničar baca krvave majmunske udove, naterujući time publiku da usmeri pogled na tle. Tokom te diverzije dečak se brzo uvlači u kožni am, priljubivši se uz svog gospodara kao neka beba i, sakriven ispog ogrtača, biva spušten dole na tle.

Dok njegovi pomoćnici ubacuju delove majmuna u sanduk, mađioničar pažljivo nadgleda da li je sve unutra, držeći otvoren poklopac između sebe i posmatrača. Sakriven poklopcem, dečak se izvlači iz ama i ulazi u sanduk. Trenutak kasnije zabezeknuti posmatrači vide kako momčić iskrsava, potpuno nepovređen. Mađioničar ponovo maše rukama, njegovi pomoćnici presecaju žicu, i uže pada na zemlju. Veliki trik je završen.

Većina zapadnih posmatrača ne pravi nikakvu značajniju razliku između fakira koji leškare na krevetu od eksera i „samp-valaha" koji izvodi svoju predstavu sa kobrom. Međutim, činjenica je da te dve vrste ljudi pripadaju potpuno različitim društvenim kategorijama.

Krotitelji zmija i „odajavači" drveća koje začas izraste jesu profesionalni zabavljači, slični arapskom *gili-gili* čoveku koji pred očima publike „umnožava" piliće, ili cirkuskom mađioničaru koji ima šešir pun zečeva. Ti ljudi izvode razne *trikove* i ne tvrde da rade nešto drugo. Međutim, fakir ili „sadu" nema za cilj da „zabavlja".

Demonstracija vere

Ležući na dasku načičkanu ekserima, ili praveći od sebe ljudsko jastuče za pribadanje igala, ili vukući okolo grnčariju okačenu za kuke koje su zabodene u njegovo telo, on izvršava religiozni čin koji demostrira superiornost saduovog duha nad njegovim telom.

Procenjuje se da u današnjoj Indiji ima oko četiri miliona „sadua" i fakira, i svaki od njih je smatran za sveto biće od strane svoje grupe

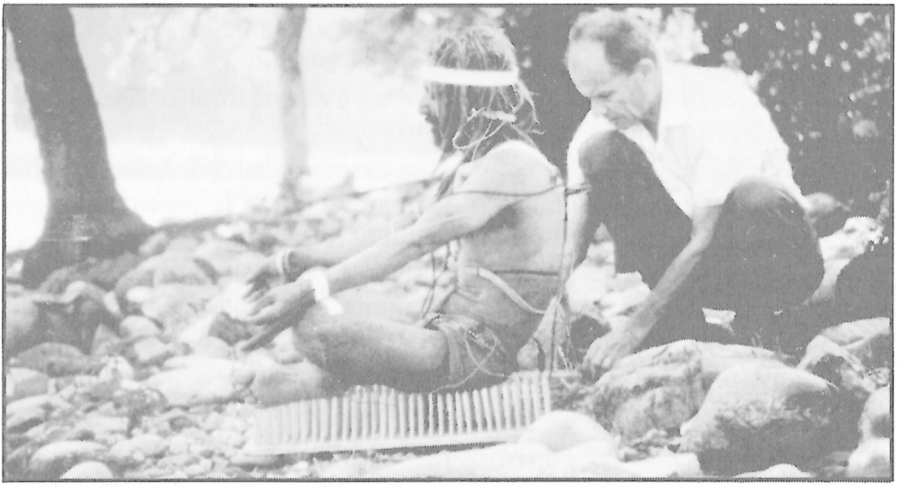

Indiferentnost prema bolu: Ispitivanje promena u organizmu fakira za vreme meditiranja

sledbenika, koja može da broji od desetak osoba do nekoliko stotina hiljada. Ti sveti ljudi ovaploćuju žive simbole hinduske vere, koja poriče važnost bola i zadovljstva i uzdiže duh iznad svega svetovnog. Što je dominantnija spiritualna skoncentrisanost, utoliko je nevažnija fizička neudobnost. „Sadu" dokazuje svoje „vjeruju" izlažući sebe raznim torturama, od kojih je krevet sa ekserima zapravo samo jedna bezazlenija demonstracija.

Indijska vlada ima prilično nejasan uvid u te praktike. Tokom poslednjih dvadesetak godina ona je zabranila najdrastičnije od tih egzibicija. Danas više ne možete videti svete ljude kako tumaraju ulicama goli golcati, sa čeličnim šiljcima koji im vire iz obraza, mišića i leđa, ili paradiraju okolo sa teškim drvenim kuglama okačenim o bradavice. Isto tako, protivzakonito je da se neko sahrani ukoliko pre toga nije evidentno dokazano da je zaista mrtav.

Ipak, samomučenje u raznim formama se nastavlja, mada ne na mestima gde bi takvi prizori mogli da šokiraju turiste. Telesne torture istrajavaju zato što je to način na koji većina „sadua" zarađuje za život. Što žešće on muči svoje telo, to su izdašniji pokloni njegovih učenika. Naravno, ima na hiljade pustinjaka koji meditiraju, poste ili pate u samoći planina i šuma; ali većina svetih ljudi, čini se, više voli da ima publiku koja ih obasipa darovima, divljenjem, a ponekad im čak omogućuje da steknu političku moć.

Gotovo je nemoguće razlikovati religioznog stoika od onoga koji bol trpi za ljubav privlačnih darova. Stoicizam je i u jednom i u drugom slučaju neosporan, jer su mučenja dovoljno realna – mada ne onoliko užasavajuća kao što se to čini neupućenima.

Ako pritisnete šaku na jedan jedini ekser koji strči iz daske, rezultat će biti – duboka rana. Učinite to isto na dasci koja je gusto načičkana ekserima – i nećete pretrpeti ni najmanju ogrebotinu: pod uslovom da su dovoljno gusti, ekseri će vam pružiti gotovo ravan oslonac. To je princip fakirovog kreveta od eksera koji je njima gusto načičkan kao četka dlakama, i zbog toga omogućuje fakiru da se opruži na njemu sa izvesnom neudobnošću ali bez ikakve opasnosti od povrede.

Duh iznad tela

Praksa zarivanja igala i eksera u pojedine delove tela takođe nije ni izdaleka tako bolna i opasna kao što to izgleda – pod uslovom da čovek zna koje delove treba da odabere. Fakiri zarivaju igle samo kroz meso, pažljivo izbegavajući mišiće i arterije. Ubadanje ne stvara veći bol od onoga koji zadaje lekareva hipodermička igla; ono što nas užasava jeste sama *ideja*. Kad čovek jednom prevlada averziju, relativno mu je lako da zariva pribadače kroz svoje butine, obraze, nozdrve, jezik i očne kapke. Bol je znatno manji od onoga koji izaziva zubareva bušilica.

Egzibicije slične vrste nekada su bile prilično uobičajena pojava u provincijskim karnevalskim priredbama Amerike i Evrope, sve dok takve majstorije nisu dojadile sve prefinjenijem ukusu publike. Izvođač, koji je često nosio indijsku odeću, prišivao bi dugme na svoje gole grudi ili zabadao igle u kožu svoje nadlaktice, kao preliminarno „zagrevanje" u čin gutanja vatre. Tu nije umešan nikakav trik: takve majstorije nanose bol izvođaču, ali ni izdaleka onoliko koliko prazan stomak. Sa sterilizovanim iglama, čin je neuporedivo manje rizičan od profesionalnog boksa.

Ono šta pomenuti provincijski izvođači nikako nisu uspevali da postignu bila je fakirova sposobnost da kontroliše sopstveno telo, mada je nekolicina zapadnjaka – posebno pokojni Hari Hudini – uspevala da izvede upravo neverovatne predstave. Formula koja se krije iza svih tih podviga glasi: duh iznad tela. Čovekova moć volje u stanju je da vrši mnogo veći uticaj na telesne funkcije nego što smo navikli da verujemo. U novije vreme, otkako je počela „najezda" joga-literature, zapadni svet je stekao jasniju predstavu o tom fenomenu, mada mi još uvek tek samo naslućujemo njegove prave dimenzije.

Fakir koji je voljan da se odrekne normalnog života koncentrišući se godinama na uzajamni odnos mozak-telo, isključujući sve ostalo, može da

postigne kontrolu koja izgleda upravo čudesna. On je u stanju da reguliše treptanje svojih očnih kapaka, da istrenira nožne prste za razne neverovatne funkcije, da po svojoj želji zateže ili opušta gotovo svaki mišić. Iskusniji izvođač može da proguta sopstveni jezik, da uspori ili ubrza otkucaje svog pulsa, da zgrči izvesne mišiće koji će učiniti da mu cirkulacija krvi gotovo sasvim prestane.

Živi sahranjeni

Pre nekoliko godina, tri indijska jogija podvrgla su se testovima koje je pripremio Mičigenski medicinski univerzitet. Svaki od njih trojice mogao je da stiša kucanje svog srca sve dok nije postalo nečujno preko stetoskopa, mada je moglo još uvek da bude registrovano pomoću elektrokardiografa. Pre jedva pedesetak godina medicinska nauka bi takve ljude proglasila za pokojnike.

Indijski folklor obiluje pričama o „saduima" koji su puštali da budu živi sahranjeni deset ili čak pedeset godina. Kad bi takav sveti čovek bio iskopan, on je nalažen ne samo živ, nego i bez brade. Navodno, taj čovek je bio kadar da zaustavi rašćenje brade, zajedno sa svim ostalim telesnim funkcijama. Dvadesetih i tridesetih godina ovog veka zapadni magazini i novine redovno su objavljivali takve priče, propraćajući ih avetinjskim ilustracijama, ali su propuštali da napomenu da obrazovani Indijci gledaju na te izmišljotine otprilike onako kako mi gledamo na priče o Džeku Trboseku.

Tačno je da su sve do 1955. godine, kada je ta praksa bila zakonom zabranjena, indijski fakiri masovno puštali da budu živi zakopani, ali nipošto ne pod „kontrolisanim uslovima", kako bismo mi to danas formulisali. Varalica bi ispuzila iz svog groba kroz jedan ranije iskopan tunel, i dopuzila natrag blagovremeno, neposredno pred iskopavanje. Broj iskrenih koji su zaglavili pristajući da budu živi sahranjeni bio je tako veliki da su indijske vlasti zakonom zabranile tu praksu.

Legendarni Hari Hudini jednom je izrežirao sopstvenu sahranu pod okolnostima koje nisu dopuštale nikakvu obmanu. On se zaključao u hermetički metalni sanduk koji je bio spušten na dno bazena njujorškog „Šelton" hotela. Sanduk je tamo ostao jasno vidljiv stotinama posmatrača, jedan sat i 28 minuta pre nego što je Hudini povukao signalno uže. Izašao je napolje osećajući nesvesticu i mučninu, ali inače neozleđen, i ubrzo je bio u stanju da podnese izveštaj o svom neobičnom iskustvu.

Hudini je ovladao veštinom kontrole disanja tako temeljito kao i najiskusniji indijski praktičar. On nije osećao potrebu da zapada u trans. Ostajući savršeno miran i svodeći disanje na minimum, on je izvodio

najčudesnije podvige koje bi većina lekara smatrala za nemoguće. Kasnije, mađioničar je izveo još nekoliko eksperimenata i u istom gvozdenom sanduku. Ustanovio je da čak i u slučaju kad se diše sasvim normalno, u takvom sanduku ima dovoljno kiseonika da potraje čoveku punih 20 minuta pod vodom – ukoliko se dotični subjekt ne pomera. U stvari, Hudini je bio u stanju da izvede svaki fakirski podvig bez preliminarnog padanja u trans, prema kojem je ispoljavao samo prezir. Međutim, čak ni veliki Hudini nikada nije pokušao ono što verovatno predstavlja najčudesniju od svih „džadu" majstorija – hodanje po vatri.

Jači od vatre

Hodanje po vatri je veoma raširen kult, koji se praktikuje u Indiji, Severnoj Africi, Japanu, Madagaskaru i drugim delovima istočne hemisfere. Motivi tog kulta su različiti. Samo se u Indiji na hodanje po vatri gleda kao na religiozni ritual, dok narodi drugih zemalja vide u njemu jednu vrstu razonode, sa vrlo slabim prizvucima mistike. Jedina odlika koja karakteriše sve hodače po vatri jeste totalna misterija koja obavija ovu veštinu. Medu svim egzotičnim misterijama širom sveta, hodanje po vatri ostaje ona koja najviše zbunjuje.

Godine 1959. imao sam privilegiju da lično posmatram jednu ceremoniju hodanja po vatri na Bora Bori, jednom od Društvenih ostrva u južnom Pacifiku. Bora Bora je udaljen oko 240 kilometara od Tahitija. Događaj je bio najavljen nekoliko dana ranije, kao neka cirkuska predstava. Ljudi su se okupili iz svih delova malog ostrva, a atmosfera je bila porodična, kao na nekoj vrsti piknika. Nije tu bilo ni najmanjeg traga paganskog ritualizma, jer su i posmatrači i učesnici bili katoličke vere.

U vreme kad sam stigao, u šancu koji Polinezijci zovu *umu*, vatra je bila u punom razmahu. Jarak je bio oko 12 metara dug i otprilike upola toliko širok. Nisam mogao da procenim njegovu dubinu zato što je vrućina blizu ivice bila gotovo nepodnošljiva; isijavale su je velike gromade kamenja koje su na užarenim panjevima i ugljevlju ležale poslednjih 48 časova. Urođenički poslužitelji oko šanca bili su od glave do tabana premazani kokosovim uljem.

Pored nekoliko stotina ostrvljana, bilo je tu i nekoliko američkih i australijskih turista, tri pomorska oficira vojne postaje u Papiti i jedan policajac. Nekolicina nas pokušali smo da stojimo pored ivice jarka dovoljno dugo da ga pažljivije osmotrimo, ali jara je bila tolika da nam se činilo da će nam se oči ispržiti. Uprkos našim naočarima za sunce, paklena vrelina koja nam je zapahnula lice postala je nepodnošljiva kroz svega

Hod po užarenom uglju: Britanski mađioničar Stromboli demonstrira veštinu sveštenika japanske sekte Šinto

nekoliko sekundi. Želeći da nam ugode, poslužitelji su nabacali nekoliko drečavih krpa u užareni jarak. U jednom kratkom magnovenju blesnuo je plamen, i trenutak kasnije krpe su bile pretvorene u pepeo.

Figure u paklu

Tačno u tri časa pojavili su se hodači po vatri. Bilo ih je osam – svi atletski građeni, mladi Tahićani, koji su podsećali na figure skinute sa nekog turističkog postera. Njihov dolazak bio je sasvim neceremonijalan. Pomešali su se sa turistima, odgovarali na pitanja svojim iskvarenim francuskim, i dečački se osmehivali dok smo im mi pregledali tabane, tražeći eventualne zaštitne obloge. Tabani su im bili tvrdi i grubi, ali ne u većoj meri što je to slučaj sa bilo kojom osobom koja je navikla da hoda bosonoga.

Nešto kasnije odjeknuo je zvuk bubnjeva, i osmorica ljudi su stali u kolonu i dohvatili sa tla palmove grane. Počeli su da pevaju jednu od melodioznih ostrvskih pesama i, pogleda uperenog pravo napred, krenuli

prema jarku. Kad su stigli do ivice, vođa je zastao za trenutak, zagledao se napregnuto u užareno kamenje, a zatim udario po tlu ispred sebe palmovom granom.

Posle toga ušao je u jarak – mirno kao da ulazi u neku baru. Paklena jara obavila je njegovu figuru, i ja sam se sav ukočio u iščekivanju da čujem krik agonije i cvrčanje izgorelog mesa. Ali on je nastavio da korača, stupajući pažljivo preko neravnog kamenja, pa ipak sa nonšalancijom deteta koje prelazi preko plitke rečice. Kad je prevalio polovinu dužine jarka, podigao je svoju palmovu granu, dajući time signal svojim drugovima. Jedan po jedan, ostala sedmorica muškaraca krenuli su za njim, koračajući istim skoncentrisanim korakom i istim odsustvom neugodnosti i oklevanja.

Prestrojili su se na drugom kraju jarka, zastali nekoliko trenutaka, a onda krenuli na povratno putovanje. Ovoga puta išli su tik iza svoga vođe, i činilo se da napreduju nešto brže.

Oba ova koračanja preko užarenog jarka bila su propraćena potmulim zvucima bubnjeva, koji su bubnjali sve dok i poslednji od hodača po vatri nije okončao svoju turu.

Kad je predstava bila završena, hodači su odmah bili opkoljeni turistima, koji su nervozno dodirivali Polinezijce, kao da su se želeli uveriti da pred sobom nemaju fantome. Osmorica muškaraca disala su duboko i šumno nakon pretrpljenog napora. Zapazio sam da su im tela bila natopljena znojem: krupne graške slivale su se niz tkaninu koja im je obavijala bedra. Tabani njihovih stopala bili su crni od ugljevlja; međutim, na koži ispod skrame od uglja nisu se primećivale nikakve povrede. Dvojica muškaraca zadobila su nekoliko malih plikova oko nožnih članaka – onakve kakve čovek dobija kad se opeče na pripaljenoj šibici. Ali ništa više od toga. U stvari, njihova stopala učinila su mi se hladnija od drugih delova njihovih tela.

Neodgonetnuta tajna

Kasnije, upitao sam policajca da li je video mnoge takve ceremonije. Odgovorio je da mu se slična prilika ukazala sedam ili osam puta. I sve su bile slične ovoj kojoj smo mi prisustvovali? Da, odgovorio je.

„Šta mislite, kako se to radi?", upitao sam ga na kraju.

Nehajno je slegnuo ramenima:

„Ko zna, gospodine? Oni to naprosto čine."

Ovaj lakonski odgovor prilično dobro sumira naša znanja o toj temi. Nema nikakve sumnje da je hodanje po vatri nastalo kao jedan religiozni ritual, daleko unazad u preistorijskoj prošlosti. Ali niko još nije odgonet-

Različiti motivi kulta: Ritual hodanja po vatri na Šri Lanki

nuo zašto je jedan isti ritual bio usvojen od naroda koji žive u tako udaljenim delovima sveta kao što su Bengal i Havaji, i koji imaju tako različite religije.

Za razliku od drugih kultista, hodači po vatri nikada nisu imali ništa protiv toga da njihove ceremonije budu posmatrane, filmovane i istraživane. Štaviše, nekolicina veoma znatiželjnih naučnika čak je učestvovala u tim ritualima. Neki od njih zadobili su pri tom jedva pokoji plik; ostali su pretrpeli gadne opekotine već pri prvom koraku. Čime oni objašnjavaju razliku u rezultatima? Niko od njih nije postao „pametniji" posle doživljenog iskustva.

Ogoljene od svojih ritualističkih primesa, predstave hodanja po vatri bile su izvođene i u Americi i zapadnoevropskim zemljama; prisutni lekari merili su temperaturu i detaljno pregledali kožu učesnika pre i posle njihovog hodanja po vatri. Lekari su ustanovili da je posle hodanja stanje učesnika bilo isto kao u neke osobe koja je upravo izašla izašla iz pregrejane prostorije – obilato i zdravo znojenje, nešto ubrzaniji rad srca, ali ni traga od opekotina.

Zvuči gotovo kao šala na račun zapadnjačke radoznalosti da se paganski rituali koji su najmanje čuvani u tajnosti, istovremeno pokazuju i kao najtajanstveniji. Jer što se tiče onih koji hodaju po vatri, mi ne možemo da dodamo ništa čuđenju i zbunjenosti Kartaginjana koji su prvi zabeležili takav spektakl još u vreme kada je Rim sačinjavala grupica čatrlja i kada je svet tek ulazio u svoje zrelo doba.

Glava četvrta

PROROCI NA SCENI

Čovekovo traganje za nagoveštajima budućnosti starije je od pisane istorije i potiče još od vremena misterijama zamagljene civilizacije Sumera iz Mesopotamije, oko 4.000 godina pre nove ere. Još od tada, iz težnje da se premosti provalija između „danas" i „sutra" rađalo se vrtoglavo mnoštvo rituala, od kojih je većina čudnovatija po svojoj proceduri nego po postignutim rezultatima. U tom nepreglednom obilju rituala posebno se izdvajaju: *nekromantija*, dozivanje duhova umrlih da bi se od njih saznala budućnost; *ekstispicija*, gatanje iz životinjskih iznutrica; *hepatoskopija*, „proučavanje" sudbine iz jetra; *akromantija*, proricanje iz vazduha; *sikomantija*, vračanje iz smokvinog lišća; *tiromantija*, predskazivanje uz pomoć plesnjivog sira; i, naravno, *astrologija*, koja sudbinu zemaljskih tela pokušava da predvidi kroz kretanje nebeskih objekata.

Kinezi su budućnost tražili u magičnim ogledalima, Persijanci – u čarobnim peharima, Egipćani – u snovima, Maje – u planetama, Feničani – u bacanju kocke, stari Britanci – u krošnjama drveća, a američki Indijanci – u zemlji. Rimljani su se pokoravali proročanstvima iz pilića; australijski domoroci su sudbinu tumačili iz životinjskih kostiju; mongolski i tibetanski šamani proučavali su vatru; a razna afrička plemena vračala su iz usirene krvi životinjskih životinja. Ovi metodi nisu bili ništa čudniji od današnjeg gatanja iz taloga kafe, ili iz lišća čaja. Svi ovi sistemi zavisili su od interpretiranja znakova i znamenja – veština koja je uvek bila privilegija „stručnjaka". I bez obzira da li su znakovi predskazivali zlo ili dobro, ovi pogađači, gataoci, proroci i vrači ubrzo su razvili žargon koji je znamenje činio spasonosno neodređenim.

Mi još uvek koristimo izraz „delfski" da bismo obeležili naročito dvosmisleno kazivanje – reč koja aludira na proročanstva potekla iz Apolonovog hrama u Delfima, svetilištu drevnih Grka. Predskazanja je

oglašavala – ili, pre, izvrištavala – histerična sveštenica zvana Pitija; ali su tumačenja zapravo pripremili veoma vešti sveštenici, koji su stvorili šablon za dvosmislena predskazivanja što ga proroci koriste i dan-danas.

Fraze za naivne

Kada je Krez (650-546), poslednji lidijski kralj – i danas sinonim za trule bogataše koji ni sami ne znaju šta sve poseduju – pripremao rat protiv persijskog kralja Kira, zatražio je o svojim izgledima mišljenje čuvene proročice. Odgovor je glasio:

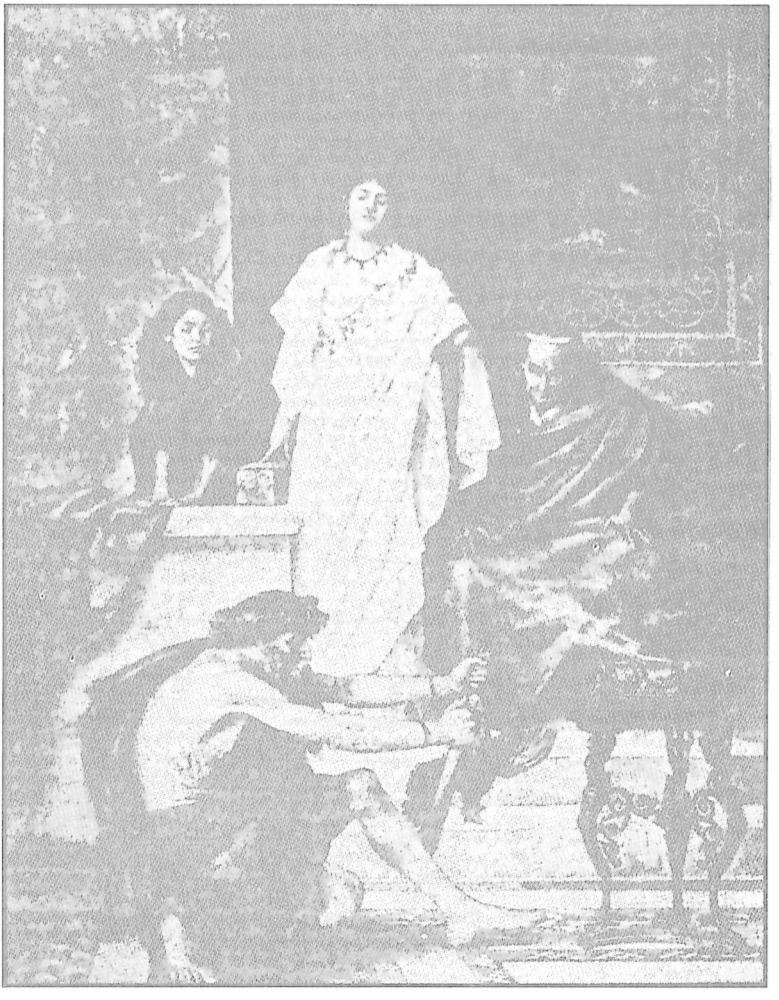

Duga praksa proricanja: Popularno predviđanje sudbine „čitanjem" pilećih iznutrica (hepatoskopija) u starom Rimu

"Ako napadneš – srušiće se veliko carstvo."

Uveren da je ta rečenica bila znamenje pobede, Krez je odmah krenuo na Persijance. Pretrpeo je razoran poraz, izgubivši najveći deo svoje armije i celo carstvo. Nesrećni vladar uputio je glasnika u Delfe, optužujući proročicu za pogrešno predskazanje. Glasnik se uskoro vratio sa odgovorom:

"Nisi pitao – čije carstvo".

Profesionalni proroci se obilato koriste delfskom fomulom, koja se sastoji ili u predviđanju očiglednog – ako vladari dva carstva međusobno zarate, sigurno je da će jedan od njih izgubiti vojsku – ili u izražavanju proročanstva verbalnom fantazijom koja značenja prepušta individualnoj imaginaciji. Neki izvanredni primeri ove druge tehnike mogu se naći u kineskoj mističnoj igri I ĐING, u kojoj proroci izmišljaju fraze kao što je „Aždaje se bore na livadi. Njihova krv je crna i žuta".

Astrološki prilozi na novinskim stupcima (horoskopi) koriste još jednu vrstu predskazivanja – koja se, isključivo, zasniva na zakonu verovatnoće. Horoskope najčešće pišu ljudi koji sa astrologijom nemaju nikakvu vezu, ili čak potpuno ignorišu Zodijak. Kao što se na kraju svoje „astrološke karijere" čitaocima poverio jedan američki novinar:

> „Jednostavno, izmišljao sam i zapisivao gomilu blagih predvidanja, zatim je delio u dvanaest grupa i, na kraju, stavljao iznad svake odgovarajući znak Zodijaka – od Ovna, do Riba. Sudeći prema pismima koja sam primao, moji čitaoci nikada nisu uočili prevaru. Bar na izgled, postizao sam isti stepen uspeha kao profesionalni astrolozi".

Naučnici s kraja 19. veka predviđali su za sledećih pedesetak godina potpuno iščezavanje proricanja kao biznisa. Ali, ova njihova prognoza nastala je tokom jedne izuzetno stabilne ere. Tadašnje četiri decenije lagodna života Amerike takođe su karakteristične po „niskoj oseci" proricanja. Dvadeseti vek – prvi svetski rat, era džeza, Depresija, drugi svetski rat, hladni rat, nuklearno naoružanje – povratio je praznoverju i vračanju poštovanje javnosti. Prestiž proroka usko je vezan za socijalnu i političku atmosferu: što neizvesnija sadašnjost – to jači nagon da se zaviri u budućnost.

„Baron iz Danske"

Nije slučajno da je Vajmarska republika – nesrećni period nemačke demokratije, od odlaska kajzera do dolaska firera proizvela veliku i šarenoliku kolekciju proroka. Erik Jan Hanusen bio je prvi u lancu politički orijentisanih gatalaca koji se proteže sve do ovovremene američke scene. Hanusen je za sebe tvrdio da je danski baron, ali je njegovo

pravo ime glasilo Herman Štajnšnajder, a poticao je iz sitnoburžoaske sredine iz Prosnica, Češka. Nije znao više od nekoliko reči danskog ili bilo kojeg drugog stranog jezika. Tridesetih godina, kada su carevali glad i nezaposlenost, Hanusen je dostigao vrhunac uticaja kakava čovek njegova zvanja nije postigao sve do današnjeg vremena. On je postao pravi drugi grof Aleksandar Kaljòstro (čuveni italijanski pustolov i prevarant iz druge polovine 18. veka).

Mali rastom, zdepast, ali na svoj način pristao, Hanusen je imao sugestivnu moć jednog evangeliste u odnosu na verski zatucanu okolinu, ali i kvarnu preduzimljivost jednog savremenog tehnomenadžera. Bio je neobično „svestran", pokazujući jednaku spretnost kao hipnotizer, telepata, vidovnjak, ili hokus-pokus madioničar.

Počeo je kao natprosečan glumac u putujućim družinama, ali je nacionalnu popularnost postigao tek kao „psihički detektiv", kada je

Nacistički prorok na delu: Erik Hanusen za vreme jedne okultne seanse 1932. godine

otkrio proneveritelja u najvećoj berlinskoj bankarskoj korporaciji. Ostalo je sporno kako je u tome uspeo, ali se zna da je krivac bio slomljen i sve priznao čim ga je Hanusen optužio u njegovom prisustvu.

Hanusen je odlično znao kako da sebi pribavi publicitet. Kada su ga jednom prilikom lokalni lovci na skandale optužili da je prevario gledaoce, on ih je tužio za klevetu. Proces mu je pružio divnu priliku da kao dokaz izloži gotovo ceo svoj okultni repertoar i do krajnosti zbuni porotu. Naravno, slučaj je završen njegovom pobedom, a jedva da je i bilo novina koje o njemu nisu pisale na naslovnim stranama.

Krajem tridesetih godina Hanusen je u svoj „program" uključio i proricanje. Osnovao je mesečni magazin u kome je predskazivao sve – od finansijskih prilika, do političkih zbivanja – postižući veliki postotak uspeha. Njegova najrizičnija proba bila je prognoza da će jedna od tri najveće nacionalne dioničke banke ubrzo propasti. Tri sedmice kasnije, jula 1931, *Darmstadt und National* je zatvorila kapije zbog uništavajućeg dejstva državne ekonomije – donoseći Hanusenu novi krupan poen. Prvog dana jula 1932. godine objavio je da je video „reku krvi koja plovi pored Hamburga". Sedamdeset dana kasnije, u malom gradu pored Hamburga zbila se „krvava nedelja u Altoni", kada su nacističke jurišne trupe udarile na komuniste i radnike „Crvenog fronta", jednu od malobrojnih naprednih grupa koja je u Nemačkoj smogla snage da ustane protiv fašizma. U petočasovnoj borbi bilo je 19 poginulih i 285 ranjenih, a reka se uistinu zacrvenela od krvi.

Razvratnost i okultizam

Erik Hanusen je postao zvezda-vodilja hiljada ljudi koji su slutili da dolaze paklena iskušenja. Izgledalo je da jedino on zna kuda ih vode njihovi putevi kroz košmar sulude nacističke zaslepljenosti. Poslovni ljudi su mu plaćali ekvivalent od 600 dolara za jednu jedinu konsultaciju. Kupio je veliku belu jahtu, koju je držao na jednom jezeru blizu Berlina, i podigao raskošnu vilu u otmenom predgradu.

Vila je i spolja i iznutra delovala komično, ali u vezi s ljudima koje je Hanusen primao ništa nije bilo smešno. Njegovi posetioci predstavljali su najpoznatija imena nemačke politike, privrede, sporta i umetnosti, ali ponajviše polusvet koji je kombinovao političke i podzemne aktivnosti – ljude zločinačkih i perverznih sklonosti. Bio je tu neki Karl Ernst, plavokosi narkoman, bivši hotelski glasnik i trgovac kokainom, koji je – zahvaljujući takvim karakteristikakam – postao komandant berlinskih jurišnih trupa. Zatim neki Edmund Hajnes, „grupenfirer", koji je dotle čamio u zatvoru zbog ubistva. Čest gost je bio grof fon Heldorf, aristokratski

plaćenik i zločinac, koji je sa Ernstom vodio crnokošuljaše. Ovi ljudi, i desetine sličnih, zajedno sa „uglednim" predstavnicima kulture, umetnosti i sporta, bili su Hanusenovi zaštitnici. Sliku razvratnosti upotpunjavale su filmske i pozorišne starlete.

Nema sumnje da je najveći deo podataka za svoje „proročanske" poduhvate Hanusen pribavljao od gostiju. Trebalo je samo da drži uši otvorenim i tu-i-tamo poturi mito ili neku starletu, pa da sazna šta se dogada u Nemačkoj. Na sličan način, navodeći goste na čavrljanje, saznavao je podatke o privatnom životu poznatih ličnosti – koje je zatim zapanjivao iznoseći im stvari za koje su verovali da ih ne zna niko sem njih samih. Neupućenima je njegovo vračanje izgledalo kao pravo čudo.

Postepeno, Hanusenove prognoze su sve više poprimale otužnu boju nacizma, jer je sve lukavije potpomagao težnje fašista. Na primer, „zanemarujući" njegovo političko značenje, preporučivao je kukasti krst kao „indijski simbol sreće", sugerišući da će njegovi nosioci uživati blagoslov sreće. Istražujući „u zvezdama" rezultate predstojećih izbora, „otkrio" je da planetarna konjukcija favorizuje Adolfa Hitlera – navodeći time gomilu da posluša „glas zvezda" i glasa za firera. Stalno se držeći poze samouverenog mistika i proroka, na ovaj način je usmerio velik broj glasova nacistima.

Poznato je malo činjenica, ali zato postoji obilje glasina, o Hanusenovim vezama sa nacističkim pokretom. Sa Hitlerom ga je upoznao Hajnrih Hofman, firerov lični fotograf, koji je takode, nešto kasnije, postao zaštitnik Eve Braun. Neki nemački istoričari su kasnije tvrdili da je Hanusen Hitleru davao časove iz nastupanja na javnim govornicama, i da je „prorokova" poduka bila izvor firerovog demonskog načina nastupa prilikom držanja govora. Izgleda da je jedini osnov za ovu tvrdnju bila čudna sličnost izmedu njih dvojice u stilu držanja govora i u njihovim neobično sugestivnim moćima.

Fatalna indiskrecija

Međutim, postoje autentični dokazi da su nacionalsocijalisti debelo potpomogli Hanusena. „Prorok" je dobijao pozamašne svote novca namenjenog za propagandne svrhe. Čini se da je imao privatni aranžman sa Karlom Ernstom ili fon Heldorfom, i da je s njim delio lovinu.

Januara 1933. Hitler je postao kancelar, s rukama čvrsto – mada još ne sasvim – na polugama nemačke moći. Heldorf je postavljen za policijskog pred :ednika Berlina; Karl Ernst je dobio komandu nad svim jurišnim jednicama grada; a Hanunsen je očigledno poverovao da su nastupili časovi njegove najveće slave. Kao čovek koji je veoma mnogo znao o

finansijskim manipulacijama novih lidera, stekao je jake pozicije. Ne zna se tačno šta je Hanusen zamišljao o svojim moćima u okvirima novog poretka, ali izgleda da ga je slava opila i da je postao neoprezan. I tako, sredinom februara, obelodanio je svoje najčuvenije – i najsmelije – predskazanje, čiji motiv nikada nije otkriven. Na jednom skupu u svojoj vili, najednom je zauzeo svoj poznati „čujem-unutrašnje-glasove" položaj i dramatično intonirao:

> „Vidim zgradu, veliku zgradu, u našem gradu... Ona gori... Plamen se penje visoko... Oblaci dima se valjaju... Ah, pored buktinje pomalja se ptica... veličanstveni Feniks... donoseći novu moć... novu nadu...iz pepela!"

Izjava je ostala bez većeg odjeka – sve do 27. februara, kada je iznenada planuo Rajhstag, nemački parlament. Mada su već tada bile vidljive mnoge indicije da su požar izazvali sami nacisti, Hitler ga je nazvao „aktom komunističkog terora". Motiv ove nacističke podvale potpuno je jasan: firer je na brzinu izdejstvovao zakon o vanrednom stanju, koji mu je omogućio da savlada sve snage opozicije. Pod ovakvim okolnostima, Hanusenovo proročanstvo značilo je fatalnu indiskreciju.

Uveče 24. marta Hanusen je upravo napustio bar „Zelena grana" kada su mu pristupila dva čoveka i povela ga kroz mrak. Sledećeg popodneva njegov sekretar je obavestio policiju da je Hanusen nestao. Trinaest dana kasnije otkriveno je u jednoj šumi nedaleko od Berlina telo dobro obučenog muškarca, kojeg je policija ubrzo identifikovala kao Hermana Štajnšnajdera, to jest Erika Jana Hanusena. Objavljeno je da se „istraga nastavlja".

Trideset i tri godine kasnije, januara 1966, na sto inspektora Alfreda Ajtnera, šefa zapadnoberlinske policije, stiglo je anonimno pismo u kome se tvrdilo da je Hanusena, na zadnjem sedištu kola u pokretu, ustrelio kapetan Karl Beker, prema naređenju Ernsta ili Heldorfa. Pošto policija ni do danas nije uspela da identifikuje Karla Bekera, „prorokova" smrt ostala je jednako zamagljena kao i njegov život.

„Oreol smrti"

Da se proricanje često povezuje s politikom pokazuje i slučaj jedne poznate francuske gatare. Ženevjev Tabui bila je jedinstvena figura pariske predratne scene. Iz isključivo altruističkih razloga, ona je po opredeljenju naginjala radikalno ulevo jednako koliko je Erik Jan Hanusen naginjao udesno. U svojoj stalnoj rubrici u dnevniku „Rad" ona je kom-

binovala politiku, društveno ogovaranje, lične komentare, astrologiju i proricanje. Pisala je sa toliko dosetljivosti i erudicije da je privlačila i hiljade čitalaca koji inače nisu delili njene radikalne poglede.

Madam Tabui je posedovala jedan nadahnut metod za prikupljanje glasina koje su kolale po diplomatskim i artističkim salonima: puno se krećući, ona je pamtila gotovo sve što je čula, a zatim je najpogodnije pretpostavke drugih objavljivala kao svoja proročanstva. Ponekad su se ta „predskazanja" obistinjavala, ponekad nisu. U prvom slučaju ona je čitaoce vešto i često podsećala na svoje prognoze; u drugom je publiku još veštije navodila da ih zaboravi.

Da li je pogodila ili je pogrešila – to obično nije imalo krupnijeg značaja. Ali povremeno, njene greške su nanosile štetu idejama za koje se inače borila. Kao zakleti neprijatelj nemačkog nacizma, koristila je svaku priliku da istakne stvarne ili priželjkivane slabosti Hitlerove ratne mašine. Na taj način je donekle pomogla da se stvori opasno netačna slika o udarnoj moći Vermahta, nesmotreno pomogavši da se njeni zemljaci uspavaju u pogrešnom osećanju bezbednosti – koje se 1940. godine smrvilo zajedno sa Mažino-linijom.

Godine 1936. madam Tabui intervjuisala je maršala Mihaila Nikolajeviča Tuhačevskog, šefa generalštaba Crvene armije, jednu izuzetnu vojnu ličnost. Njegovu karijeru je opisala u svojoj rubrici i citirala maršalovu izjavu o potrebi jačanja francusko-sovjetske odbrambene saradnje. Maršal Tahučevski i osam drugih vodećih komandanata Crvene armije bili su sledeće godine (1937) izvedeni pred tajni vojni sud, gde su neosnovano optuženi za veleizdaju, a zatim streljani. Oni su pali kao žrtve staljinističkih čistki.

Priča madam Tabui o maršalu Tuhačevskom dobila je tada neka nova obeležja. Na neki misteriozan način proširila se tvrdnja da je proročica bila spomenula kako je za vreme njihovog razgovora oko maršalove glave uočila „oreol smrti" i da je tada predvidela njegov kraj. Međutim, o tome se nijedna jedina reč ne može naći u njenim napisima iz tog vremena. Ali, njeni sledbenici su se zaklinjali da je ona to u nekoliko navrata spomenula na privatnim skupovima, u zvučnom domašaju većeg broja verodostojnih svedoka. Mnogi ljudi su se javili da potvrde ove glasine – da dokažu kako je ona zaista jasno izjavila da maršal neće dugo biti na ovom svetu.

„Pogrešno „treperenje"

Na taj način je reputacija proročice Ženevjev Tabui prilično porasla, zahvaljujući tome šta su njeni prijatelji *tvrdili* da im je ona rekla. Ova tehnika predstavlja osnovu za 99 odsto svih popularnosti stečenih prori-

Gledanje u kristalnu kuglu: Vašingtonski „vidovnjak" Džin Dikson, poznata po nazadnim shvatanjima

canjem. U gotovo svakom slučaju postoji prava provalija između objavljenog i verifikovanog predskazanja, i uvek se sazna za mnoštvo proročkih izjava iznetih verbalno – u šta su voljni da se zakunu mnogi ugledni svedoci – ali tek *nakon* što se prorokovani događaj zbio.

Jedna druga proročica je po mnogim svojim osobinama sušta suprotnost Ženevjev Tabui. Džin Dikson, iz Vašingtona, jedan je od najkontroverznijih republikanaca i revnosna rimokatolkinja. Njeni sledbenici tvrde da ona svoje vizije prima u katedralama ili na vrhovima grobova. Ako se izostave ideološke razlike, ove dve dame imaju iznenađujuće mnogo sličnosti.

Kao i madam Tabui, Džin Dikson je objavila stotine proročanstava – neka tačna, neka pogrešna, ali najvećim delom nedokazljiva. Njen sistem mogao bi da praktikuje svako kome su dostupni stupci novina, a ima dar da se snađe u glasinama koje naokolo kruže. Potrebna „zname-

nja" mogu da se prikupe u količini ništa manje obilnoj od one koju su Ženevjev Tabui i Džin Dikson pribavljale u pariskim odnosno vašingtonskim trač-krugovima.

Misiz Dikson je bila impulsivnija, a svoja predskazivanja je sastavljala za vreme slučajnih razgovora. Juna 1966. godine provela je jedan dan u nekoj njujorškoj knjižari potpisujući se na primerke svoje bestselerske autobiografije „Dar proricanja". Jedan kubanski emigrant joj se obratio sa željom da se sazna šta Džin Dikson zna o Kastru. Odgovorila mu je:

„Moje unutrašnje treperenje saopštava mi da njega nema. Ili je u Kini, ili je mrtav".

Pokazalo se da je bila u potpunoj zabludi, ali to nije umanjilo prodaju knjige.

Dok je madam Tabui nastojala da ignoriše one koji su je bučno napadali, misiz Dikson se uvek trudila da dokaže koliko je u pravu. Tako, kada se njena prognoza da će SAD zaratiti sa Kinom, 1958. godine, pokazala velikom zabludom – Džin Dikson je ustvrdila da je bila primila ispravno znamenje ali da ga je pogrešno protumačila. Nema u tome ništa novo: istovetnu tvrdnju iznelo je i više stotina američkih novinara, s tom razlikom što se oni nisu upinjali da dokažu da je ta „prognoza" bila „dar proricanja".

Atentat na Kenedija

Najčudnije predskazanje Džin Dikson odnosi se na smrt predsednika Kenedija. Godine 1956. u magazinu „Parada" objavljena je njena tvrdnja da će na predsedničkim izborima 1960. pobediti jedan demokrata.

„Ali", izjavila je, „na njega će biti izvršen atentat, ili će umreti u svojoj kancelariji – mada ne obavezno u svom prvom mandatu".

Međutim, neposredno pred izbore misiz Dikson je promenila svoju prvobitnu izjavu, tvrdeći da će pobedu odneti republikanac Ričard Nikson. Kada su rezultati izbora pokazali da je pogrešila, objasnila je da bi Nikson zaista pobedio, ali da su demokrati falsifikovali izborne listiće. Posle toga ova proročica nije obajvila nijednu izjavu kojom bi tvrdila da je predskazala dalasku tragediju, to jest, Kenedijevo ubistvo; a, kao što znamo, štampana reč je nešto sasvim drugačije od „slutnje" koju je navodno „čula" za vreme jednog ženskog ručka u vašingtonskom hotelu „Majski cvet" na sam dan ubistva.

Ovde stižemo do onog maglovitog graničnog područja između prekognicije (predspoznaje) i osećanja koje može imati jedan inteligentan poznavalac političkih prilika. Tog tragičnog 22. novembra 1963. su sličan strah za život Predsednika Kenedija izražavali, ili bar osećali, mnogi ljudi

koji sa proricanjem nemaju nikakvu vezu. To osećanje bilo je rezultat novinskih i televizijskih izveštaja u kojima se govorilo o mržnji i napadima iz jednog značajnog segmenta stanovništva Dalasa, koji su rasli što se više približavao dan Kenedijeve posete. Pod takvim okolnostima, nisu bile potrebne nikakve natprirodne sposobnosti da bi se predosetila opasnost.

Najspektakularnija dela modernih proroka pokazuju zbunjujuću tendenciju zavisnosti od nedokazljivih izjava nekolicine individua. Ove osobe mogu se podeliti u tri kategorije: a) zaštitnici ili saradnici proroka, b) ljudi koji imaju finansijski interes od prorokove reputacije, ili autori knjiga i novinskih članaka o proricanju i c) individue čije kritičke sposobnosti nisu dovoljno razvijene. Reputacija gotovo svih proroka zavisi ne od toga šta su oni rekli, nego od toga šta ljudi *misle* da su oni rekli.

Prognozer u svetioniku

Postoje i neki uistinu autentični slučajevi prekognicije. Jedan od najčudnijih primera je neki Botino, o kome se zna samo da je posedovao tajnovitu sposobnost da predvidi nailazak brodova mnogo pre nego se oni pojave na horizontu. Njegov proročki talenat nije išao dalje od toga, a on sam je uporno proricao da vlada nekakvim natprirodnim moćima. Ali pošto su njegova objašnjenja jednako zbunjujuća kao i njegova predskazanja, može se svrstati među proroke.

Prvi članak o njegovoj aktivnosti objavljen je marta 1834. godine u uglednom britanskom časopisu *Nautical Magazine*. Godine 1764. Botino (njegovo ime nije zabeleženo) postavljen je za čuvara svetionika na francuskom ostrvu, danas Mauricijusu. Ovaj položaj je držao sve do povratka u Francusku, punih dvadeset godina. Oko petnaest godina ovog perioda je cela mornarička posada kolonije, nekih 900 ljudi, bila svedokom njegove veštine – ponekad i nekoliko puta sedmično.

Botino bi stao na obalu, osmotrio prazni horizont golim okom – nikada nije koristio durbin – a zatim izjavio:

„Približavaju se tri lađe – dve s juga, a jedna sa jugozapada".

Oficiri bi svojim durbinima pregledali sve pravce, ali ne bi videli ništa sem vode i oblaka. Ali posle jednog ili nekoliko dana, ponekad i posle cele sedmice, na horizontu bi se pojavio pomenuti broj lađa.

S početka je čuvar svetionika svoj jedinstveni dar koristio isključivo da bi zaradio nešto novca. Dokoni oficiri su se kladili u pozamašne sume da li će Botino pogoditi tačan broj lađa i pravaca iz kojih će one stići. Ali on je uvek pogađao, pa su na opklade ubrzo pristajali jedino novodošli naseljenici, koji još nisu upoznali njegovu veštinu.

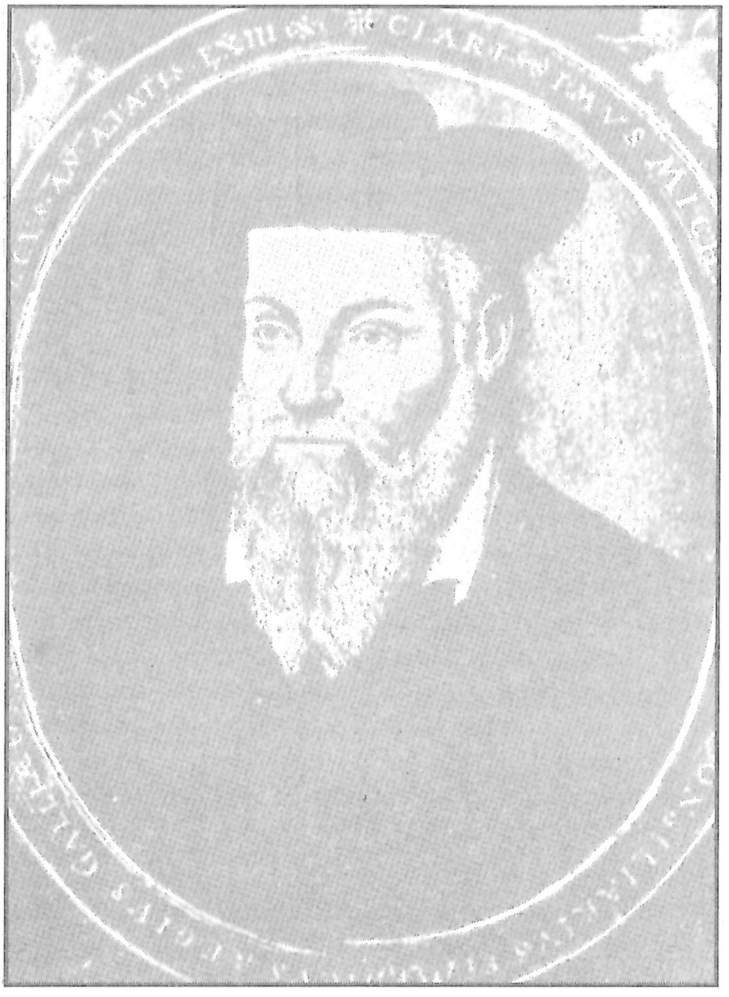

Simbol proricanja i vračanja: Nostradamus na slici iz 18. veka

Guverner ostrva, vikont de Sujak, počeo je da vodi službene zabeleške o njegovim predskazanjima – navodeći datum, čas i vremenske prilike kada je prognoza izneta, te Botinovu tvrdnju i njen kasnije dokazani rezultat. Posle 18 meseci vikont je Ministarstvu mornarice u Parizu uputio izveštaj u kome je naveo da je mesje Botino učinio „iznenađujuće otkriće nove umetnosti, to jest sposobnosti da opazi dolazak brodova udaljenih 150, 200 ili 300 kilometara. Izveštaj je završavao objašnjenjem da se u nekoliko slučajeva kada se činilo da je Botino pogrešio, kasnije pokazalo da su se lađe uistinu nalazile na dva ili tri dana udaljenosti, ali da su iz nekih razloga zatim otplovile u drugom pravcu.

Mora da je ministarstvo bilo istinski impresionirano, pošto je maja 1782. ovlastilo guvernera da Botinou dodeli sumu od 10.000 livri i doživotnu penziju od 1.200 livri godišnje ako on obelodani tajnu svoje „nove umetnosti". Čuvar svetionika je ovu ponudu učtivo odbio, smatrajući da suma nije dovoljno velika. Umesto toga, zaputio se u Francusku da s vladom sklopi „povoljniji sporazum".

U domovinu je stigao 1784. godine, kada je Francuska bila usred revolucije. Pokušao je prvo da dospe do ministra mornarice, a zatim sve nižih pomoćnika – nailazeći uvek na odbijanje i poniženja birokratizovanih krugova. Niko nije mario za njegovu „novu umetnost", koju je nazivao „nauskopija".

Izvesno je da mu je naudila i njegova manija čuvanja tajne: uporno se trudio da svoju veštinu verbalno objasni ljudima koji ga nisu slušali ili nisu mogli da ga shvate. Zna se da se za njegovu priču bio zainteresovao antirojalista Žan Pol Mara. Nekoliko godina kasnije, Mara je postao jedna od najradikalnijih i najsnažnijih ličnosti revolucionarne Francuske. „Nauskopija" i njen izumitelj Botino su zatim pali u zaborav. „Nova umetnost" je posle nekoliko godina umrla zajedno sa svojim izumiteljem, ostavivši potomstvo da nagada da li je neobičan čuvar svetionika bio nepotvrđeni naučnik ili pravi prorok.

Moje prvo upoznavanje sa proročanstvima Mišela de Notrdama – bolje poznatog pod imenom Nostradamus – dogodilo se za vreme matineje u lokalnom bioskopu kada sam imao 14 godina. Bilo je ratno vreme, i film se jednim kratkim delom odnosio na rimovana predskazanja tog Francuza iz 16. veka, u kojima se, bar na izgled, govorilo o ishodu drugog svetskog rata. Tumačenja koja je davao komentator bila su praćena kratkim žurnalskim snimcima vojnika u maršu, tenkova u napadu, porušenih gradova. Suština je bila u tome da je neobični Provansalac predvideo ne samo rat, nego i njegov kraj – neminovni trijumf Saveznika – gotovo 400 godina pre nego je rat počeo. Mora da je film bio upečatljiv, jer je u meni ostalo trajno uverenje da je neko nekad bio u stanju da tačno predskaže budućnost.

Desetak godina kasnije, u jednom privatnom filmskom klubu prisustvovao sam zatvorenoj projekciji selekcije nemačkih ratnih propagandnih filmova. I ovde, opet, Nostradamus! Međutim, ovog puta je prorok „radio" za Gebelsov propagandni aparat. Nacistički film je bio gotovo identičan onom holivudskom, ali je komentar pretrpeo zapanjujuću promenu: sada su proročke Nostradamusove strofe predviđale potpunu pobedu Adolfa Hitlera.

Kasnije sam se odlučio da pokušam utvrditi šta je Francuz *stvarno* prorokovao. Pokazalo se da to nije ni malo lako. Prvo je trebalo eliminisati sve one lažne Nostradamuse. Otkrio sam četvoricu, od kojih je svaki bio prihvatio originalni stil starog učenjaka, jednako kao i njegov pseudonim – zadržavajući i jedno i drugo čak i kad je pravi Nostradamus već bio umro.

Sam Nostradamus sačinio je oko hiljadu rimovanih kvatrenija (kitice od četiri stiha), nijednu posle 1566. godine. Ove stihove bilo je teško prevoditi, a još teže odgonetnuti. Njegov autor koristio je latinizovani francuski koji je bio arhaičan čak i u njegovo doba. Tekst se zasnivao na anagramima i igri reči toliko da prevodilac može da „pronađe" mnoga predskazanja koja odgovaraju njegovim sopstvenim ciljevima. Ni američki ni nemački propagandisti nisu falsifikovali svoja filmska prognoziranja; oni su jedino izdvojili one kvatrenije koje su odgovarale njihovim potrebama.

Dvosmislenost Nostradamusovih stihova može se pogodno ilustrovati referencom o budućem vojnom diktatoru zvanom „Ćelavi", koji će pokušati da zavlada prostranim carstvom „prema istoku", osvojiti dobar deo tog prostranstva, ali na kraju biti zaustavljen i uništen. Hiljade istraživača će se zakleti da je to jasno predskazanje o Napoleonovom krahu u Rusiji. Ali, predvidanje se jednako dobro moglo odnositi na švedskog kralja Karla XII, koji je, mada golobrad, isto takvo osvajanje pokušao sto godina ranije i dospeo sve do Poltave u Ukrajini, pre nego što ga je smrvio Petar Veliki. Gebelsovi „stručnjaci" tvrdili su da se kitica odnosila na Vinstona Čerčila, drugog „Ćelavog", što su zasnovali na činjenici da Nemačka leži istočno od Velike Britanije – želeći da pokažu kako će, posle prvobitnog uspeha, Čerčila snaći teški jad.

U svakom slučaju, najveći deo simbola koje je Nostradamus koristio da identifikuje neke nacije može se primeniti i na moderni svet. Danas orao simbolizuje Sjedinjene Američke Države. Ali u toku proteklih 400 godina orao je takođe krasio grbove Francuske, carske Rusije, Austrije, Španije, Napoleonove Francuske, Bizmarkove jednako kao i Hitlerove Nemačke, Musolinijeve Italije, Albanije, Poljske, i Finske. Razlike su bile u tome da li je velika ptica crna, srebrna, zlatna ili bela – sa jednom ili dve glave – skupljenih ili raširenih krila – da li nešto drži levom ili desnom nogom.

Lav, koji se kod Nostradamusa pojavljivao jedno vreme, mogao je značiti Britaniju, ali jednako dobro i Holandiju, Češku, Švedsku ili Persiju – ili čak mogao biti lav Judeje kako su ga prikazivali vladari Etiopije. Bik, drugi jedan simbol, bio je amblem Burđija, ali je takođe služio kao amblem ukupno osam drugih porodica evropskog vladarskog plemstva.

Strofe obuhvataju fraze – kao umetnute reference – na hebrejskom, grčkom, italijanskom i španskom, što još više zamračuje već ionako mutna značenja. Da bi zbrka bila veća, Nostradamus je neke reči i razdvajao ili spajao bez obzira na njihov izgovor.

Izvestan broj kitica verovatno i nije pravljen radi prorokovanja; to su bile političke rugalice koje su ciljale na kardinala Mazarena, ili nemačkog vladara Karla V, ili na kojeg francuskog plemića. Poetska šifra kojom je značenje strofa bilo oblikovano mogla je biti razborito jasna u svoje vreme, ali su danas mnogi redovi potpuno nerazumljivi.

Nostradamus je bio slavna ličnost u svoje vreme. Roden je kao Mišel de Notrdam u San Remiju, Provansa, 1503. godine. Latinizovao je svoje ime u Nostradamus čim je počeo da radi kao lekar (latinski je tada bio jezik medicine i teologije). Jedno vreme je radio u Marselju, a zatim prešao u Salon, gde su mu naglo porasli i reputacija i klijentela. Njegovi savremenici koji su ga opisivali kažu da je imao izuzetno blago ophođenje sa bolesnicima, potpomognuto velikom naobrazbom i odličnim poznavanjem bolesničke ishrane – znanje koje je bilo dobrano ispred njegovog vremena.

Ipak, kraljevsku pažnju je privukao ne kao lekar, nego kao nekromant (prizivač duhova). U toj ulozi ga je Katarina Mediči, sujeverna kraljica francuskog kralja Anrija II, pozvala u svoj dvorac.

Godine 1555. Nostradamus je ispevao prvu „Centuriju" – rimovane kvatrenije aranžirane u grupe od sto – po kojima je poznat i danas. Među njima je bila i jedna koja je kraljicu Katarinu navela da ga iz straha zadrži uz sebe za ceo život. Trideset četvrta strofa prve „Centurije" predskazivala je „surovu smrt" njenog muža na jedinstven način:

Mladi lav će Starog nadvisiti
Na bojnom polju u neobičnom dvoboju:
U zlatnom kavezu oči će iskapati
Od dvojice jednom; zatim umreti, umreti surovo.

Drugim rečima, Nostradamus je prorekao da će kralj umreti oslepljen u „zlatnom kavezu" za vreme dvoboja – predskazanje dovoljno specifično i neobično da potrese onog na koga se odnosi.

Četiri godine kasnije, leta 1559. Anri II je učestvovao u jednom turniru, noseći zlatni šlem sa vizirom, koji je trebalo da mu zaštiti lice. Kada se na konju sukobio sa velškim vitezom Montgomerijem, vrh Velšaninovogg koplja prošao je kroz vizir „zlatnog kaveza" i zabio se u kraljevo levo oko, trenutno ga ubivši.

Nostradamusova kvatrenija se tako pokazala čistim pororčanstvom. Tog časa rođena je njegova reputacija proroka.

Završna grupa „Centurija" nije objavljena sve do 1566. godine, godinu dana posle njegove smrti. I opet, izmedu mnogo nerazumljivih strofa izbija jedna sposobna da protrese i najvećeg skeptika:

Delfinov ljiljan će dosegnuti do Nansija,
Pomažući Kraljevskom izborniku sve do Flandrije;
Tamo će biti novi zatvor za velikog Monmorensija,
Gde će biti predat javnom kažnjavanju na neobičnom mestu.

Ova strofa, 18. kvatrenija devete „Centurije", ima vezu sa dva nezavisna događaja koja su se zbila posle Nostradamusove smrti. Oba su se dogodila pod okolnostima koje predskazanje čine toliko zapanjujućim da se ličnost prognoze i događanja ne može odbaciti kao čista koincidencija. Hronološki gledano, dve polovine strofe su zamenjene, jer se drugo proročanstvo odnosi na događaj koji se zbio godinu dana pre prvog. U svakom svom detalju, ova kvatrenija je sigurno najneobičnije proročanstvo koje je ikad zapisano.

Godine 1633. Luj XIII, koji je prihvatio znak Delfina, a na zastavi nosio ljiljan, okupirao je utvrđeni grad Nansi. Kasnije je sa Kraljevskim izbornikom krenuo protiv Španaca; kad je dospeo u Flandriju, tamo je ostao kao rezerva.

A godine 1632. Dik de Monmorensi pobunio se protiv kralja Luja i bio uhvaćen. Odveden je u novoizgrađeni zatvor u Tuluzu, da bi sačekao kaznu. Odrubljivanje glave je uistinu izvršeno na neobičnom mestu – u zatvorskom dvorištu. Vladao je običaj da se egzekucija vrši na gradskoj pijaci, ali je Dik u narodu imao mnogo saradnika, koji su mogli pokušati da ga oslobode. Međutim, najčudniji detalj predstavlja ime egzekutora: vojnik Klerpejn (Clerpeyne). Nostradamus je u strofi bio upotrebio izraz „javno kažnjavanje", koji je na francuskom (*clere peyne*) isti kao ime vojnika.

Među Nostradamusovim strofama ima istinskih proročanstava, ali su ona uglavnom zagubljena u spisima onih koji su pokušavali da otkriju sva skrivena značenja „Centurija". Ali ovi proročanski bleskovi ostaju kao neoborivi dokazi bar povremenog postojanja prekognicije („saznanja unapred") kod nekih ljudi. Ne možemo tvrditi da je Nostradamus bio prorok koji je uvek mogao da predskaže budućnost. Izgleda da se proročanska moć javlja u nepredvidljivim intervalima, možda samo jednom u toku života, i da se takva sposonost ne može steći nekim veštačkim sredstvima.

Glava peta

LOV NA ČUDOVIŠTA

Vijugava zmija teško natovarenih nosača iz „Maunt Everest ekspedicije" potpukovnika Hauard-Berija, 1921. godine, mukotrpno je napredovala preko jednog grebena, nekih 4.900 metara visoko u Himalajima. Iznenada, Engleza za ruku zgrabi jedan od Šerpa-vodiča, uzbuđeno pokazujući nešto na snežnoj poljani koja se rasprostirala ispod njih.

Neka figura, tamna prema pozadini bleštećeg snega, kretala se preko zaravni, brzo napredujući, sa uspravnim držanjem koje je uglavnom – ali ne potpuno – podsećalo na ljudski hod.

– Šta je to? Čovek?! – upita oficir.

– Nije čovek, sahibe – odmahnu Šerpa glavom. – *Kang-Mi!*

Hauard-Beri je zurio u pravcu stvorenja sve dok ono nije iščezlo u zaslepljujućoj belini, koja mu je onemogućila da vidi nešto više od jedne mrlje. Nije mu bilo jasno na šta je to ciljao nosač, kao što nije znao da je tog trenutka bio akter jednog istorijskog događaja: postao je prvi beli čovek koji je video jetija.

Pet sedmica kasnije, Hauard-Beri vratio se u Indiju, pošto nije uspeo da postane prvi čovek koji se popeo na Maunt Everest, najviši vrh na svetu (8.843 metara). Među nevoljama koje je spomenuo novinarima bio je onaj kratki susret na planinskom grebenu.

Izveštač kalkutskog lista *Statesman* odlučio je da produži priču. Proverom kod nekoliko Šerpa otkrio je da im je stvorenje zvano Kang-Mi odavno poznato. Ali opisi te kreature nisu ogovarali nijednoj vrsti o kojima se govori u udžbenicima zoologije. Razna himalajska plemena nazivala su je različitim imenima: Kang-Mi, Jeti, Šupka, Mi-Go, Meti. Tvrdilo se da to biće tumara preko cele prostrane planinske oblasti koja se proteže između Indije, Tibeta i Sovjetskog Saveza.

Od ovih informacija novinar je sastavio vest koju je odmah prenelo pedesetak svetskih listova, dajući time globalno značenje i jednom od najčuvenijih pogrešnih prevoda. Novinar je bio izdvojio nepalski naziv Kang-Mi, koji otprilike znači „biće sa visina", i ko zna kako preveo ga u „gadni snežni čovek" (*Abominable Snowman*). Ovaj prirepak je jetiju ostao do dan-danas, mada niko nije znao da objasni zašto je ta životinja „gadna". Kao što veli jedan američki novinar, naziv „gadni snežni čovek" odomaćio se čak i među onima koji ne znaju da li su Himalaji tropska bolest ili marka konzerve.

I ranije je bilo različitih izveštaja o jetiju. Još 1887. godine je planinar pukovnik V. Vodel tvrdio da je pronašao jasne otiske stopa u snegovima Sikima, duge preko 45 centimetara i šire nego ijedna ljudska stopa. Tragovi su podsećali na ljudske utoliko što su prsti bili priljubljeni jedni uz druge. Međutim, veliki prst bio je okrenut ustranu, kao palac na čovečijoj ruci. Ma kakvo stvorenje da je ostavilo tragove, hodalo je dugim pravilnim „koracima". Sticao se utisak da to biće spada negde između životinja koje se veru po drveću i onih koje hodaju po tlu.

Vodelova zabeleška naišla je na potpunu nevericu. Oni naučnici koji su se uopšte prihvatili razmatranja ove izjave tvrdili su da su otisci pripadali ili himalajskom crvenom medvedu ili naročito velikom planinskom majmunu. I na tome se ostalo.

Učenjaci 19. veka pokazivali su jedno gotovo fobično odbijanje da prihvate da negde mogu postojati tipovi životinja za koje oni ne znaju, uprkos tome što je na Zemlji bilo još dosta golemih površina koje su na mapama nosile oznaku „neistraženo". Sve do četvrte decenije prošlog stoleća, pomorski biolozi insistirali su da su se drevne vikinške legende o nemani „kraken", velikoj kao lađa, u potpunosti zasnivale na paničnom utisku nekih norveških ribara koji su videli povelike oktopode. A zatim je na obalu Njufaundlenda more izbacilo prvog džinovskog kalamara, teškog 29 tona, dugog 6 metara, sa kracima raspona 10,6 metara.

Feničanski navigator Hano ostavio je opis velikog majmuna – nazvao ga je „gorila" – životinje koja se udara pesnicama po grudima kad je ljuta. Darvinove kolege su na sopstveno zadovoljstvo uspele da „razmrse" zagonetku: Hanoova životinja bio je, naravno, šimpanzo – istina, ne baš tako velik kao što je stajalo u opisu, a nije se ni udarao po grudima. Tek avgusta 1856. Francuz Di Šaji ubio je gorilu u Ekvatorijalnoj Africi, i stvari su došle na svoje mesto.

Godine 1900, Englez Heri Džonson, opsednut željom da uhvati jednoroga, proputovao je gotovo celu neprohodnu džunglu Ituri u Belgijskom Kongu. Nije uspeo da uhvati jednoroga, ali se nazad vratio sa kreaturom koja je imala noge kao zebra, uši kao magarac, a glavu kao žirafa. Trebalo je da joj zoolozi daju ime, i oni su se odlučili za naziv „Okapi džonstoni" (*Okapi Johnstoni*). Okapi je i danas jedan od najvrednijih stanovnika zooloških vrtova.

Lista „nemogućih" životinja se zbunjujuće brzo proširavala: indonezijski zmaj komodo, kineski džinovski panda, patuljasti vodeni konj, te kelokant iz Indijskog okeana – za koga se verovalo da je izumro pre 50

Istraživači fenomena „snežnog čoveka": Himalajski planinar Erik Šipton i osvajač Maunt Everesta Edmund Hilari

miliona godina, ali je 1953. godine pronađen živ. Ova otkriča učinila su naučnike nešeg doba opreznijim. Većina ih je sada sklona da prihvati mogućnost postojanja nekih nepoznatih životinja u izvesnim oblastima Zemljinog globusa. Najverovatnija postojbina takvih bića su okeani, koje slede neka veoma duboka kopnena jezera, prašume Južne Gvineje, unutrašnjost Tasmanije i takozvani „krov sveta" – beskrajni planinski region koji obujmljuje Nepal, Sikim, Butan, južni Tibet i delove Kašmira i Sinkjanga.

Do pre dve-tri decenije ova područja bila su nedostupna strancima. Do 1955. godine, na primer, svega oko 400 došljaka posetilo je Kraljevinu Nepal. Čak i danas, u toku letenja u njen glavni grad, Katmandu – ne preko planine, nego kroz himalajske prevoje – putnike podilaze žmarci. „Krov sveta" je još uvek najveća nedovoljna kartografisana kopnena masa.

Tu se, sudeći prema izjavama, nalazi prebivalište „snežnog čoveka", koji u celosti može da predstvlja legendu, ali i vrstu majmuna, ili čak istinskog humanoida – možda onu dugo traženu „kariku koja nedostaje" (*missing-link*) između majmuna i čoveka. Ova poslednja mogućnost čini jetija najvećom antropološkom enigmom našeg vremena, mnogo fascinantnijom od Neandertalca ili Pitekantropa, jer je „snežni čovek" – ako uopšte postoji – živ.

Mnogo godina posle otkrića prvih otisaka jetijevih stopala, ovo varljivo stvorenje ostalo je neka vrsta „nusproizvoda" neuspešnih ekspedicija na Maunt Everest. Svaka grupa koja se vratila ne uspevši da osvoji planinu, donosila je gomilu novih priča o „snežnom čoveku".

Na nesreću, suviše je mnogo ovih izveštaja bilo obično naklapanje. Jedan deo kazivanja nije se zasnivao na nečem pouzdanijem od lokalne učtivosti. Ova vrsta uljudnosti – primećena kod većine primitivnih maroda u svetu – znači da odgovor na istraživačko pitanje ne mora da bude istina, već pre ono što bi istraživač želeo da čuje.

Otisci sa pet prsta

Nađe, tako, neki istraživač otisak stopale i pita: „Jeti?". Na to Šerpa živo klimne glavom potvrđujući da je to uistinu otisak „snežnog čoveka", pravilno shvativši šta je njegov naredbodavac željno očekivao. Potaknut da pruži još informacija, Šerpa će izneti neke izveštaje iz druge ili desete ruke, koji konačno mogu na videlo izaći kao lični susret sa stvorenjem. Krajnji rezultat je često jedna nerazmrsiva zbrka činjenica i vilinskih priča.

„Snežni čovek" je glavna figura regionalne pripovedačke tradicije, i himalajske majke ga vekovima koriste da bi zaplašile svoje jogunaste

potomke. Učeniji Himalajci tvrde da je to pola čovek a pola majmun, da je ogromne veličine, da živi u planinskim pećinama. I da odnosi neposlušnu decu – dodaju majke. Baš zbog toga što se jeti koristi kao đavolak za plašenje, došljaci a i neki obrazovani starosedeoci, ceo koncept smatraju za mit. Indijski oficiri na službi u himalajskim oblastima odbacuju takva predanja kao bapske priče. Kada je brat tibetanskog Dalaj-Lame jednom posetio Njujork, rekao je novinarima da jeti postoji jedino u glavama nepismenog planinskog naroda.

Drugi svetski rat doneo je privremen zastoj u pokušajima da se osvoji Maunt Everest, a u isto vreme i prekid širenja priča o „snežnom čoveku". Ali već 1948. godine, dva norveška istraživača uranijuma, Tornberg i Frostis, tvrdili su da su se borili sa jetijima. Oni su radili u klancu Zemu kada su se odjednom našli licem u lice sa dva velika stvorenja donekle slična majmunima, prekrivena crveno-smeđim krznom, koji su se kretali uspravno. Norvežani su pokušali da preko jednog prebace debeli kanap, ali se ono okrenulo prema Frostisu i ugrizlo ga za ruku. Tornberg je hitro zapucao iz puške i obe životinje su pobegle. Priča se podudarala sa prikazima Šerpa-vodiča o sličnim sukobima, ali su jetiji u opisu Norvežana visoki poput čoveka, dok Šerpe uglavnom tvrde da su životinje visoke oko 3 metra.

Ono što je još uvek nedostajalo bio je – konkretan dokaz. Konačno, pribavio ga je jedan drugi istraživač Maunt Everesta, Britanac Erik Šipton. On je sa svojom grupom planinara naišao na sveže tragove na glečeru Menlung. Sledili su ih kilometrima, zabeleživši uz put neke utiske foto-aparatom. Snimci, koji su lepo ispali, pokazali su petoprste otiske, gotovo dvaput veće od ljudskog stopala. Tragovi su bez ikakve sumnje pripadali dvonošcu stalno uspravnog držanja. Time su odbačene pretpostavke da je otiske ostavio medved ili neka vrsta majmuna, jer se ove životinje uspravno kreću samo na sasvim kratkim rastojanjima, dok se na većim udaljenostima obavezno spuštaju na sve četiri noge.

Lov na jetija

Zatim je, maja 1953, došlo osvajanje Maunt Everesta: na njega su se popeli Novozelanđanin ser Edmund Hilari i Šerpa Tensing Norki. Obojica su u toku uspona videla tragove jetija. Za Tensinga, koji je odrastao u jednom selu na glečeru Kumbu, oni su bili „stara stvar". Mada on sam nije nikad video „snežnog čoveka", njegov otac – „koji nije bio pripovedač laži" – jedva je uspeo da se od jednog izbavi. Iznenađena u trenutku dok je jela, životinja se okrenula i nasrnula na Tensinga seniora, odbacivši ga niz snežnu strminu. Starac je zahvaljujući tome ostao u životu, jer jeti nije

uspeo da ga sustigne dok se kotrljao nizbrdo. Naime, dok se prilično brzo kreće prilikom veranja ili trčanja po ravnom, „snežni čovek", zbog snažno razvijenog gornjeg dela tela, ne može da postigne veću brzinu prilikom spuštanja niz strminu.

Junačko osvajanje Everesta unelo je u jeti-zagonetku nove pobude. Do tada, „snežni čovek" je bio uzgredna intriga, u senci primamljivosti neosvojene planine. A sada je, po prvi put, jedna ekspedicija krenula sa isključivim ciljem da uhvati, ubije ili bar vidi jetija. Finansirana od lista *London Daily Mail* i pod rukovodstvom Ralfa Izerda, jednog od najboljih novinara ovog dnevnika, grupa je prokrstarila preko visokih snežnih ravnica severnog Nepala, područja najplodnijeg pričama o „snežnom čoveku".

Rezultat koji su doneli 1954. godine bio je – neuspeh. Oni nisu ni videli ni čuli nekog jetija, mada su pronašli i fotografisali mnogobrojne otiske i sakupili uzorke nečeg za šta su verovali da je izmet Kang-Mija. Analizom je ustanovljeno da ostaci sadrže i životinjsku i biljnu materiju, ali bez ikakvog dokaza o njenom poreklu.

Izerd je takođe doneo snimke jetijevog skalpa koji je kao verska relikvija čuvan u manastiru sela Tangboče, najvišeg naselja Šerpa. Budističke lame pokazale su Izerdu skalp za koji su tvrdili da je stariji od 300 godina. Bio je koničnog izgleda, oko 20 centimetara visok, za kružnom bazom prečnika 66 centimetara – što je znatno više nego kod ljudskih mera. Skalp nije mogao biti medveđi ili majmunski, zbog čekinjave krupne crvenkaste dlake koja ga je prekrivala rastući s obe strane i sastajući se na vrhu, stvarajući oko 3 centimetara debelu krestu. Pomalo zastrašujućeg izgleda, ličio je na džinovsku periku, ili na skalp kakav bismo pripisali pećinskom čoveku, kad ne bismo znali da su naši prapreci bili mnogo manjeg rasta nego mi. Izerdu je dozvoljeno da pridrži skalp i iščupa nekoliko dlaka da bi potkrepio svoje fotografije. Temeljita analiza dlaka pokazala se neuspešnom: nisu mogle da dovedu u vezu sa bilo kojom poznatom vrstom životinja.

Domoroci uče biznis

Himalaje su posetila i tri safarija čiji su finansijeri i vođe bili američki magnati Tomas Slik i Kirk Džonson, 1957, 1958. i 1959. godine. Bile su to daleko najbolje opremljene grupe koje su se ikada zaputile u lov na jetija. Nosile su jedan rendgenski uređaj i hipodermičke puške, vazdušno oružje sa potkožnim mecima koji žrtvu privremeno omamljuju ali je ne ubijaju. Međutim, uprkos toj naučnoj opremi i energiji, upornosti i entuzijazmu

grupe, ove ekspedicije se neuhvatljivom Kang-Miju nisu približile ni malo više od njihovih prethodnika. Jedino što su uspeli da prikupe bile su dodatne činjenice o postojanju stvorenja.

Grupe su susrele desetak Nepalaca koji su tvrdili da su imali lični susret sa „snežnim čovekom". Slik im je pokazivao fotografije gorile, medveda i pećinskog čoveka i pitao na koga od svih stvorova podseća jeti. Svaki od domorodaca pokazao je – gorilu. Takođe, mnogi su, naročito iz tri susedna sela, kazivali da je jeti ubio njihove sunarodnike – satirući ih o kakvo stablo, ili kidajući ih zubima. To je značilo da „snežni čovek", mada mu veoma sličan, napada potpuno drugačije nego gorila. Nije poznato da je ikada jedan gorila razbio protivnika o deblo. Ako do napada i dođe – što se događa veoma retko – gorila udara unutrašnjom stranom svoje veoma snažne ruke, i u stanju je da čoveka ubije na mestu. Kad se bore međusobno – što se takođe događa veoma retko – gorile se hvataju u koštac i ujedaju. Korišćenje udaranja o drvo pre pokazuju razvijenu tehniku borbe.

Slik i Džonson takođe su doneli nekoliko izvanrednih gipsanih otisaka jetijevih tragova. Zapisali su i veći broj predanja o „snežnom čoveku". Ali životinja nijedanput nije prišla unutar dometa pušaka za uspavljivanje, jednako kao što je odbila da upadne u zamke obeležene kočićima na snegu.

Od tada, u veliki lov na jetija uvukla se jedna ometajuća karakteristika: domoroci su se dosetili kako da iskoriste opsesivno interesovanje zapadnjaka. Šerpe, među kojima nisu svi bili toliko čedno nekoristoljubivi kao čuveni Norki Tensing, shvatili su da fenomen „snežnog čoveka" može da bude dobar biznis. Neko od dovitljivih službenika u nepalskoj vladi pružili su domorocima primer, uvodeći sasvim neslužbenu „jeti-licencu" za strane lovce, zahtevajući 500 do 1000 dolara „po jednoj ubijenoj životinji". Bila je prava hrabrost izdavati tako iscrpno overene i ukrašene dokumente – kao kad bi se, na primer, izdavale dozvole za lov na morske zmije. Ali, bio je to samo početak...

„Mumificirana" tela

Glavno visinsko naselje Šerpa je Namče Bazar koje se nalazi na dvanaest dana napornog pešačenja od Katmandua – pod uslovom da su vremenske prilike povoljne. Selo leži na visini od 4.300 metara, upravo ispod ruba glečera što štrči iz lanca silnih planinskih vrhova, od kojih je najviši Maunt Everest. Namče Bazar je, dakle, logična odskočna daska za lov na jetija.

U manastirima razasutim po oblastima i u nekim belim seoskim kućercima pokrivenim daskama nalazilo se zapanjujuće mnoštvo „jeti--

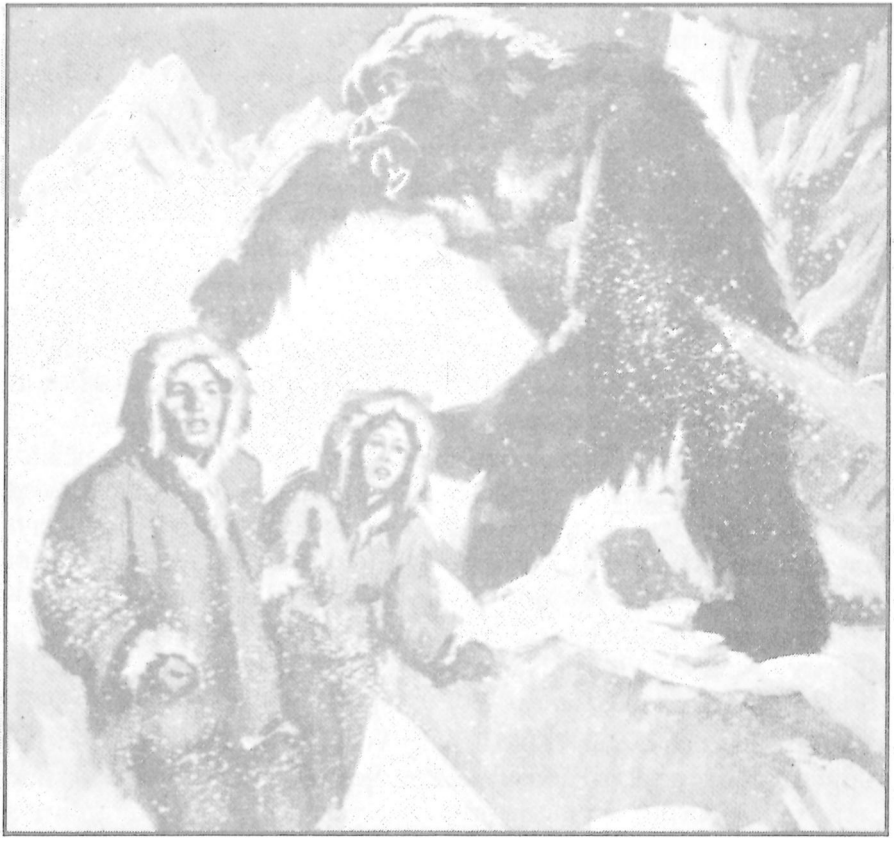

Neuhvatljivo biće snežnih visina: Popularni prikaz susreta sa jetijem

trofeja": čuperci dlaka, zubi, osušena balega organi. Za većinu se ispostavilo da pripadaju jakovima, planinskim majmunima ili snežnim leopardima. Jedan Švajcarac platio je 25 dolara za vilicu „snežnog čoveka", za koju je kasnije utvrđeno da je ljudska ali sa umetnim kutnjacima majmuna. Neki vlasnici relikvija bili su uistinu domišljati: odbijali su da prodaju dragocene predmete, ali su od posetilaca koji su želeli da načine par fotografija zahtevali poveću napojnicu.

Vodiči su bukvalno opsedali grupe lovaca. Bili su to uglavnom mladi domoroci, koji su došljacima obećavali da će im pokazati tragove jetija. Na nesreću, takvi „tragovi" mogu lako da se falsifikuju: dovoljno je oko stopala omotati debele krpe, ostavljajući slobodnim jedino prste, i prošetati po snegu u pravcu nekog otkrivenog stenovitog sloja gde tragovi, razume se, iščezavaju.

Neki od Šerpa-vodiča angažovali su svoje ljude koji su imali zadatak da kod uplašenih istraživača izazovu jezu: vodič je stranca odvodio u tamu, gde je pronalazio svežu „balegu"; tada bi skriveni pomoćnik ispuštao zastrašujući krik – „jetijev", naravno – koji je odzvanjao kroz tamu i ispunjavao klijenta užasom.

Jeti-relikvije koje su lame čuvale po manastirima nisu mogle da neograničeno dugo izazivaju interesovanje posetilaca; na kraju, mogle su da se pogledaju za svega desetak rupija. Za još nekoliko novčića kaluđeri su bili voljni da otkriju mesto gde se nalaze „džinovska mumificirana tela jetija". Pošto bi novac bio dat, ispostavljalo bi se da je nalazište neki drugi manastir smešten duboko u unutrašnjosti Tibeta, u koji – monasi su to dobro znali – Kina tada strancima nije dozvoljavala pristup.

Bujica smicalica nije obavezno škodila težini stvarnih nalaza učinjenih ranije, ali kod novih elemenata bilo je uistinu teško razlučiti činjenice od izmišljotina. Tim više teško što su Šerpe, generalno, sasvim zasluženo uživale reputaciju časnih ljudi – i retko koji istraživač bio je dovoljno razborit da ne nasedne prevari.

Monstrum iz Loh Nesa

Misterija „snežnog čoveka" tako se razvila u tužnu paralelu jedne enigme o kojoj se još više pisalo – čudovišta iz Loh Nesa. Jezero Nes (na škotskom: jezero – *loch*) hladna je i mirna pruga vode, duga 39 kolometara, široka blizu dva kilometra, sa prosečnom dubinom od 1.300 metara. Smešteno u škotskim planinama devet kilometara od Invernesa, jezero Nes je najveća slatkovodna masa u Velikoj Britaniji. Leta 1933. godine nekoliko radnika koji su radili na putu, jedan hotelski vlasnik i jedan inspektor automobilskog udruženja zapazili su čudno talasanje i žuborenje u inače mirnoj sivoj vodi Loh Nesa.

Zatim su ugledali – ili bar kažu da su videli – fantastičnu vodenu životinju dugog vrata, sa nekoliko (većina tvrdi da ih je bilo šest) navodnih „grba" i glavom gmizavca. Ma šta da je bilo to što su videli, pokazalo se da se događaj mogao iskoristiti za rešenje ekonomskih problema oblasti: do jezera Nes počela je da pristiže bujica turista, čak iz Japana, Amerike, Južne Afrike. I gotovo u isto vreme, posetioci su počeli da „opažaju" vodenu zverku – koja je, reklo bi se, imala moć da svoju telesnu strukturu menja od jednog do drugog „pojavljivanja". Jedan londonski par je čak video kako životinja „galopira duž ceste" ispred njihovog automobila. U većem broju opažanja čudovište je „u čeljustima nosilo ovcu".

Loh Nes je postalo najviše fotografisan komad vode na svetu: kad kod bi se na površini jezera praćaknula riba, škljocnulo bi nekoliko tuceta

foto-aparata. Među hiljadama snimaka našlo se i nekoliko na kojima su bili registrovani nezgrapni oblici neklasifikovanog porekla. Najčuveniji snimak – često tumačen kao prevara – pokazivao je malu glavu i dugi zmijoliki vrat čudovišta.

Posle drugog svetskog rata, u jezerskoj oblasti je uspostavljena regularna „sezona monstruma" (od juna do septembra), u toku koje su hoteli dupke puni, svi čamci dati u najam, a trgovine sve tamo do Invernesa prodaju svu silu „monstrum dugmadi", „monstrum razglednica", „monstrum noževa", „monstrum maramica" i „monstrum bikinija", te veliku količinu dvogleda i filmova. U šarmantnom škotskom stilu, životinja je nazvana Nesi – iako niko nije dokazao da je to ženka.

Naučnici i zainteresovani amateri formirali su „Istražni biro za fenomen Loh Nes" – koji obuhvata veliki broj meštana, zaduženih za stalno osmatranje, i grupe posmatrača koje dolaze leti. Ovi stražari opremljeni su dvogledima, instrumentima za merenje brzine i filmskim kamerama sa teleobjektivima. Takođe se vrše i snimanja iz vazduha pomoću stereoskopskih kamera, a filmovi se odmah upućuju u Centar za izviđanje britanskog Ministarstva vazdušnog saobraćaja u Londonu. Svi troškovi se pokrivaju od članarine. U Biro se može učlaniti svako, bez obzira u kojoj zemlji živi, pod uslovom da plati 300 dolara godišnje; za 15 dolara godišnje postaje se dopisni član. Amblem pripadnika Biroa je tamnoplava kravata sa likom čudovišta izvezenim od srebrnog konca.

Koristoljublje i istina

Iako gotovo pokopana pod bujicom izmišljotina, verovatnoća da u jezeru Nes živi neko neobično vodeno stvorenje i nije tako mala. Za takvo verovanje postoji i razložan naučni osnov. Geolozi su utvrdili da je jezero Nes bilo morski rukavac, fjord, pre nekih pet hiljada godina. Čini se verovatnim da su neke vrste morskih stvorenja, odavno iščezle iz okeana, mogle da prežive i nastave da se razmnožavaju u bezbednosti planinskog vodenog skloništa. O prirodi monstruma iz Loh Nesa može samo da se nagađa, ali su mnogi naučnici skloni da ga svrstavaju među gastropode – veliku porodicu morskih puževa – mada džinovskih razmera.

Nekome ko ne poznaje jezero može se činiti apsurdnim da jedan velik i pokretan objekt može toliko dugo da se odupire pokušajima pouzdane detekcije uz pomoć arsenala instrumenata. Izraz „planinsko jezero" zapravo stvara pogrešan utisak. Mada je Loh Nes ekstremno uzano jezero, ono je i dvaput dublje od Severnog mora,a neprekidno ga puni ništa manje od pet reka i 45 planinskih potoka. Samo dva metra ispod površine voda postaje neprobojno tamna, zbog fantastičnog mnoštva

lebdećih čestica treseta. Ovo podvodna istraživanja čini samo pustom željom: podvodni ronioci osećaju se u vodi kao da su potpuno slepi. Ni helikopteri ili avioni ne pružaju mogućnost da se vidi dublje od metar-dva; brodovi – još manje.

Ako je, kao što izgleda, „monstrum" stvorenje dubine – veliko je pitanje da li će ikada biti jasno fotografisano, a pogotovo da li će biti uhvaćeno. Opažanja će i dalje ostati stvar sreće, u toku leta nešto veće – zahvaljujući budnosti stražara iz Biroa. Mora se priznati da je prosečan broj opažanja beznadežno nizak: jedno viđenje za 350 časova po čoveku u toku pet godina posmatranja.

Ali dok specijalizovani posmatrači zverku viđaju veoma retko, drugi tvrde da im se to događa često, naročito na početku letnje sezone. Posebno je to slučaj kod ljudi koji trguju s turistima, kod vlasnika hotela, iznajmljivača čamaca, vlasnika radnji, turističkih vodiča i slično. Zahvaljujući njihovim veličanstvenim opisima, monstrum se pretvorio u višebojnu

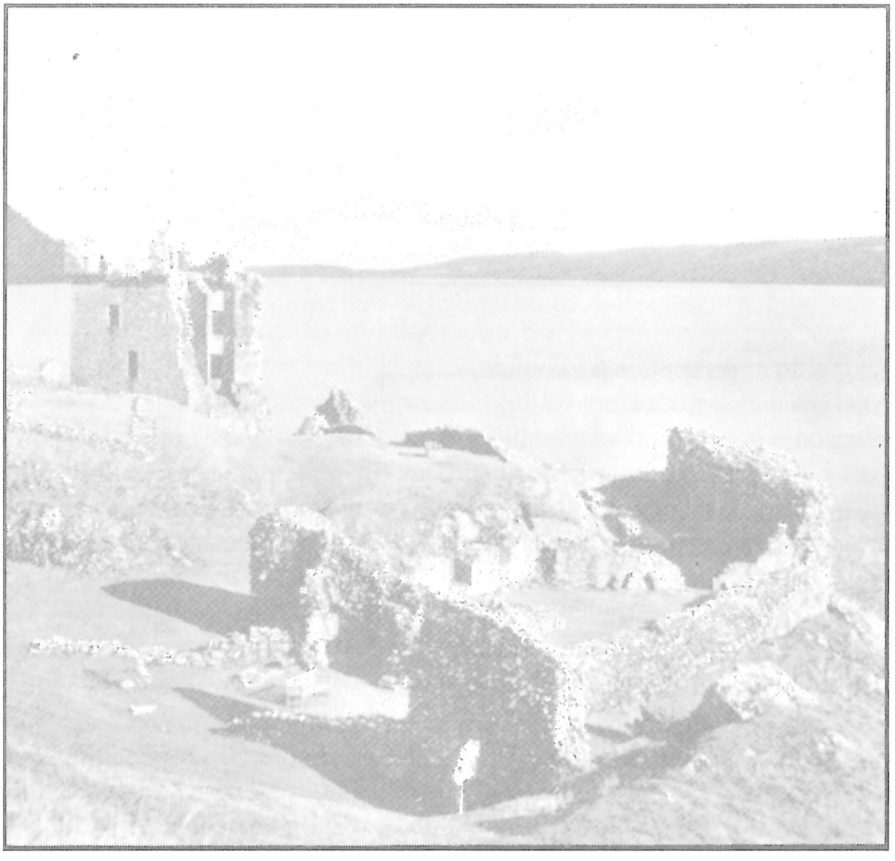

Prebivalište najpoznatijeg čudovišta: Škotsko jezero Nes

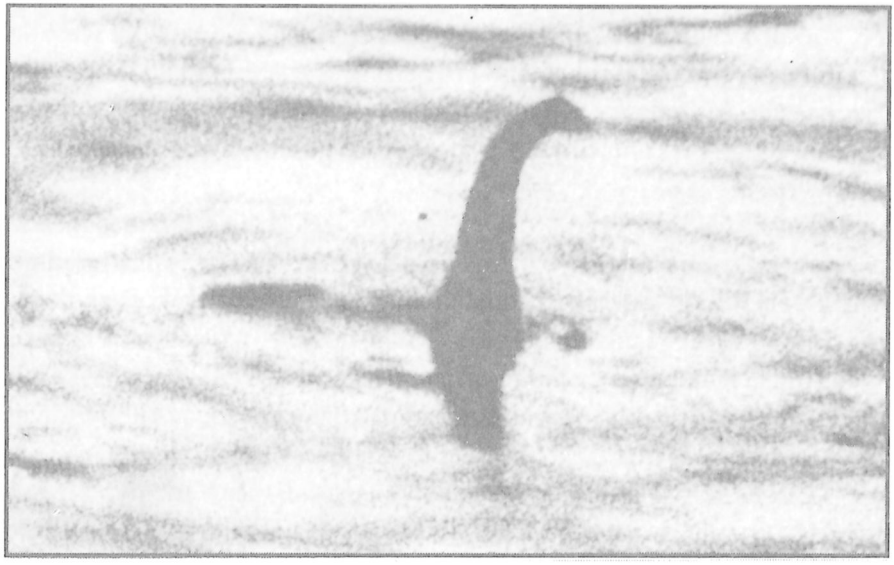

Vodeno čudovište iz Loh Nesa: čuvena fotografija monstruma snimljena 1934. godine

himeru dugu između tri i trideset metara, sa zmajskom krljušti, konjskom grivom, dlakom, šiljastom krestom, račvastim repom, stršećim očnjacima i mnogostrukim „grbama". Ponekad, čudovište se oglašuje zavijajući kao sirena za maglu, a s vremena na vreme proždire ovce i goveda.

Postoji žalosna sličnost između otkrićâ u Škotskoj i na Himalajima. U oba slučaja je koristoljublje zapretilo da pokida postojeće verodostojne niti koje vode do zagonetnih životinja. U pogledu Loh Nesa postalo je nemoguće razlučiti ko je šta, kada i gde video i čuo. Obilje izmišljenih izveštaja i krivotvorenih fotografija diskreditovalo je ona istinska opažanja, a da se ne govori o greškama uzrokovanim plovećim deblima, prevrnutim čamcima, jatima riba i – prekomernim dozama viskija. Dok je količina krivotvorenih dokaza o jetiju bila relativno mala, biznis je na Loh Nesu učinio da svaki nalaz odmah postane sumnjiv.

„Divlji čovek"

Pedesetih godina našeg veka obnovljena su u Sovjetkom Savezu istraživanja fenomena „snežnog čoveka". U tom pogledu, SSSR je imao dve značajne prednosti: lovno područje Centralne Azije zadire duboko unutar njegovih granica; ima mnogo domorodačkih naučnika, istraživača i lovaca koji sa meštanima mogu da razgovaraju na njihovim jezicima. Nova istraživanja bila su prilika da se naučnici podsete i nekih starijih beleški o susretima s jetijem.

Godine 1905. i 1907. mladi naučnik B. Borodijin, po zadatku Ruskog geografskog društva, preduzeo je krastarenje kroz Mongoliju do Tibeta. Jedne večeri, po zalasku sunca, karavan je ugledao čudnu kreaturu koja se pentrala uz peščanu dinu, a podsećala je na majmuna koji se kreće uspravno.

Geolog V. Kalkov je 1910. godine čuo od dvojice domorodaca iz Centralne Azije da je njihovo pleme bilo uhvatilo „divljeg čoveka" srednje visine, pokrivenog dlakom „kao mlada kamila", sa rukama koje su dosezale do ispod kolena, malim nosem i velikim nozdrvama, obrvama koje su oštro štrčale iznad očiju i velikim stopalima. Kalkov je očevicima pokazao crteže gorile i pećinskog čoveka i upitao na koga ih podseća njihov „divlji čovek"; obojica su pokazala crtež pećinskog čoveka.

Leta 1928. godine mongolski naučnik prof. Rinčen čuo je od jedne starice iz Gobija da je nju, kad je bila beba, otela iz jurte (šator kakav nomadi koriste i danas) ženka jetija – ali je brzo ispustila kad se na nju ustremila detetova majka.

Januara 1958. godine dr Aleksandar Pronin, stariji predavač sa Geografskog naučnog instituta pri univerzitetu u Lenjingradu, objavio je beleške o svom susretu sa „snežnim čovekom". Događaj se zbio 12. avgusta 1957, u slabo istraženoj oblasti planine Pamir, koja je na zapadu zadire u Avganistan a na istoku u Kinu. Pronin je tamo predvodio grupu istraživača koja je obavljala zadatke u okviru Međunarodne geofizičke godine.

> „Kretao sam se dolinom pored reke Baliand-kijk, kada sam najednom uočio čudnu priliku. Na južnoj strmini doline, oko 500 metara daleko, preko snega se kretalo biće neobičnog izgleda – koje je podsećalo na ljudsku figuru, ali jako povijenih leđa. U odnosu na belu pozadinu, videlo se da hoda široko raskrečenih nogu i da su mu ruke duže od ljudskih. Ja sam se ukipio i ostao tako oko pet minuta. Zatim je figura nestala iza stene.
>
> Biće, koje se kretalo na dve noge, uspravno ali u pognutom stavu, bilo je sasvim nago, ali gusto prekriveno crvenkastom dlakom. Ruke su mu se njihale pri svakom pokretu.
>
> Tri dana kasnije, vraćajući se sa izviđanja po zalasku sunca, ponovo sam, u istoj dolini, ugledao istu priliku. Ovog puta, ona je nestala u tamnom udubljenju, verovatno pećini.

Sledeće sedmice stigli su ljudi sa opremom. Mesto je postalo bučno i čudni susret je zaboravljen. Ali pre nego što smo završili istraživački posao, iznenada je sa rečnog nasipa nestao naš gumeni čamac. Potraga se pokazala bezuspešnom. Posle mesec dana, u Lenjingradu smo saznali da su naše kolege iz Uzbečke akademije nauka, koje su radile nedaleko od nas, pronašle čamac pet kilometara uzvodno od mesta na kome nam je nestao. Ploviti čamcem uzvodno po zapenušanoj planinskoj bujici punoj brzaka i plićaka – uopšte nije moguće. Kako je onda čamac dospeo tako daleko?".

Neki sovjetski listovi, među njima i *Pravda*, objavili su storiju dr Pronina bez komentara, nazivajući kreaturu „galubjavana" – ruskim imenom za „snežnog čoveka". Gruzijski dnevnik koji izlazi u Tbilisiju bio je jedan od retkih listova koji je izrekao sumnju:

„Čini se čudnim da posetilac iz Lenjingrada susretne nešto što nijedan meštanim nije zapazio. Još neobičnija je činjenica je da niko od doktorovih drugova iz tima nije imao tako veličanstven susret, iako su tumarali po istoj oblasti".

Nekoliko sedmica kasnije, veći broj sovjetskih listova objavio je istovetnu priču o neobičnom doživljaju jednog oficira pograničnih jedinica u Tadžičkoj SSR, kapetana Astanakula Olimija, i njegove patrole od šest vojnika. Krećući se preko platoa na visini od 3.300 metara, oni su istovremeno ugledali „galubjavanu". Kapetan je izjavio:

„Stvorenje smo videli sasvim jasno u popodnevnoj svetlosti sunca". „Otprilike 1.200 metara iznad nas, grabilo je preko padine. Veliko kao čovek, bilo je obraslo tamnosmeđom dlakom. Dok se spuštalo niz obronak, kretalo se na dve noge, pognuto, ne dodirujući tlo rukama. Lice mu je bilo okrenuto od nas, tako da lik nismo videli. Pre nego što sam odlučio da ga sledimo, stvorenje je iščezlo među stablima u podnožju strmine".

Narednih godina u sovjetskim listovima su izveštaji o susretima sa „snežnim čovekom" učestali. Pisalo se dosta i o opažanjima koja su poticala oko 2.000 kilometara severoistočno od Pamira, iz centralne Mongolije. Tamošnja stvorenja bi se, zapravo, teško mogla nazivati „snežnim čovekom" – jer su opažani u pustinji Gobi jednako kao na Hangajskim planinama. Izveštaji su poticali od mongolskih zoologa, istraživača i vojnika. Uglavnom su se podudarali u opisu kreatura: visoke oko 170 centimetara, pokrivene tamnocrvenkastom dlakom, veoma niskog čela, kitnjastih obrva i dugih ruku koje vise gotovo do kolena; hod im je čudesno

brz, mada su im noge uvek savijene u kolenima; podsećale su na četvoronošce koji su se upravo uspravili na zadnje noge, ali se ni u toku trčanja – što ih razlikuje od svih majmuna – nisu spuštale na sve četiri.

Polovinom prošle decenije životno područje jetija prošireno je još dalje na zapad: opažen je i na Kavkazu. Sovjetski istraživač prof. Ivana Josifovna Kolman vodila je nekoliko ekspedicija na Kirgijske planine nedaleko od Taškenta. Za kratko vreme ona je prikupila preko trista opisa dobijenih od očevidaca. Stvorenje je svrstala u rod hominida, ali veoma primitivnih, smatrajući da on predstavlja iščezlu vrstu Homo sapiensa.

Izmišljotina o Zani

Obnovljeno interesovanje za „snežnog čoveka" omogućilo je da se prikupe i stara svedočanstva, unazad sve do vremena Džingis-Kana. Prema ovim pričama – starim, čini se, koliko i sami domoroci – „divlji čovek" živi u pećinama ili pukotinama stena, spava u toku dana a izlazi tek u sumrak, hrani se biljem, crvima, korenjem, jagodama, insektima, pa čak i strvinama. Čoveka se plaši i povlači se u zaklon čim ga spazi. Zbog ove osobine preživeo je ostajući gotovo nepoznat. To nije čudno kad se ima u vidu da su ogromna prostranstva Mongolije gotovo nenaseljena.

Na osnovu svih ovih zapažanja čuveni sovjetski istorčar prof. dr Boris Poršnev formulisao je teoriju prema kojoj su himalajski „snežni čovek" i stvorenje iz mongolskih divljina zapravo srodne vrste. One bi mogle da predstavljaju primitivnu rasu bića sličnih majmunima, ali ipak humanoidnih, koja su se u davno doba raštrkala preko najvećeg dela Azije. Sa širenjem slabijeg, ali zato dovitljivog i naoružanog, Homo sapiensa, ova bića su se povlačila sve dublje u poslednje nedostupne oblasti naše planete. Tako su izbegla nestanak, ali i ostala nepoznata. Dr Poršnev je čuo i nekoliko priča o tome da je ponekad jeti čak bio uhvaćen i odveden u naselje, a zatim uginuo – 1912, 1914. i 1957. godine.

Ova izjava dr Poršneva poslužila je visokotiražnom američkom mesečniku *Argosy*, inače poznatom po novinarskim „patkama", da u februaru 1971. godine objavi izmišljotine koje u pogledu fenomena „snežni čovek" sigurno nemaju premca. Tekst je potpisala neka Odeta Čermina, navodno ruskog porekla. Ceo opis je pripisan dr Poršnevu, što se kasnije pokazalo neistinitim.

> „Zana je bila ženka jetija, i nje se sećaju mnogi meštani koji danas žive u selu Tkina u oblasti Ohamčir. Zatvorena u prostrani obor, ona se ponašala kao divlja životinja. Spavala je u rupi koju je iskopala u tlu. Hranu su joj bacali sa rastojanja. Tek posle tri godine Zana se pripitomila, pa su je preselili pod veliko šatorsko krilo uz jednu kuću.

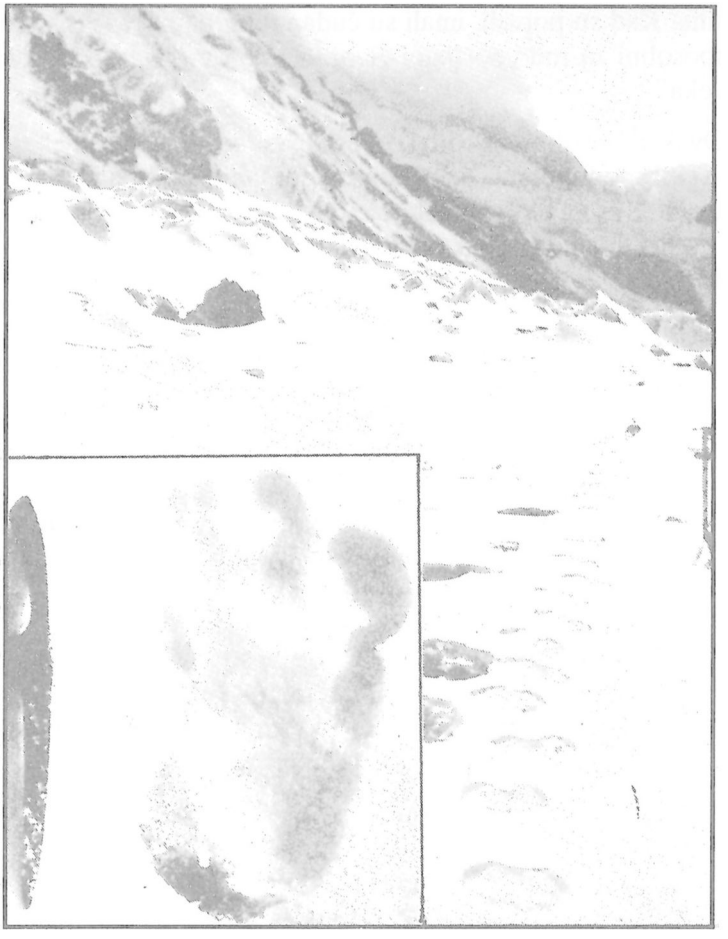

"Najveća antropološka enigma": Tragovi jetija snimljeni 1974. godine na Himalajima

Od legende do nauke

Koža joj je bila tamno smeđa ili crna, prekrivena crvenkaso-crnom dlakom. Sjajna crna dlaka na glavi bila joj je raščupana i retka. Zubi su joj bili ogromni. Mogla je da prestigne konja u trku, i prepliva divlju reku Movki. Naučili su je da gazi grožđe i pravi vino, koje je i sama pila i posle toga satima spavala".

„Nekoliko puta je ostajala trudna, od raznih meštana. Porađala se sama i novorođenče odmah odnosila u hladnu reku. Bebe nisu mogle da prežive ovo 'čeličenje'. Kasnije su se seljani dosetili da joj novorođenče odmah oduzmu. Tako su u životu ostale dve kćerke i dva

sina. Kad su porasli, imali su čudan mentalni i fizički lik, ali su bili sposobni za rad i socijalni život. Zana je uginula početkom našeg veka".

Ovakva izmišljotina – po svoj prilici najbezočnija od svih vezanih za jetija – čini ceo fenomen „snežnog čoveka" neozbiljnim i umanjuje vrednost truda koji naučnici ulažu nastojeći da utvrde pravu istinu. Mnogi među njima veruju da jeti predstavlja „kariku koja nedostaje" – most između majmuna i čovaka – za kojim antropolozi tragaju već više od stoleća. Razmena informacija između zapadnih i istočnih naučnika kulminirala je 1959. godine međunaronom „Konferencijom o jetiju", održanom u Moskvi. Mada skup nije postigao spekakularne zadatke, fenomen je iz carstva legendi prenet u područje nauke.

U novije vreme, nekoliko dobro opremljenih ekspedicija prokrstarilo je preko planine Pamir, Mongolije, Tibeta i Sinkjanga. Na žalost, rezultati nisu bili iznad već postignutog nivoa. Osnovni uzrok slabog uspeha je priroda pretraživanih oblasti: one su suviše prostrane i suviče divlje da bi se do istine moglo dospeti brzo i lako.

Poslednje nalaze doneli su Japanci. Prilikom uspona na Maunt Biharijot, juna 1974. godine, na visini od 4.136 i 5.700 metara, japanski planinari su pronašli nekoliko dlaka, smrznutu kap pljuvačke i komad balege, te po tri otiska ruku i stopala nepoznatog porekla. Naučna analiza ovih nalaza nije pružila nikakve nepobitne dokaze.

Glava šesta

DEČAK IZ NIOTKUD

Vijugave, kaldrmisane ulice Nirnberga, Bavarska, bile su gotovo puste popodne 26. maja 1828. godine. Bio je Duhovski ponedeljak, i veći deo žitelja grada otišao je na izlet u prirodu.

Jedva da se živa duša nalazila na vidiku kada je jedna zagonetna osoba hramajući stigla na Unšlit plac. U normalnim danima došljak bi privukao veliku pažnju, jer je bio odeven poput strašila za ptice i kretao se čudnovato krutim korakom, kao da su mu stopala utrnula.

Jedina druga osoba koja se našla u blizini bio je mesni obućar Georg Vajhman. Ugledao je stranca, temeljito građenog momčića od petnaestak godina, i zastao da ga pažljivije osmotri. Dečak mu se približio, promrmljao nekoliko reči i ispružio jedan koverat koji je držao. Vajhman je video da je u pitanju pismo, adresirano na „Kapetana 4. eskadrona 5. konjičkog puka, u Nirnbergu".

Najbliža vojna postaja bila je stražarnica kod Nove kapije, pa je Vajhman odveo stranca tamo i predao ga dežurnom podoficiru, pitajući se da li je teturavi, mucavi odrpani dečak pijan ili bolestan. Podoficir je uputio dečaka do kuće kapetana 4. eskadrona, koji se zvao Vesenig.

Oficir nije bio u svom stanu, ali je njegova posluga rekla dečaku da može sačekati sa svojim pismom dok se *Herr Hauptmann* („gospodin kapetan") ne vrati. Kad je, nekoliko časova kasnije, Vesenig stigao kući, zatekao je članove svog domaćinstva veoma uzbuđene.

Dečak je, kako se činilo, pokušao da dodirne prstima plamen sveće, i zavrištao je od čuđenja kad se opekao. Ponuđen šunkom i pivom, reagovao je kao da nikada ranije nije video takva jestiva. Međutim, pohlepno se napio vode i gutao komade crnog hleba.

Na sva pitanja odgovarao je ili nepovezanim mumljanjem ili je stalno ponavljao *Weiss nicht* („Ne znam"). Štaviše, vidno se plašio zidnog sata, u kome kao da je video živo biće, a stiskao je usta kada bi mirisi kuvanja na mahove navrli iz kuhinje.

Dva čudna pisma

Pošto je saslušao izveštaj svoje posluge, Vesenig je otvorio koverat adresiran na njegovo ime. U njemu su se nalazile dve beleške, pričvršćene jedna uz drugu. Prva je glasila:

„Poštovani kapetane,

Šaljem vam jednog momka koji želi da služi svome kralju u armiji. Meni je doveden 7. oktobra 1812. Ali ja sam siromašan nadničar, sa svojom sopstvenom decom koju treba da ishranjujem. Dečakova majka je zatražila od mene da ga odgajim, pa sam tako odlučio da ga podižem kao da mi je rođeni sin. Od tada, nikada ga nisam pustio da učini jedan korak izvan kuće, tako da niko ne zna gde je odgajen. On lično ne zna ime tog mesta, ni gde se ono nalazi.

Možete ga ispitivati, poštovani kapetane, ali on neće biti u stanju da vam kaže gde ja živim. Izveo sam ga napolje noću. On ne može da nađe svoj put natrag. Nema ni prebijene pare, zato što ni ja sâm nemam ništa. Ako ne želite da ga zadržite, morate ga umlatiti ili obesiti".

Ova čudna poruka, rđavo sročena, nije imala ni datum niti je bila potpisana. Druga beleška, međutim, nosila je jasan datum „Oktobra 1812", i glasila je:

„Ovo dete je bilo kršteno. Zove se Kaspar; vi sami morate da mu date prezime. Tražim od vas da vodite brigu o njemu. Njegov otac je bio vojnik u konjici. Kad napuni šesnaest, odvedite ga u Nirnberg, u Šesti konjički puk; njegov otac je pripadao tom puku. Preklinjem vas da ga zadržite dok ne napuni sedamnaest godina. Rođen je 30. aprila 1812. Ja sam sirota devojka; ne mogu da vodim brigu o njemu. Njegov otac je mrtav".

Subjekt ova dva pisma postao je znatno živahniji u kapetanovom prisustvu. Rekao je nekoliko puta sasvim razgovetno: „Hoću da budem vojnik, kao moj otac", i „Konj, konj". Isto tako, sa uzvicima radosti milovao je oficirovu sablju.

Ali Vesenig nije shvatao ni pisma ni dečaka koji je, kako se on kasnije izrazio, „izgledao kao da je ili primitivan divljak ili imbecil". Zbog toga je zaključio da će biti najbolje da neobično nahoče odvede u policijsku stanicu.

Prva stvar koju su ljudi u policiji uradili bila je da dečaku dadu olovku i zatraže od njega da napiše svoje ime i adresu. Ovaj je poslušno i sasvim čitljivo nažvrljao reči KASPAR HAUZER, ali ništa drugo. Na sva dalja podsticanja dečak je ponavljao jedan te isti refren: „Ne znam".

Sledeći korak bio je da dečaka svuku i pretraže. To je uradio jedan narednik po imenu Vist, kome dugujemo prvi – i verovatno najtačniji – opis ove zagonetke na dve noge.

Prema narednikovim rečima, Kaspar Hauzer je bio stameno građen momčić od šesnaest godina, širokih ramena, sa zdravom bojom lica, svetlosmeđom kosom, plavim očima i veoma malim šakama i stopalima. Zbog njegovog nezgrapnog hoda, najpre se mislilo da je bogalj; ali detaljnijim pregledom ispostavilo se da je s njegovim nogama sve u redu. Jedino je imao izuzetno nežne tabane, koji su bili puni plikova zbog nanaviknutosti na hodanje.

Policija u nedoumici

Odeća koju je nosio očigledno nije bila pravljena za njega. Stari šešir i pohabana košulja bili su suviše veliki; čizme suviše tesne; bezoblične pantalone i sako bili su načinjeni za neku odraslu osobu znatno punijeg stasa. U njegovim džepovima nalazio se jedan mali molitvenik, dve štampane religiozne brošure i paketić soli. Nije bilo ničega na njemu što bi pružilo makar i najmanji nagoveštaj o njegovom identitetu. To jest, ničega sem ona dva pisma.

Ali policiji nije bilo potrebno mnogo vremena da u njima prepozna najobičnije falsifikate. Bila su pisana različitom vrstom slova: prvo, stilizovanom goticom, koja se učila samo u nemačkim školama; drugo, u uobičajenom latinskom pismu. Navodno, pisali su ih jedan muškarac i jedna žena u razmaku od šesnaest godina. Međutim, oba rukopisa bila su veoma slična, vrsta papira potpuno ista, a mastilo podjednako sveže na oba.

Pisma su, očigledno, bila pisana u sasvim skoro vreme, i to rukom iste osobe, koja je samo pokušavala da prevuče koprenu nad dečakovom prošlošću. Kasparov sopstveni rukopis odmah je upoređen sa tim beleškama, ali njegovo žvrljanje bilo je suviše detinjasto da bi podnelo takvo poređenje.

Lišen vojničke stimulacije koju mu je pružalo kapetanovo prisustvo, Kaspar je ponovo postao suzdržan i povučen. Izgledalo je da se gotovo obradovao kada su ga strpali u ćeliju, „radi daljeg posmatranja".

Posmatranje je vršio ključar po imenu Hiltel, koji je tokom godina vodio nadzor nad mnogim zatvorenicima, i sada bio iznenađen neobičnim dečakovim ponašanjem u sužanjstvu.

„On je u stanju da časovima sedi ne krećući nijednim svojim udom", izvestio je Hiltel. „Ne korača amo-tamo po podu, niti pokušava da spava. Sedi ukrućeno, ne osećajući se pri tome ni najmanje neudobno. Više voli tamu od svetlosti i može da se kreće u njoj poput mačke".

Uprkos takvom pedantnom posmatranju, policija nije uspela da postigne bilo kakav napredak sa svojim štićenikom. Prilikom svakog ispitivanja on je stalno ponavljao kako želi da postane „konjanik kao moj otac". Inače, uporno se pridržavao svoje formule „ne-znam-ništa". A što se tiče lažnih pisama, niko nije imao ni najmanje pojma o tome ko bi mogao da bude njihov autor.

U međuvremenu, građani Nirnberga zainteresovali su se za čudnog pridošlicu. Pristizali su u gomilama, da posmatraju kako „dete prirode" guta velike komade raženog hleba. Dečak je i dalje odbijao da pipne bilo koju drugu vrstu hrane, a miris kuvanog mesa ispunjavalo ga je fizičkom mučninom. Na komadićima papira koje bi mu pružili uvek je ispisivao samo dve reči: KASPAR HAUZER.

Popularnost za „čudovište"

Na većinu uobičajenih predmeta reagovao je kao beba. Provodio bi po čitave sate osluškujući tiktakanje časovnika; zurio bi začuđeno u figure na kartama za igranje; gradio bi male kuće od novčića koje je dobijao. Što je još zanimljivije, nije znao za razliku između dva pola, nego je uvek koristio izraz Junge (dečak) i za muškarce i za žene.

Druga od njegovih sveobuhvatnih reči bila je „konj", koju je primenjivao na sve životinje. Izgleda da su ga konji fascinirali, i bukvalno se raspametio od ushićenja kada mu je neki posetilac doneo drvenog konjića. Ukrasio je igračku čipkama, savesno je hranio svaki put kad je obedovao; uopšte, veoma zainteresovano se igrao sa svojim konjem, tačno onako kako bi to činilo i neko dete sa bilo kojom igračkom.

Podjednako infantilna bila je i njegova neupućenost u pogledu prolaženja vremena. Nije znao značenje sati i minuta, danâ i noći. Najzad – a to je najviše zabavljalo njegove mnogobrojne posetioce – nije imao osećanje fizičkog stida, jer je sve svoje prirodne potrebe obavljao pred publikom oba pola.

Prema današnjim standardima, ideja o preobraćanju jednog zatvorenika u nakazu za javno prikazivanje izgleda sasvim odbojna i nečovečna. Ali 1828. godine još uvek je vladala era javnih pogubljenja, organizovanih turneja kroz prihvatilišta za umobolna lica, i javnog bičevanja prostitutki

i vojnih dezertera. Daleko od toga da bi se osećao uznemiren stalnim posetama radoznale gomile, Kaspar je očigledno uživao u pažnji koja mu je bila posvećivana.

I tako je sada otpočeo jedan proces koji ga je iz „čudovšta" pretvorio u nacionalno popularnu figuru.

Kaspar je počeo da uči zapanjujućom brzinom sve stvari za koje je pojedincima potrebna jedna decenija ili više. Njegov rečnik, koji se u početku sastojao od svega nekoliko reči, ubrzo je prerastao u tečnu frazeologiju; čitao je i pisao kao neki đak petog razreda; njegova umešnost u baratanju raznim orudima i priborima kao što su na primer makaze, šibice, lampe ili guščije pero za pisanje bila je ista kao kod prosečne odrasle osobe.

Sve je to upućivalo na zaključak da dečak nipošto nije bio mentalno zaostao, nego da je samo na neki način bio sprečen da do ove faze svog života nauči većinu elementarnih životnih veština.

Ali, ko ga je sprečio? I zašto?

Ne znamo tačno nakon koliko vremena po svom dolasku u Nirnberg je Kaspar Hauzer naučio da govori dovoljno koherentno da ispriča svoju životnu priču. Njegov prvi lični izveštaj bio je objavljen u obliku jednog biltena, koji su potpisali gradonačelnik Binder i članovi Gradskog veća, a koji nosi datum 7. jula – otprilike šest sedmica posle dečakovog dolaska u grad. Tu prvu izjavu sâm Kaspar je kasnije dopunjavao u desetak mahova. Evo suštine onoga šta je dečak ispričao:

Ispovest „deteta prirode"

Otkako pamti za sebe, on je živeo u nekoj vrsti ćelije, duge oko 2,20 metara, široke oko 1,20, a visoke oko 1,5 metara. Prozori ćelije bili su zatvorene daskama, a na zemljanom podu nalazila se hrpica slame, na kojoj je spavao. Kad bi se probudio, sedeo bi na svom slamnom ležaju, jer nije bilo dovoljno prostora da se uspravi ili da korača.

Ujutro bi pored sebe uvek nalazio komad crnog hleba i krčag vode. U određenim intervalima, voda je imala čudan, gorak ukus i duboko ga uspavljivala. Posle buđenja, otkrivao je da su mu odeća i slama bile zamenjene, a nokti i kosa podsečeni. Jedini drugi predmeti koji su se nalazili u ćeliji bila su tri drvena konjića-igračke.

Nije se osećao ni nesrećan ni usamljen. Naprosto, nije znao da postoji neki drugi način života, niti je bio svestan da postoje bilo kakva druga živa bića. Prihvatao je hranu onako kako je prihvatao i igračke – kao nešto što

je *tu* – poput sna ili gladi. Nije se mogao prisetiti da je slušao ma kakve spoljne zvuke, ili osećao nekakve promene temperature ili intenziteta svetlosti.

Nije umeo da kaže koliko je dugo proveo u toj ćeliji, budući da nije imao pojma o tome šta je vreme. Ali jednog dana u njegovu prostoriju je ušao neki čovek i stavio mu na kolena jednu dasku. Onda mu je pokazao, kako treba držati pisaljku, dao mu komad papira, i veoma polako i strpljivo naučio ga kako da štampanim slovima ispiše ime KASPAR HAUZER.

Tokom sledećih dana, isti čovek naučio ga je da ponavlja sledeće fraze ili reči: „Hoću da budem vojnik", „Konj" i „Ne znam". Kasparov prvobitni rečnik sastojao se isključivo od tih fraza. Jedini bolan incident u tom ranom dobu njegovog života desio se onoga dana kada se bučnije nego inače igrao sa svojim konjićima, pa je onaj čovek upao ljutito u prostoriju i udario ga štapom po ruci.

Ubrzo posle toga, Kaspar se probudio iz jednog od svojih dubokih snova i ustanovio da mu je odeća promenjena i da na nogama ima čizme. Čovek je ponovo ušao, ali ovoga puta izveo je dečaka iz zatvora, na otvoren vazduh. Dečak se osećao toliko ošamućen i zbunjen potpuno novim iskustvom da je sačuvao samo nejasno sećanje na putovanje koje je usledilo. Išli su peške. Stopala su ga jako bolela. Čovek mu je uz put govorio, obećavši da će mu dati „jednog velikog živog konja kad postaneš vojnik". Onda je, odjednom, bio potpuno sam, dok je s mukom koračao kroz kapije Nirnberga.

Nije se prisećao kako i kada su mu data pisma koja je nosio, niti bilo kakvih detalja o putu kojim su išli; isto tako, nije se sećao bilo čega o čovekovom izgledu, sem da je ovaj bio „velik i snažan".

Znamenitost Nirnberga

Priča je izazivala pravu senzaciju; ceo Nirnberg je bio uzbuđen. Razgovori nad kriglama piva ili šoljama kafe jedva da su se odnosili na bilo koju drugu temu. Kako je to formulisao lokalni šaljivčina Lajtner; „Čovek bi pomislio da je svaka žena u gradu rodila Kaspara Hauzera, i da ga je svaki muškarac začeo".

U Nirnbergu, senzacije ma koje vrste bile su malobrojne i retke. U arhitektonskom pogledu, varoš je predstavljala pravi dragulj srednjevekovne graditeljske veštine; međutim, u pogledu mentaliteta bila je to tipična provincija. Svi uzbudljivi skanadali kao da su se dešavali u mnogo čarobnijoj bavarskoj prestonici Minhenu. Nirnberg je bio sasušeno ognjilo dosade, lišeno iskre koja bi ga upalila. Sada je iskra sevnula, i svi Nirnberžani vredno su pregnuli na posao da raspiruju plamen.

Gradonačelnik i Gradsko veće uzeli su na sebe ulogu predvodnika. Zvaničnim proglasom, Kaspar Hauzer je postao štićenik opštine, koja će ubuduće plaćati njegovov izdržavanje. Gradska štampa je izdala hiljade letaka sa njegovom slikom i apelom svima koji „poseduju znanje o njegovom pravom identitetu ili mogu o tome da pruže bilo kakvu informaciju" da se jave i obaveste vlasti, uz lepu novčanu nagradu. Paralelno s tim, policijski agenti razaslani su širom bavarskog kraljevstva da pronađu mesto dečakovog dugogodišnjeg zatočenja.

Napor se pokazao uzaludan. Ni tada, ni u godinama koje su usledile, niko nije istakao svoje pravo na nagradu, niti je otkriven ma kakav trag o dečakovoj tamnici ili njegovom tamničaru.

Nirnberg se, međutim, sav blažen sunčao na suncu slave koju mu je davao njegov čudesni dečak. Kroz nekoliko nedelja, ne samo Bavarska – nego i cela Nemačka, Francuska, Mađarska, pa čak i Engleska – igrali su se jedne igre pogađanja koja se zvala „Ko je Kaspar Hauzer?". Ono što je igru činilo toliko zanimljivom bila je očigledna pretpostavka da niko ne bi godinama krio od javnosti jednog dečaka sem ukoliko taj dečak nije bio neka prilično važna ličnost. Nagađanje o *stepenu* važnosti – a pod tim se podrazumevala neka od ličnosti iz najviših krugova – predstavljalo se uzbudljivo jezgro ove razonode.

Za to vreme Nirnberg je postao meta hodočašća. Desetine više ili manje slavnih ličnosti svrstavale su se u red da bi porazgovarale sa čudnim nahočetom; mnogi od radoznalaca prevalili su pozamašne razdaljine da bi uživali u toj privilegiji. Najpoznatiji među njima bio je ugledni nemački kriminolog Anzelm Riter fon Fojerbah. Taj eminentni pravnik ispitivao je Kaspara u više mahova, a pregledao ga je isto tako i fizički. Na kraju, prihvatio je dečakovu priču bez ikakve rezerve, i o celom slučaju izvukao nekoliko iznenađujućih zaključaka. Međutim, Fojerbah nije obznanio za života te svoje zaključke; oni su postali poznati široj javnosti tek posle njegove smrti. U međuvremenu, on nije učinio ništa da suzbije pravu lavinu raznih glasina, prema kojima je Kaspar bio vanbračni sin neke osobe veoma visokog roda, držan van očiju punih šesnaest godina, a onda najzad pušten među svet kada je vreme eliminisalo opasnost od skandala.

Kaspar u centru pažnje

U međuvremenu, Nirnberg se latio posla da svom slavnom štićeniku pronađe pogodnog staratelja. Čovek kome je poveren taj zadatak bio je izvesni profesor Daumer, lokalni nastavnik i neka vrsta naučnika, čiji je glavni interes bio usredsređen na polje „telesnog magnetizma" – preokupacija koja je tada bila u strahovitoj modi. Daumer je sa svojim štićenikom

izveo čitavu seriju megnetskih eksperimenata, čiji rezultati nisu od nekog posebnog interesa. Međutim, tokom jednog od tih testova profesor je otkrio da je Kaspar u podjednakoj meri i dešnjak i levak, da ima fantastično oštro čulo mirisa i da može zapanjujuće dobro da vidi u tami ali veoma slabo na punoj dnevnoj svetlosti, koja je i dalje bolno smetala njegovim očima.

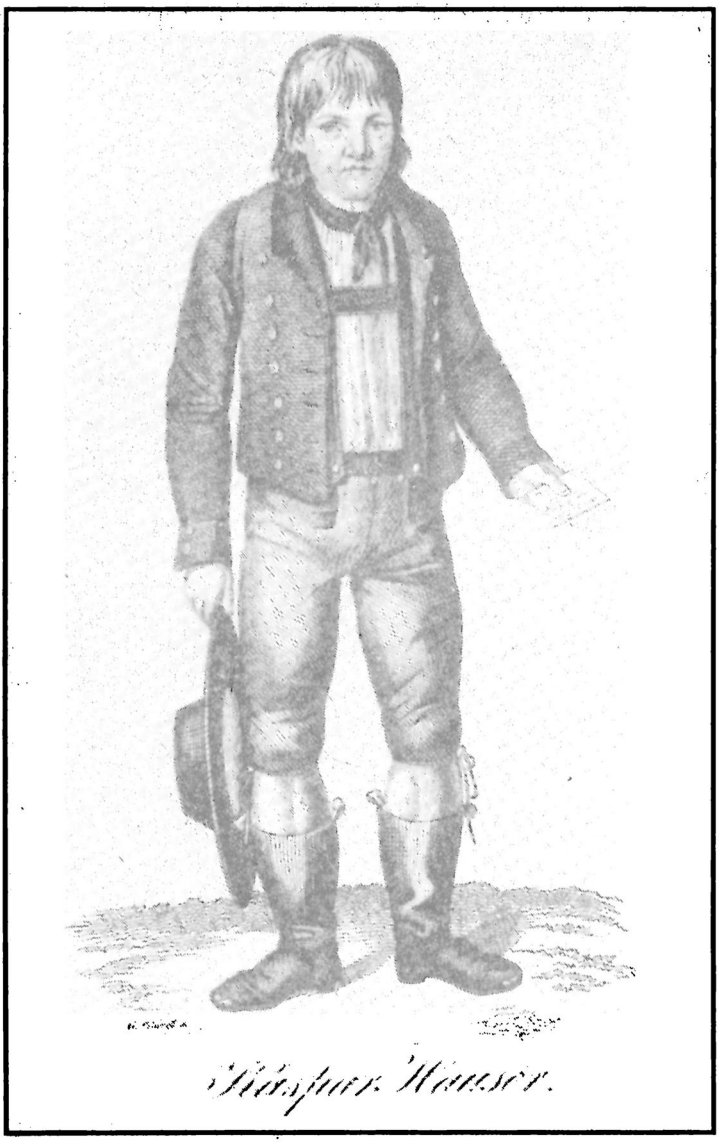

Dečak sa pismom identiteta: Gravira sa prikazom Kaspara Hauzera u vreme kada se pojavio u Nirnbergu, 1828. godine

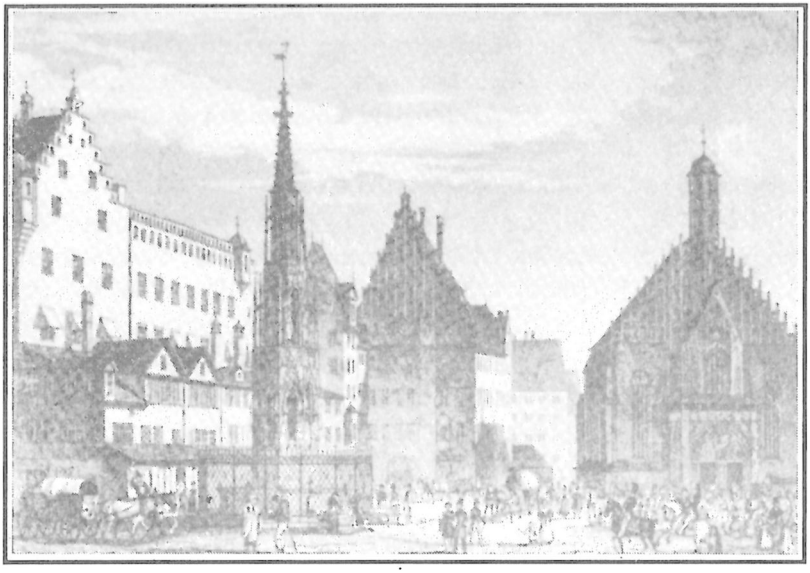

Ogromna popularnost „deteta prirode": Nirnberg u vreme Kaspara Hauzera

U profesorovom domu Kaspar nije više bio samo pasivan predmet javnog prikazivanja. Ovde je postao mnogo ekskluzivnija figura. U pratnji svog staratelja, prisustvovao je gotovo svim važnijim događajima koje je priređivala gradska gospoština; bio je radosno pozdravljan, ispitivan, tapšan i mažen gde god bi se pojavio, onako kako to već biva sa slavnim ličnostima u malovaroškoj sredini.

Ljudi su stalno buljili u crte njegovog lica tražeći eventualnu sličnost sa ovim ili onim grofom, vojvotkinjom ili vojvodom čiji bi on potomak mogao da bude. Čak i oni posmatrači koji nisu mogli da uoče sličnost sa bilo kojom određenom ličnošću tvrdili su da na njegovom licu vide „nesumnjivo plemstvo i visoki rod". Sa više desetina duboreza, litografija i skica koje imamo o Kasparu Hauzeru, znamo da je to lice bilo pravilno, puno, dečačko i savršeno obično. Drugim rečima, on je po svoj prilici izgledao kao stotinu mladih aristokrata – ili isto toliki broj mladih bakalskih pomoćnika – tog podneblja i tog vremena.

S obzirom da je, kako se činilo, reagovao prijemčivije na neke mađarske reči koje su bile izgovorene u njegovom prisustvu, odmah se rodila jedna nova vrsta glasina koja ga je počela dovoditi u vezu sa čitavim tucetima mađarskih barona, o čijem su se raspusnom moralu ispredale golicave priče.

Što se tiče Kaspara, on je na svu pomamu koja se uskovitlala oko njegove ličnosti reagovao onako kako bi reagovala većina ljudi. Nije bilo nikakve sumnje da veoma uživa u tome što se nalazi u centru pažnje, i

trudio se svim silama da to interesovanje održi. Na primer, stalno se prisećao novih malih detalja iz svoje jedinstvene prošlosti; i mada te podrobnosti nisu u suštini ništa doprinosile njegovoj životnoj priči, svako novi detalj postajao je tema živahne debate na društvenim poselima. Na kraju, bilo je potpuno nemoguće razlučiti kostur prvobitne priče od mesa pridodatog tokom kasnijih Kasparovih prisećanja.

Dečakov mentalni razvoj, međutim, odvijao se zapanjujućom brzinom. U leto 1829. – samo petnaest meseci od vremena kada je stigao kao analfabeta – on je bacio na papir svoju priču. Po svemu sudeći, mala knjiga, izdata o trošku opštine, bila je njegova sopstvena tvorevina – mada ne možemo znati koliku mu je pomoć pri tome pružio profesor Daumer.

Rana na čelu

Na nevolju, Kasparova životna drama bila je do tog vremena već suviše dobro poznata, opisana i prepričana bezbroj puta, tako da knjiga nije privukla očekivanu pažnju; činilo se da interesovanje javnosti za čudno nahoče postaje sve slabije. Onda je jedan incident učinio da slučaj Kaspara Hauzera oživi sa novim intenzitetom.

Popodne 17. oktobra 1829, Kaspar je pronađen onesvešćen na podu Daumerovog podruma. Krvario je iz jedne posekotine na čelu, a košulja mu je bila pocepana do pojasa. Odnesen na krevet, došao je ubrzo k svesti, a zatim ispričao šta mu se desilo. Prema njegovom kazivanju, napao ga je neki čovek koji je nosio crnu odeću, kožne rukavice i masku od svile. I upravo ovde nailazimo na jednu od mnogih nesaglasnosti koje prožimaju čitavu zagonetku Kaspara Hauzera. Prema nekim izveštajima iz tog doba, on je tvrdio da je njegov napadač mlatarao nožem; prema drugim izveštajima to je bila batina. Ali, ma kakvo da je bilo oruđe, napadač je njime udario Kaspara i onesvestio ga.

Gotovo odmah, prijavio se veći broj osoba koje su tvrdile da su videle takvog čoveka. Teškoću je zadavalo to što je napadač viđen na mnogo različitih mesta i što je ispadao krupniji i sitniji, već prema izjavi svedokâ. Policija je pročešljala čitav Nirnberg, ali nije pronašla nikoga ko bi odgovarao ma kom od tih opisa.

Gradske vlasti su sada bile istinski ubeđene da se njihov dragoceni štićenik nalazi u opasnosti. Preselili su ga iz profesorovog doma u kuću izvesnog Frajhera fon Fuhera, a pravnik fon Fojerbah bio je naimenovan za Kasparovog tutora. Pored toga, dodelili su mu kao telohranitelja dva pandura, koji su spavali s njim u istoj kući.

Javnost se, međutim, podelila u dva ogorčeno nepomirljiva tabora. Većina je zauzimala stanovište da je napad bio delo onih istih osoba na

visokim položajima koji su držale Kaspara utamničenog veći deo njegovog života i koje su sada, iz nekog nedokučivog razloga, pokušavale da ga zauvek ukolone, ali jedna manja grupa skeptika izjavljivala je isto tako bučno da *uopšte nije ni bilo nikakvog napada!* Po njima, čitava ova stvar bila je samo reklamni trik za privlačenje pažnje. Oni su naglašavali da to, zaista, mora da je bio nekakav čudan napadač koji, našavši se sâm sa svojom onesvešćenom žrtvom, nije mogao da joj nanese težu ozledu od obične posekotine na čelu – posekotine koju je Kaspar isto tako lako mogao da zada sam sebi.

Raspra je sa nesmanjenom žestinom plamtela kada se na sceni pojavila još jedna ličnost. Čak iz Engleske, sa specijalnom namerom da susretne Kaspara Hauzera, stigao je lord Stenhoup, jedan od najčudnijih ekscentrika svog vremena. Stenhoup je čuo za zapanjujući slučaj nirnberškog nahočeta, i poželeo je da lično susretne neobičnog momka. A što se tiče, Nirnberžana, ova poseta samo je potvrdila vrednost njihove glavne turističke atrakcije, jer bogati engleski lordovi nisu posećivali svakog dana provincijalne varoši Evrope.

Žrtva ili varalica

Nakon što je Kaspar, već odrastao mladić, bio preseljen iz kuće profesora Daumera, usledile su neke nove komplikacije, koje nikada nisu bile do kraja razjašnjene. Na primer, jednom je iz njegove sobe odjeknuo pucanj. Kad su dva telohranitelja upala unutra, zatekla su svog štićenika neozleđenog, ali krajnje usplahiranog. Objasnio im je da je izgubio ravnotežu dok se naginjao kroz prozor: hvatajući se za zid da nađe oslonac, povukao je naniže pištolj koji je tamo visio, i ovaj je slučajno opalio.

Epizoda je delovala veoma uznemirujuće na Kasparovog domaćina. Dao je na znanje da bi se rado otarasio svog gosta, ali gradske vlasti su ga ipak ubedile da odustane od tog zahteva.

Ni zavada javnosti nije pokazivala znake jenjavanja. Međutim, sada je sve jaća postajala ona stranka koja je uporno tvrdila da je momak najobičnija varalica, koja samo muze grad da bi sebi obezbedila udoban život i inscenirala razne „nesreće" kako bi igra žmurke i dalje potrajala.

Stenhoup se susreo sa Hauzerom više puta u dužim vremenskim intervalima, kad kod bi ulučio trenutak predaha između svojih poseta raznim evropskim dvorovima i dostojanstvenicima. Činilo se da je njegovo interesovanje za mladića svaki put postajalo sve veće; čak je pokušao da ga nauči engleski. I svaki put kad se lord vraćao u Nirnberg, zaticao je Kaspara sve uznemirenijeg, a raspre koje su buktale zbog njega sve pomamnije. Mnoge aristokratske bavarske porodice pretile su da će tužiti

sudu svakoga onoga koji pokuša da im pripiše rodbinske veze sa Kasparom. Održana su dva-tri dvoboja zbog te stvari, a još nekoliko je sprečeno u poslednji čas. I tako, kada se lord Stenhoup, na veliko iznenađenje, ponudio da preuzme na sebe izdržavanje mladića, gradski oci su grčevito ščepali priliku da se oslobode optužbe kako traće javna dobra na varalicu, i prihvatili su lordovu ponudu.

Kaspar je ostao u Nirnbergu do maja 1833, kada je njegov stratelj fon Fojerbah umro od moždanog udara. Znalo se da je ugledni pravnik tokom poslednjih meseci svog života sastavljao detaljan izveštaj o svome štićeniku. Činjenica da ga nije publikovao dala je povoda novim glasinama; neki su smatrali da je on bio podmićen da to ne učini, dok su drugi zastupali gledište da se stideo što je dozvolio da ga nasamari varalica.

Dok su se ovakve i slične raspre rasplamsavale, gradski oci su sve strasnije priželjkivali da se nekako otarase žive kosti razdora. Onda je lord Stenhoup predložio da Kaspar bude preseljen u neko drugo mesto, i opštinske vlasti su prihvatile tu ideju – doduše posle izvesnog prividnog oklevanja.

Ovo postojano interesovanje eksentričnog Engleza za nemačko nahoče izgleda bez sumnje čudno, ali nije čudnije od nekih drugih Stenhoupovih ćudi. Bilo kako bilo, on je odveo Kaspara u obližnju bavarsku varoš Ansbah, gde ga je prepustio staranju mesnog učitelja dr Majera, a pod specijalnom zaštitom izvesnog kapetana Hikela, vojnog oficira koji je privremeno radio u policiji.

Njegova lordovska visost odlutala je za svojim drugim interesovanjima, a atmosfera oko Kaspara Hauzera postepeno se stišavala. Ansbah je bio mnogo manja varoš od Nirnberga, i u odgovarajućoj srazmeri učmaliji. Društvena halabuka oko čudnog mladića počele je naglo da zamire.

Zagonetna smrt

A onda, 14. decembra 1833, saga o Kasparu Hauzeru okončala se isto onako naglo i zbunjujuće kao što je i počela. Popodne te snežne subote, Kaspar je došao kući posrćući; desna strana njegovog kaputa bila je natopljena krvlju. Stenjući od bola, mrmljao je: „Čovek me ubo!... Nož!... u Hofgartenu... Dao mi kesu!... Idite tamo brzo!".

Majer i njegova žena položili su ga na krevet i pozvali lekara. Lekar je ustanovio da je Kaspar zaista uboden odmah ispod prsnog koša, mada rana nije izgledala suviše ozbiljna. U međuvremenu, kapetan Hikel je odjurio u Hofgarten, javni park Ansbaha, da pronađe napadača. Park je bio potpuno pust i prekriven snegom. Ali Hikel je pronašao kesu – novčanik od svile koji je Kaspar spomenuo.

U kesi je bila kratka beleška – još jedna od onih zbunjujućih poruka koje nisu govorile ništa. Da bi stvari izgledale još komplikovanije, poruka je bila napisana „tehnikom ogledala" (to jest, naopako, gledanjem u ogledalo).

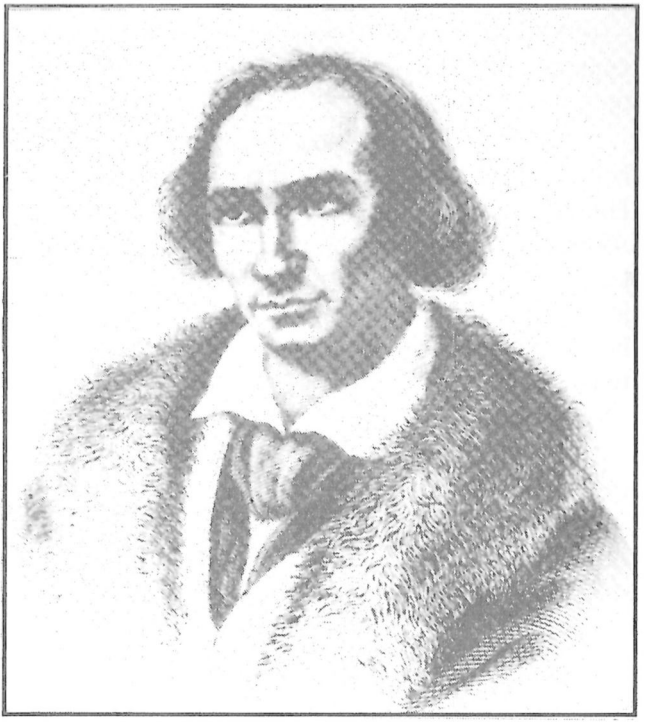

Prvi Kasparov vaspitač: Georg Fridrih je Hauzera brzo naučio da čita i piše

„Hauzer će biti u stanju da vam kaže kako izgledam, otkuda dolazim, i ko sam. Da bih mu uštedeo taj trud, sâm ću vam reći. Dolazim iz... na bavarskoj granici... na reci... Zovem se: M.L.O."

Suprotno tvrdnji u belešci, Kaspar nije mogao da kaže bogzna šta o čoveku. Ležeći na krevetu, okružen sve većom gomilom lekara, policijskih službenika, gradskih velikodostojnika i sveštenika, ponavljao je, uvek iznova, svoj kratki izveštaj:

Otišao je u park da se susretne sa jednim čovekom koji je sa njim stupio u kontakt još ranije, poslavši mu poruku preko nekog radnika. Čovek, opisan kao „visok, sa crnim brkovima i zulufima, i odeven u crni ogrtač", približio mu se i upitao ga „Jeste li vi Kaspar Hauzer?". Kad je Kaspar klimnuo glavom, čovek mu je pružio kesu, a onda ga ubo nožem. Posle toga napadač je pobegao. Kaspar je bacio svilenu kesu u sneg i oteturao se kući.

Čitava varoš je bila mobilisana. Potraga za napadače, protegnula se i na širu okolinu grada. Međutim, od njega nije bilo ni traga ni glasa. Umesto toga, kapetan Hikel je otkrio jednu vrlo čudnu činjenicu: na mestu gde je podigao sa tla kesu video je samo jedan par otisaka u snegu

– otiske Kasparovih stopala. Ovo svedočanstvo stavljalo je pod izvestan znak pitanja postojanje pomenutog stranca sa crnim zulufima i crnim ogrtačem.

Grupa okupljena oko Kasparove postelje počela je da poprima izgled porote. Dok je on uporno ponavljao svoj izveštaj, dr Majer, kapetan Hikel i drugi počeli su ga nagovarati da prizna istinu i rastereti svoju savest. Ali Hauzer se tvrdokorno pridržavao verzije o ovom najnovijem napadu, kao i o onom prvom kada je nađen onesvešćen u svojoj sobi. Glasom koji je postojao sve slabiji, optuživao je razne ljude, uključujući i lorda Stenhoupa, da nisu imali vere u njega. Popodne 17. decembra pao je u komu; te iste večeri je umro. Njegove poslednje čujne i zabeležene reči bile su: „Nisam to učinio".

Autopsija je pokazala da je jedan oštri instrument, zariven naviše, rasekao dijafragmu i prodro do samog srca. Post-mortem su obavila tri lekara, od kojih je jedan bio mišljenja da Hauzer nije mogao sam sebi da zada takvu ranu. Ostala dvojica bili su neodlučni. Međutim, i ta dva lekara su smatrala da je udarac bio zadat levom rukom.

Povika na kraljevsku kuću

Hauzerova smrt izazvala je veliku buku. Svi su ponovo uskočili u arenu. Vazduh iznad Ansbaha i Nirnberga sav je odjekivao od optužbi i protivoptužbi. Štampa je objavila čitavu seriju članaka, brošura i knjiga, pa su čak ispevane poeme o Kasparu i svima onima čija su imena s njim povezana.

Ova plima papira nastavila se i tokom sledećih godina. Kad se najzad stišala u Nemačkoj, ponovo je zapljusnula javnost u Francuskoj ili Engleskoj. Međutim, sva ta sila štampanog papira nije učinila ništa da razjasni Hauzerov život ili njegovu smrt, nego je samo još više zapretala tvrdo jezgro činjenica o tajanstvenom nahočetu, zatrpavajući ga debelim naslagama prepostavki, nagađanja i izmišljotina. Po jednima, Kaspar je bio „teleportiran" u Nirnberg iz neke druge zemlje. Izvesni autori su smatrali da je on biće sa neke druge planete. Govorilo se da je vanbračni sin gotovo čitave hijerarhije katoličke crkve, od pape naniže. Tvrdilo se, isto tako, da je on istinski naslednik prestola Bavarske, vanbračni sin lorda Stenhoupa, brat kraljevskog princa Pruske, odbačeni sin neke jevrejske devojke začet od oca visokog roda itd.

Jedini izveštaj iz tog vremena koji se pridržavao izvesne logične sheme bio je iz pera Anzelma fon Fojerbaha. Noseći naslov „Slučaj zločina protiv života jednog blagorodnog čoveka", taj izveštaj je tvrdio da je svaka reč Kasparove priče, onakve kakvu je on ispričao, potpuno istinita.

Kaspar Hauzer, prema rezonovanju starog pravnika, morao je da bude zakonito dete, jer niko ne bi dao sebi truda da toliko brižljivo prikriva vanbračnog potomka. Po Fojerbahu, Hauzer je trebalo da nasledi neki veoma visok državni položaj, ali to izvesnim osobama nije išlo u račun, pa su ga zato osudili na dugogodišnje anonimno zatečeništvo. S obzirom da je, posle određenog perioda, njegovo zatočeništvo bilo „velikodušno" prekinuto, logično se nameće zaključak da je *tada neka druga osoba* već zauzimala položaj koji je, svojevremeno, bio silom otet Kasparu Hauzeru.

Jedini položj, nastavljao je Fojerbah, dovoljno visok da bi se izvele takve manipulacije bio je kraljevskog ranga. Znači, Kaspar Hauzer je bio kraljevske krvi.

Pošto je došao do tog zaključka, Fojerbah se oprezno suzdržao da spomene koju je to specifičnu kraljevsku lozu imao na umu. Klevete protiv krune nisu bile bezazlena stvar na dvorovima devetnaestog stoleća.

Međutim, upućeniji duhovi su bez nekih većih teškoća popunili tu prazninu. Jedini presto u pitanju mogao je da bude onaj na kome je sedeo veliki vojvoda od Badena. Tamo su svi naslednici legitimne loze poumirali nekako suviše brzo jedan za drugim, a neki od njih pod veoma sumnjivim okolnostima. To je ostavilo otvoren drum za izdanka jednog morganatskog braka (braka između člana kraljevske porodice i osobe nižeg staleža), koji je vojvoda Karl Fridrih, udovac, sklopio sa privlačnom osamnaestogodišnjom građankom Karolinom Gajer. Ona je, kako su tvrdile glasine, potrovala sve vojvodine sinove iz njegovog prethodnog braka, i čineći to progurala je svog sopstvenog sina bliže kraljevskom prestolu. Kaspar Hauser, nastavljala je ta kitnjasta gotska verzija, bio je dete legitimne kraljevske loze; pošteđen je iz čisto sentimentalnih razloga i samo je bio odveden u podzemnu ćeliju i tamo držan sve do vremena kada je mogao biti pušten na slobodu zato što nije predstavljao opasnost za uzurpatora. A onda, kada je njegova pojava izazvala veću gužvu nego što se predviđalo, vojvodska klika ga je eliminisala preko najmljenog ubice.

Veliki broj nepoznanica

Administracija Velikog vojvodstva reagovala je na pojavu Fojerbahovog izveštaja sa zapanjujućom glupošću. Naredila je da se u Badenu zabrani prodaja knjiga, uspela je da isposluje njenu zabranu u Bavarskoj, i preduzela je sve mere u opsegu svojih moći da zabrana postane univerzalna. Sasvim prirodno, postignut je potpuno suprotan efekat: knjiga je stekla toliki publicitet da izdavači u ostalim delovima Nemačke nisu mogli naštampati dovoljan broj primeraka da udovolje potražnji. Ubrzo, Fojer-

bahovo delo bilo je prevedeno i na engleski, francuski, italijanski i mađarski. Propratni rezultat zabrane bio je da su vojvodski klan Badena počeli sada optuživati da je otrovao i samog starog Fojerbaha!

Usred te sveopšte gungule nije se našao niko ko bi bio kadar da hladnokrvno i objektivno proceni Fojerbahove zaključke. Da je tako postupljeno, naminovno bi se uočilo da čitava struktura Fojerbahove teze počiva na veoma sumnjivim premisama. Te premise bile su protivrečnosti inherentne Hauzerovom sopstvenom kazivanju.

Dok je sastavljao svoj izveštaj, Fojerbah je, mada bacajući na papir svaku reč Kasparove priče, očigledno ignorisao izjave najranijih svedoka u čitavoj aferi. Obućar Vajhman, na primer, ispričao je kako je, ostavivši dečaka u stražarnici kod Nove kapije po njegovom dolasku u Nirnberg, uputio čudnog neznanca da sam pronađe put do kuće kapetana Veseniga. Dobivši verbalna uputstva o pravcu kretanja, Kaspar je uspešno stigao na naznačeno mesto. Međutim, imajući u vidu da on, prema sopstvenoj tvrdnji, nikada ranije nije bio u nekom gradu, i da se čitavo njegovo poznavanje jezika, navodno, svodilo na svega dve-tri fraze kojima ga je naučio njegov tamničar, ovaj podvig izgleda nam, u najmanju ruku, neverovatan.

U opisu koji su o Kasparu ostavili policajci Vist i Hiltel rečeno je da je on imao „zdravu boju lica". Međutim, svako ko bi punih šesnaest godina bio zaključan u prostoriji bez svetlosti imao bi boju leša. Osuđenici postaju bolesno bledi već posle godinu-dve boravka u tamnici, uprkos svakodnevnim izlascima u dvorište radi osveženja.

Isti policijski službenici zapazili su da su tabani njegovih stopala bili puni plikova i da mu je hodanje padalo i teško i bolno. Međutim, da je Hauzer bio ograničen na ležeći položaj od najranijeg detinjstva, njemu bi hodanje bilo ne samo teško, nego i nemoguće. A drastičan nedostatak potrebnih vitamina, s obzirom da je živeo samo na hlebu i vodi, jedva da bi mu ostavio dovoljno snage da ostane u životu, a kamoli da šeta.

Misterija ostaje

Prvobitna priča Kaspara Hauzera bila je, dakle, više nego podložna sumnji. A šta je sa okolnostima pod kojima se odigrala njegova smrt?

Imamo svedočenje kapetana Hikela o tome kako je na sceni navodnog napada video samo otiske Hauzerovih stopala. To nas ostavlja sa pitanjem da li je Hauzer mogao sâm sebi da zada smrtonosni udarac; i zašto je to učinio.

S obzirom da je bio i dešnjak i levak, mogao je bez teškoća da se rani levom rukom. Ali *zašto* – to predstavlja mnogo složeniju spekulaciju.

Svi koji su poznavali Kaspara slagali su se da je on uživao u tome da svraća na sebe pažnju javnosti i da je umeo da servira poneki nov i iznenađujući detalj o svojoj prošlosti svaki put kad bi reflektor zapretio da skrene u nekom drugom pravcu. Posle prelaska u Ansbah nije više bio u žiži pažnje. Ne raspolažući nekom svežom senzacijom, imao je malo nade da će se ponovo popeti na pozornicu slave. Ubilački prepad na sopstvenu ličnost stvorio bi takvu senzaciju. Znači li to da je on sâm bio izvršilac „napada"?

Umetnički rad „dečaka iz miotkuda": Istančani crtež koji je, navodno, uradio Kaspar Hauzer

Ako je zaista zario nož u svoju slabinu, Kaspar je svakako nameravao da sebi nanese samo relativno laku ranu. Bio je hladan zimski dan, i zamahnuvši nožem on je morao da njime probije debeli zimski kaput, prsluk, košulju i potkošulju; takav udarac zahtevao je znatnu snagu. Nije nosio rukavice, što znači da su mu ruke bile hladne i, samim time, nespretne. Drugim rečima, mogao je pogrešno proceniti snagu udarca.

Ali čak i ako prihvatimo ovakvu logiku rezonovanja, ona ostavlja nekoliko velikih nedoumica. Šta se, na primer, desilo sa nožem koji je Kaspar upotrebio? Nikakvo orude nije pronađeno u parku; mada je, navodno, otkriven jedan bodež nakon što se sneg otopio, nema pouzdanog dokaza da je baš njime naneta smrtonosna rana.

Isto tako, ako je Kaspar bio varalica, onda je svakako bio najčudnija varalica koja je ikada postojala. On nije dobio ništa od svoje obmane sem neku vrstu nasušnog kruha i poveliku slavu. Za uzvrat, morao je da glumi fantastično tešku ulogu, iz dana u dan, iz godine u godinu, izložen budnoj prismotri delimično neprijateljske publike, i bez ikakve nade da će se u narednim godinama otarasiti napornog glumljenja.

Danas, jedan i po vek posle opisanih događaja, misterija Kaspara Hauzera deluje nam kao neka intelektualna „glavolomka", kao neka

nerešena ukrštenica u novinama koje se polako raspadaju od starosti. Ali napis urezan na kamenu koji označava njegov grob zvuči i sada kao što je zvučao i u času njegove sahrane:

„Ovde leži Kaspar Hauzer – zagonetka našeg vremena, čije je rođenje nepoznato, a smrt misteriozna".

Glava sedma

ŠESTO ČULO

Postoji ogromna razlika između iznenađujućeg i neobjašnjivog, između čudesnog i čudotvornog. Kad atletičar pretrči milju za manje od četiri minuta – ovaj uspeh zadivi sportski svet; ali je sasvim moguće da se u dogledno vreme pojavi atletičar koji će milju pretrčati za tri minute. Ako se zaista dogodi biće to iznenađujuće, ali ne i neobjašnjivo: uspeh će se u potpunosti zasnivati na normalnim sposobnostima.

Stvar postaje zamršenija kada umesto fizičkih razmatramo intelektualne moći. Volfgang Amadeus Mocart svirao je na cimbalu kada je imao tri godine, pisao menuete u petoj, a komponovao kompletne, tehnički valjane simfonije kada je imao osam godina. Sa nešto preko deset godina otputovao je u Rim da posluša izvođenje „Mizerere" Gregorija Alegrija od strane papskog kora. Bilo je to specijalno delo crkvene muzike, čije su se jedine note nalazile u trezorima Vatikana. Papa je bio zabranio izvođenje ove naročite kompozicije bilo gde osim u Rimu, i to samo za vreme Svete nedelje.

Moçart je „Mizerere" čuo samo jednom. Zatim je seo i po sećanju napisao celu dugu i složenu kontrapunktnu partituru. Papa je bio toliko preneražen da je momku oprostio njegovo verolomstvo i nagradio ga Odlikovanjem zlatne mamuze. Danas se Mocart smatra najneobičnijim genijem u istoriji muzike, ali njegovo delo u potpunosti se zasniva na moćima koje – u izvesnom stepenu – poseduje svako od nas. Njegove sposobnosti, ma koliko zadivljujuće, potpuno su shvatljive.

Slične postavke mogu da se primene i u slučju crnca Toma Viginsa iz Alabame koji je, osamdesetih godina prošlog veka, proputovao Ameriku i Evropu svirajući na klaviru veštinom koja je zapanjila muzikologe. Vigins je bio sasvim slep od rođenja, nije znao da čita Brajovu azbuku niti da sabira najjednostavnije brojeve, a jezičke moći i sposobnost izražavanja bili su mu na nivou šestogodišnjaka. Nikada nije video klavijaturu. I pored toga, ovo čudo od deteta bilo je u stanju da ponovi svaku melodiju koju

je čulo samo jednom ili, u najtežem slučaju, dvaput. Ova sposobnost nije se odnosila jedino na jednostavne pesme, nego i na nazamršenije fuge i končerta. Viginsova veština daleko je nadmašivala prostu moć ponavljanja nota. Pošto bi saslušao izvođenje nekog teškog klavirskog dela, Vigins je mogao da imitira lični stil izvođača. Bio je u stanju da oponaša tanane dubine izražavanja i savršeno tačno imitira umetnikov osebujni način korišćenja kadenca.

Živi magnetofon

Vigins, sin robinje sa jedne plantaže, nikada nije dobijao lekcije sviranja na klaviru. Nikada nije pokazao duboko interesovanje za muzičku umetnost. Jednostavno, bio je sposoban da svaku notu koju čuje zabeleži u svom pamćenju, a zatim da je pronađe na nevidljivoj klavijaturi – i reprodukuje muziku u istovetnoj formi u kojoj je čuo. Vigins je amatersko sviranje imitirao jednako precizno kao i savršeno muziciranje umetnika, toliko dobro da niko nije mogao da uoči razlike u odnosu na originalno izvođenje.

Ne postoji neki određeni naziv za ovu naročitu vrstu genija. Jednako fantastična auditivna memorija zabeležena je pre oko 25 godina kod slepog engleskog dečaka Džefrija Dženeta. Ovaj stanovnik londonskog predgrada Ilforda rođen je bez vida i oduzetih nogu. Vezan za pokretna kolica, najveći deo vremena trošio je na slušanje radija i televizijskog programa. Zatim, 1960. godine, pružio je celu seriju demonstracija memorije pred novinarima i medicinskim stručnjacima, koje su bile neverovatne. Mogao je da ponovi – reč po reč, rečenicu po rečenicu – sve ono što je emitovano u toku prethodna tri ili četiri dana. To ponavljanje uključivalo je novosti, izveštaje o vremenu, dokumentarne emisije, duge drame, predavanja... Bio je u stanju da ponovi čak i vrcave brze dijaloge iz crtanih filmova sa televizije, iako nije mogao da ih vidi. Nepogrešivo je navodio i vreme početka svake emisije, njenu dužinu, pa i reklamne spotove koje su zatim sledili.

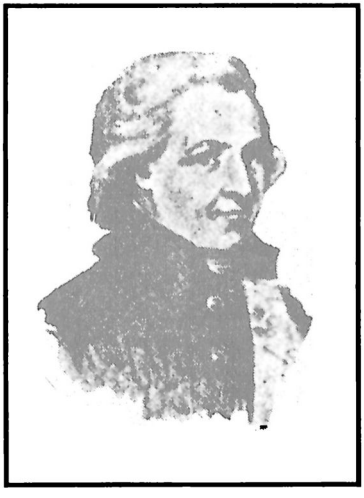

Nenadmašni muzički genije: Volfgang Amadeus Mozart

Godine 1934, poljska vlada je unajmila doktora Salo Finkelštajna da zameni četrdeset obučenih ljudi i četredeset računskih mašina u njenom Ministarstvu fi-

nansija. Finkelštajn je mogao da računa kao moderni elektronski kompjuter. Bio je u stanju da u toku par sekundi na primer broj 3.108 raščlani na kvadratne sastojke ($52^2 + 16^2 + 12^2 + 2^2 = 3.108$), kao i svaki drugi broj – matematička operacija koja od drugih zahteva prosečno četiri minuta računanja na papiru.

Januara 1960. godine američka kompanija NBC počela je da emituje seriju emisija pod naslovom „Ljudi su čudni". U jednoj od emisija pojavila se tinejdžerka Margaret Fus iz Virdžinije, koja je tvrdila da može videti i kada preko očiju ima čvrst povez.

„Gledanje" kroz povez

Na početku nastupa, dva smotuljka pamuka stvljena su joj preko očiju, a zatim učvršćena povezom dužine jedan metar. Zatim je Margaret Fus, kolebljivo, počela da čita odlomak iz knjige. Sve više se zagrevajući i postajući sve rečitija, ona je zatim nastavljala da čita odlomke iz novina i magazina koje je nasumice birao neko od prisutnih. Takođe je nepogrešivo identifikovala boje na plakatima stavljenim metar daleko od njene glave. Posle toga je opisivala gestove ljudi koji su se nalazili oko nje. Na kraju, odigrala na partiju karata.

Margaretin otac, koji joj je bio poslovni menadžer, tvrdio je da je neobična moć njegove kćerke nešto slično „atletskoj veštini": ovu sposobnost je on kod nje negovao i izoštravao sve dok se nije razvila u „šesto čulo".

Profesionalni mađioničari koji su prisustvovali prikazivanju Margaretinog repertoara utvrdili su da to nije ništa do jedna stara varijetetska izvedba obično nazivana „Dama sa rendgenskim očima": veština mlade devojke ležala

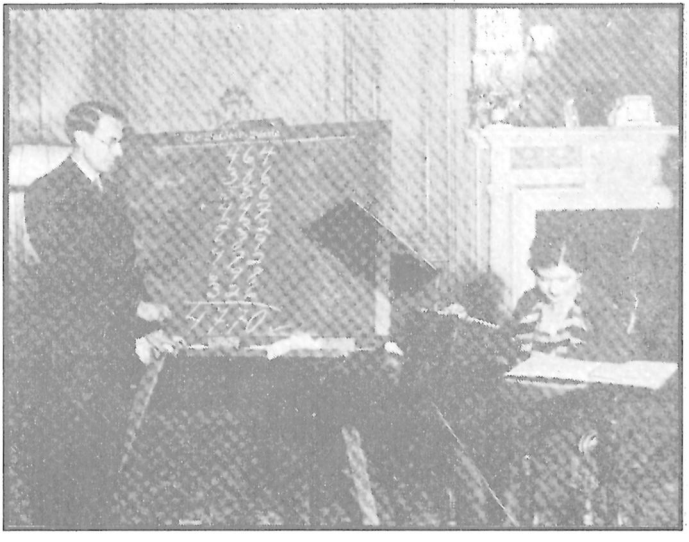

Čuveni čovek-kalkulator: Salo Finkelštajn je ovih devet trocifrenih brojeva sabrao za 13 sekundi

je isključivo u njenoj sposobnosti da proviruje pored nosa tamo gde zavoj nije bio dobro stegnut, a da dok to čini ne saginje glavu upadljivo.

Možda uistinu postoje slučajevi autentičnog gledanja bez pomoći očiju – ili bar slučajevi u kojima se ne može naći ubedljivo objašnjenje. Prvi prihvatljivo verodostojan primer ove vrste zabeležen je u Gracu, Austrija, 1872. godine. Alojz Burgel, sin mesnog kotlara, oslepeo za vreme požara u očevoj prodavnici kad je imao devet godina, tvrdio je da je razvio šesto čulo. Činilo se da njegovo slepilo potiče pre od histeričnog (strah) nego fizičkog uzroka, jer se jedanaest godina kasnije mladom čoveku vid povratio isto onako iznenada kao što je bio iščezao. Tokom dugih godina mraka u kojem je živeo, Alojz je postao vrstan tkač košarkaških mreža.

Za sve to vreme Alojz je često dovođen na pregled kod doktora Grohvajlera. Nekoliko dana nakon što je mladić ponovo stekao vid, dr Grohvajler, dok ga je ispitivao, iznenada otkrio da Alojz može da „vidi" ili „oseti" obližnje objekte i kad preko očiju ima povez. Nije vredelo da se Alojzu pruži nešto da pročita pokrivenih očiju, jer on nije bio naučio da čita ili piše. Ali sa povezom preko očiju mladić je bio u stanju da kaže koliko mu prstiju doktor pokazuje, pogodi boje na komadićima tkanine, ili opiše slike na poleđini karata – mada nije znao kako se koja karta zove. Veština je ponekad delovala protivrečno, kao što navodi Grohvajler:

> „Ponekad pacijent bez poteškoća razaznaje i opisuje vazu s cvećem na suprotnoj strani prostorije. Drugom prilikom moram da mu dozvolim da opipa prstima sliku pre nego što uspe da opiše njenu sadržinu".

„Igra slučaja"

> „Eksperimentisao sam sa različitim povezima – isprobavajući zaredom hirurške zavoje, somotske krpe, naslagane svilene maramice – i otkrio da to ne menja njegovu sposobnost. Odlučujući faktor, činilo se, predstavljala je njegovu moć koncentracije. Onih dana kada mu je snaga koncentrisanja slabila, „slika" se zatamnjivala.

Uprkos mojim stalnim pitanjima, Alojz nije mogao da mi objasni na koji način vidi kroz povez; pošto je bio priprost, nedostajala mu je sposobnost izražavanja. Na primer, nisam uspeo da otkrijem zašto ponekad mora da dodiruje objekte, dok druge predmete drugom prilikom može da prepozna sa značajnog rastojanja. U toku eksperimenata bili smo hendikepirani njegovim ograničenim jezičkim sposobnostima. Takođe, postojale su maglovite tačke u njegovom sećanju. Na primer, izgledalo je da se ne seća požara koji je izazvao njegovo slepilo..."

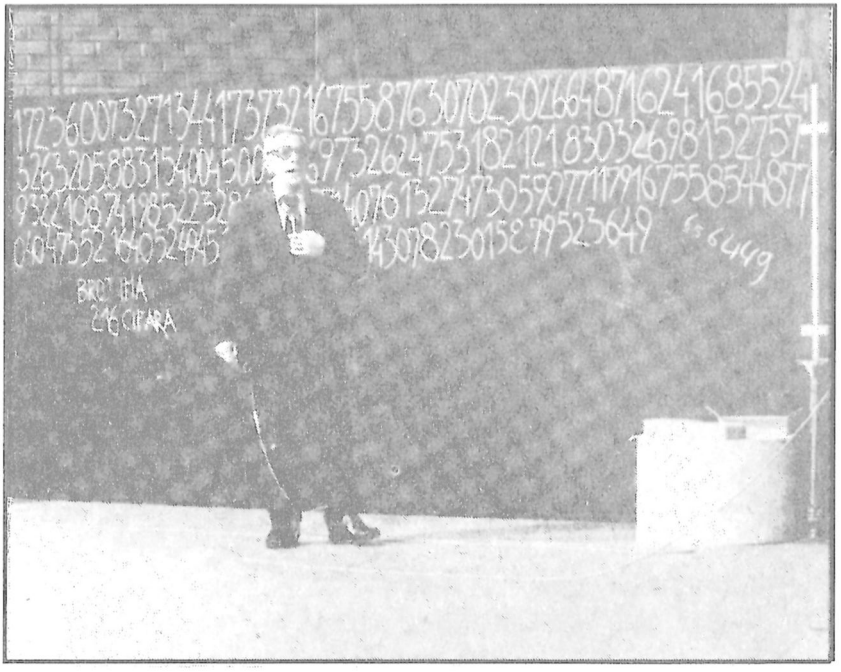

Živi kompjuteri: Na demonstraciju u Beogradu, Holanđanin Viljem Klajn je za minut i 38 sekundi izvadio 37. koren iz broja sa 216 cifara

Doktor Grohvajler je o svojim ogledima objavio jedan članak u „Bečkom medicinskom žurnalu", ali prilog nije pobudio značajniju pažnju u lekarskim krugovima. Decembra 1872. godine prikazao je moć svog pacijenta kolegama koje je lično okupio u Gracu. Podvrgnut unakrsnom ispitivanju od strane lekara, Burgel je davao isto besmisleno i razočaravajuće objašnjenje kao i pre:

„Vidim to pred svojim očima".

Sledeće godine Alojz Burgel je oboleo od sušice i umro. O sposobnostima doktora Grohvajlera kao psihologa i posmatrača zna se veoma malo, a rezultati njegovih ogleda ostali su zabeleženi kao „igra slučaja".

Jedan sličan slučaj zabeležio je italijanski psiholog dr Ćezare Lombrozo, koji je živeo krajem 19. veka. Reč je takođe o slučaju histeričkog slepila, ali je njegov pacijent, jedna devojka, ostao slep. Mada oči ove devojke nisu reagovale na svetlost i druga nadražujuća sredstva, ona je mogla da čita, pod uslovom da joj se knjiga stavi ispred lica pod određenim uglom. Nastojeći da izbegne mogućnost prevare, Lombrozo je slepoj devojci preko očiju stavljao povez, a zatim uzimao razne predmete i tražio od nje da ih identifikuje. Kad su se predmeti nalazili pod izvesnim uglom, ona je mogla da potpuno tačno identifikuje boje, opisuje slike, čita tekst.

Prema mišljenju Lombroza, devojka je gledala nosom. On je ovaj slučaj opisao u jednoj od svojih knjiga, ali nije detaljnije objasnio kako je to ona videla pomoću nosa.

Umesto očiju koža

Lombrozo je u to vreme postao poznat zahvaljujući svojoj knjizi „Kriminal", u kojoj je tvrdio da kriminalci slične psihe u različitim antropološkim vrstama mogu da se raspoznaju po obliku lobanje i viličnim dimenzijama. Prema Lombrozu, druge karakteristike lupeštva su: glava nagnuta unazad, suviše razvijeni frontalni sinusi, guste obrve, prevelika telesna dlakavost i ono što je ovaj psiholog nazvao „divlji izgled". Njegov sistem izjednačavanja fizičkih karakteristika sa antisocijalnim tendencijama, u osnovi duboko rasistički, jedno vreme je, na žalost, vršio snažan uticaj na policijsku metodologiju rada. Pomenimo da bi, prema Lombrozovoj metodi prepoznavanja sklonosti ka kriminalu, Mikelanđelo Buonaroti i Abraham Linkoln takođe bili proglašeni zločincima. Kasnije su naučnici argumentovano odbacili Lombrozovu rasističku teoriju, pa su tako zaboravljeni i njegovi ogledi sa slepom devojkom.

Sudbina zaborava zadesila je još dvojicu lekara koji su tvrdili da su kod svojih pacijenata otkrili šesto čulo. Godine 1923. Francuz Žil Romen objavio je knjigu „Vid bez očiju", gde govori o seriji testova sa fizički slepim i veštački zaslepljenim muškarcima i ženama, koje je vršio nekoliko godina. Mada niko od njegovih pacijenata nije bio u stanju da čita povezanih očiju, mnogi među njima mogli su da razlikuju oblike, boje i kretanje – premda je izvesno da se nisu koristili očima. Romen je došao do zaključka da su mikroskopski rudimentirani organi vida prisutni u ćelijama kože po celom telu, i da neki ljudi imaju sposobnost da zaista vide pomoću ovih ćelija – teorija koju medicinska profesija nije prihvatila tada, niti je prihvata danas, ali nije uspela ni da je opovrgne.

Tridesetih godina ovog veka dr Manuel Čaves iz Sao Paola, Brazil, došao je do gotovo istovetnog zaključka. Testirajući četiri stotine pacijenata – svi su bili slepi – dr Čaves je ustanovio da ih desetak ima moć „gledanja pomoću kože"; uglavnom su to bila deca ili tinejdžeri. Samo troje među njima moglo je da uistinu razlikuju nijanse boja, dok su ostali jedino mogli da kažu da li je nešto svetlo ili tamno. Lekar, izgleda, nije pokušao da kod pacijenata vežba i, možda, ojača ovaj „drugi vid" – kako ga je nazvao. A ako je to i činio, ne postoje zabeleške koje bi pokazale šta su „pacijenti sa šestim čulom" zatim mogli da izvedu.

U svakom slučaju, njegovi nalazi su bili iznenađujući. Mladići i devojke koji nisu mogli da koriste vid bili su u stanju da razlikuju horizontalne trake nijansi boja. S druge strane, zenice očiju kod ovih pacijenata nisu menjale veličinu kad su bile izložene jakoj svetlosti – stanje koje nikoga ne može da prevari. Zaključak brazilskog lekara bio je isti kao kod francuskog: „pacijenti vide pomoću drugih delova tela".

I Romen i Čaves ustanovili su da su moći njihovih medija zbunjujuće hirovite. Neki tinejdžeri koji su jedno po popodne mogli da bez teškoća razaznaju sve boje iz spektra, sledećeg jutra nisu bili u stanju ni da razlikuju crno od belog. Hladnoća, toplota, buka, ili bilo koja bolest očiju – neobičnu sposobnost „gledanja" redukovale su do tačke iščezavanja. Nijedna od devojaka nije mogla da „gleda" u toku menstrualnog perioda. Sposobnost se kod svih gotovo potpuno smanivala u prisustvu stranih osoba. Kad god je dr Čaves pokušao da svoje oglede ponovi pred drugim psiholozima, moć njegovih pacijenata je žalosno slabila, čak i kad je on bio prisutan negde u pozadini – tako da je ukupna suma demonstriranih opažanja ostala neupečatljiva.

Ni Romen ni Čaves nisu verovali u vidovitost; obojica su bili uvereni da njihovi ispitanici vide pomoću isključivo fizičkih sredstava. Ali ni jedan ni drugi nisu mogli da daju osnovno objašnjenje medicinskom svetu o tome kako se takva sposobnost razvila kod nekih njihovih pacijenata.

Najveći živi eksponent gledanja bez očiju je Pakistanac Kuda Baks, koji ostaje beznadežno neodređen kad pokuša da objasni svoju moć:

„Sve što ja znam je da to zavisi od jednog isključivo unutrašnjeg dara moga razuma", kaže on. „Ja vidim pomoću oka u mom umu – pomoću moje silne sposobnosti koncentrisanja".

Kuda Baks, rođen u Kašmiru, danas ima preko 70 godina i još uvek, mada retko, svoju veštinu prikazuje u Americi. Ali njegove najspektakularnije predstave potiču iz vremena pre televizijske ere.

Godine 1934. u Londonu je prikazao svoju sposobnost pred jednom od najstručnijih lekarskih grupa ikada formiranih za ovakvu svrhu. Panel je uključivao upravitelja Kraljevske bolnice Betlehem, zatim Edvarda Endrejda, profesora fizike na Univerzitetu u Londonu, i druge. Prvi zadatak grupe bio je da pripremi povez za oči koji bi bio savršeno neprobojan za svetlost. Članovi panela su najpre stavili komade testa preko očiju Kude Baksa, a zatim metalne listiće. Preko toga su mu zamotali vuneni povez, a na kraju i veći broj slojeva gaze.

Profesor Endrejd je upravo hteo da stavi neku knjigu pred Pakistanca, kad ga je jedan od kolega zaustavio:

„Trenutak!", rekao je. „Hajde da otklonimo mogućnost telepatije u ovom slučaju. Predlažem da odaberemo knjigu koju niko od nas nije čitao".

Poslali su jednog od prisutnih da u knjižari nabavi nekoliko dela koje niko od njih nije pročitao. Knjige su stavljene na sto ispred Kude Baksa. Pakistanac je na jednu koju su otvorili spustio ruku i – počeo da čita naglas. Čitao je bez zastoja, pevušećim akcentom, sve dok nije došao do polovine strane.

Zatim je prof. Endrejd zatvorio knjigu, uzeo drugu i nasumice je otvorio. To ni za trenutak nije omelo čoveka s povezom: nastavio je da čita istim melodičnim glasom. I tako – stranicu za stranicom, delo za delom, bez obzira koliko su često članovi panela zamenjivali knjige.

Kuda Baks je dokazivao da je nekoliko godina ranije u Halu, Engleska, dozvolio jednom lekaru da mu u oči ukapa atropin. Ovo sredstvo izaziva privremeno slepilo, ali je Pakistanac, iako još i dobro povezanih očiju, mogao da čita čak i sitno štampan tekst. U ovom slučaju bi i neko virenje ispod poveza, ako bi uopšte moglo da se izvede, bilo besmisleno – jer je vid bio privremeno „uništen" atropinom.

U nekim drugim slučajevima, lekari su Kudi Baksu stavljali film kolodijuma preko očiju, kako bi ga onemogućili da vidi. Pa ipak – on je nekako „video" ono što je bilo pred njim.

Pakistanac je tokom svoje karijere veoma često podvrgavan raznim testovima. Tipičan izveštaj je ovaj objavljen 14. februara 1938. godine u montrealskom listu *Daily Star*:

> „Lekari koji su nadgledali ispitivanje nisu bili zadovoljni običnim bandažima. Odlučili su da mu preko očiju stave gusto testo od finog brašna. Zatim su reakcije ispitivali pomoću snažne svetiljke. Onda su preko toga stavili velike grudve pamuka i pomoću trake ih pritegnuli preko očiju i oko nosa. Zaista su mogli biti sigurni da je bilo kakvo virenje sasvim onemogućeno. Ipak, oko glave su mu još omotali pamučnu gazu – oko sedam metara dugu – tako da je ličio na mumiju. Bandaži, testo, grudve pamuka i gaza još nisu zadovoljili prisutne: jedan od reportera je spojio pet rubaca, i taj pojas omotao oko Pakistančeve glave. Zatim je Kuda odveden u drugu prostoriju. Najugledniji lekar je razmotao svitak papira i medij je počeo da čita bez zastoja. Jedan reporter je na kraju načinio zabelešku na francuskom i Kuda Baks je pročitao brzo, reč po reč".

Ako je Kuda Baks naučnike impresionirao, publiku je – zapanjio. Među njegovim mnogim talentima bila je i sposobnost da sebi stvori reklamu. Tako je jedno popodne u Mančesteru, u društvu nekoliko fotoreportera, upao u lokalnu bolnicu i zamolio jednog lekara da mu stavi povez.

„Ali", rekao je, „omotajte ga što jače možete".

Lekar je zadatak obavio u prisustvu reportera. Prvo je stavio komad testaste mase, zatim grudve pamuka i preko toga omotao tri svitka gaze – ne samo preko očiju, nego oko cele glave, pažljivo zavezavši krajeve.

„Jeste li sigurni da Kuda Baks ne može ništa videti?", upitao je jedan reporter.

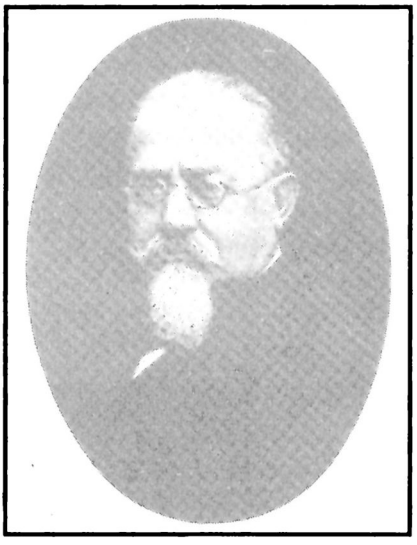

Naučno odbačena teorija: Italijanski psiholog Čezare Lombrozo smatrao je da oblik lobanje određuje „lopovski karakter" osobe

„Apsolutno!", odgovorio je lekar. „Garantujem vam da ne može videti nijedan predmet".

„Mnogo vam hvala, doktore", rekao je Pakistanac naklonivši se uglađeno. Pošto je izašao iz sobe, spustio se niz krivudave stepenice. U blizini bolnice se popeo na bicikl i povezao se, krivudajući pažljivo kroz popodnevnu gužvu i svki put dajući rukom uobičajeni znak za skretanje. Na stražnjem delu njegovog bicikla stajalo je krupnim slovima:

KUDA BAKS, ČOVEK KOJI VIDI BEZ OČIJU – VEČERAS U SEDAM I TRIDESET NA HIPODROMU.

To popodne Kuda se provezao kroz mančestersku gužvu bez ikakve nezgode, upravljajući tako vešto kao da vidi sve pred sobom.

Godine 1937, 11. septembra, Pakistanac je u Liverpulu, Engleska, izveo užasavajuću predstavu: na 60 metara visokom neboderu, potpuno povezanih očiju, kretao se duž veoma uzane izbočine na rubu krova – pogibeljna šetnja koja bi kod svakog drugog čoveka izazvala drhtanje čak i kad bi u potpunosti koristio vid. U ovako vratolomnoj pustolovini, i najmanja greška završila bi padom u smrt.

Godine 1938, Kuda Baks je prispeo u Sjedinjene Američke Države – na poziv Roberta Riplija, autora čuvene beskrajne serije „Verovali ili ne". Ripli je Pakistanca pozvao radi predstave hodanja po vatri. Prostrana

jama užarenog drvenog uglja priređena je na njujorškom Rokfelerovom trgu. Novinari su se potrudili da izmere temperaturu: iznosila je blizu 800 stepeni Celzijusa! Kuda Baks je prešao samo pola dugačke jame, a zatim skočio ustranu. Ali je i tako palećoj toploti bio izložen dugo da zadobije smrtonosne opekotine. Pre ovog iskušenja, lekari su ga pažljivo ispitali i ustanovili da nije koristio nikakve hemikalije da zaštiti stopala i noge. Ispitivanjem posle hodanja po vatri ustanovljeno je da nije zadobio ništa osim par beznačajnih plikova.

„Hrabrost i vera – to je sve", odgovorio je Kuda Baks na molbu da objasni svoje junačno delo. „Vera koja je u nama samima. Nije bilo hemikalija, niti prevare. Hodanje po vatri praktikuje se na Cejlonu, u Burmi i na nekim polinezijskim ostrvima. Oni hodaju po usijanom kamenju, a ja sam hodao po gorućem uglju – što čoveka izlaže još većoj opasnosti".

Kuda Baks je objasnio da njegova veština leži u unutrašnjoj samokontroli, i da mu je bilo potrebno jedanaest godina da time zagospodari. Štaviše, izjavio je da „svako može da razvije tu moć". On je izvesno vreme proveo s jednim indijanskim vračem, a zatim nekoliko godina kao glumac u putujućoj pozorišnoj trupi. U toku svoje karijere, u Hardavaru je sreo jednog gurua („sveti čovek" iz Indije), koji je pristao da ga uči mentalnoj koncentraciji. Tako je naučio da se koncentriše na jednu stvar, i samo na jednu. Kuda Baks je posle toga tvrdio da može isprazniti um od svih misli – sve dok u njemu ne bi ostao samo objekt na koji se koncentriše.

To je veoma nesugurna moć, jer slučajne ideje i slike prolaze kroz um u jednom neprestanom toku. Kontrolisati struju svesti i zaustaviti je na željenoj pojedinosti čak i za samo nekoliko sekundi – sposobnost je koju većina ljudi ne poseduje; a činiti to tokom celog minuta – veština je koja može da se stekne jedino mentalnom obukom. Kuda Baks je kao fokus izabrao lice svoga brata. Tvrdio je da posle dve i po godine vežbanja može lik da zadrži pun minut u svojoj svesti, isključujući sve druge misli. To je bila preliminarna sposobnost samosavlađivanj za njegovu kasniju moć koncentrisanja. Naime, Pakistanac je tvrdio da je gledanje bez očiju u potpunosti stvar koncentracije, koja zahteva izvežbanost volje da vizualizuje ono što oko zapravo i ne može da vidi.

Pošto je od gurua iz Hardavara primio osnovna uputstva, Kuda Baks je nastavio da se samostalno vežba u koncentrisanju. Danju je izvodio razne mađičarske trikove da bi zaradio za život, a noću je vežbao sposobnost koncentracije.

Kasnije je Pakistanac, kako sam kaže, čuo o sposobnosti nekih jogija da zatvorenih očiju vide predmete. Tada se dao na posao da i sam razvije tu moć. Svake noći, pošto bi prvo u svojoj svesti vizualizovao bratovo lice, u pamćenju bi sačuvao utisak o nekoj pojedinosti iz svoje sobe, a zatim

stavio povez preko očiju i pokušao da zadrži sliku. Na taj način on je ustanovio vezu između svog uma i objekta koji se nalazio pred njim – vezu bez posredstva vida. Drugim rečima, uspevao je da sagleda stvar koju fizički nije mogao da vidi. Sposobnost je uvežbavao sa delovima nameštaja, slikama, mapama, cvećem i, na kraju, štampanim stvarima. Posle više od deset godina vežbanja u gledanju bez pomoći očiju, tvrdio je, uspeo je i da na ovaj način čita knjige.

„Vrhunska misterija"

Pakistanac je odbijao da prihvati naziv „rendgenski pogled", koji je inače ponekad koristio kad je želeo da dramatizuje svoju sposobnost.

„Rendgen ski pogled", govorio je, „morao bi značiti da ja vidim kroz povez. Ali ja ne gledam ni kroz što. Ja vidim pomoću nečeg drugog a ne pomoću očiju: vidim očima moga uma".

Skeptici su izneli mišljenje da je Kuda Baks usavršio neki jedinstven metod pomoću koga može da pogledom prodre kroz povez, čak i ako je stavljen ve-

Sposobnost koju niko nije ponovio: Kuda Baks vezanih očiju vozi bicikl kroz njujoršku saobraćajnu gužvu

štim lekarskim rukama. Ovakvi cinični posmatrači ukazuju na dugu tradiciju prevara u ovom području. Oni podsećaju da mnogi indijski ulični vrači tvrde kako mogu videti kroz crnu somotsku kapuljaču. Bilo ko od prisutnih može ovu kapuljaču staviti preko svoje glave, kako bi se osvedočio da je ona potpuno tamna i da se kroz nju ne može videti. Zatim bi vrač kapuljaču prebacio preko svoje glave i – raspoznavao svaki predmet koji se pred njega stavi.

Međutim, kapuljača je sadržavala debelu postavu koja je bila samo delimično prišivena za spoljni somotski deo. Kad bi gledalac probao kapuljaču, on bi je, prirodno, navukao pravo preko glave. Ali kad god bi je prihvatio vrač, on bi lice uvukao između dva sloja i bez poteškoća gledao kroz tanki prozirni somot.

Neko bi pomislio da se ova komična vrsta primitivne prevare može lako otkriti. Međutim, činjenica je da je ovaj trik smatran jednom od vrhunskih misterija u Indiji tokom nekoliko vekova, i da je pravio smešnim evropske istraživače i policijske službenike isto toliko koliko i svetinu u bazaru.

Skeptici su ukazivali da veštine Kuda Baksa mogu da budu trik slične vrste. Tvrdili su da ni gusta masa testa ni metri poveza ne mogu istinski dovitljivog izvođača sprečiti da proviruje ispod svega toga. Ova vrsta povezivanja očiju, dokazivali su, zasniva se na sasvim inverznom principu: više bandaža – lakša prevara. Nalepljena masa testa će biti mnogo efikasnija od testa, staniola i zavoja zajedno. Naime, kad je kompletan povez stavljen, izvođač može pritiskom prstiju na oči da istisne testo, koje će tada pomeriti elastični omotač. Kad ukloni prste, testo će ostati podignuto iz očnih šupljina. Zatim izvođač pomeri malo povez oko nosnica – gest koji izgleda sasvim prirodno s obzirom da zavoj preko lica može da mu omete disanje i donese blago osećanje nelagodnosti.

Redak senzorni talenat

A, zapravo, on je na taj način unutrašnji sloj poveza pomerio od očiju – a zajedno s njim i testo, koje se zalepilo – taman toliko da može provirivati. Na izgled, oči su mu čvrsto povezane kao i ranije, ali unutrašnji sloj gaze deluje kao ekran za ono što se događa niže pred izvođačem. A kroz tri-četiri preostala sloja hirurške gaze preko svega toga, koja ostaju kao jedina prepreka svetlosnim zracima na putu do delica oka, nije teško videti. Ostatak poveza prekriva lice izvođača i deluje isto toliko impresivno koliko je zapravo neefikasan.

Da bi se pobila ova teorija, dovoljno je napomenuti da se provirivanje uvek izvodi nadole. Ako izvođač proviruje na ovaj način, to se može uočiti

ako on sedi nepomično, ili ako polako šeta. Ali ako on trči ili vozi bicikl. provirivanje nadole je uistinu teško, ali ne i nemoguće. Virenje pod tako oštrim uglom alarmiralo bi posmatrače, i oni bi uočili da mađioničar drži glavu u neprirodnom položaju.

Kuda Baks, to je sasvim sigurno, dok je vozio bicikl uvek je glavu držao u istom položaju – malo nagnutu nadole, u položaju sasvim prirodnom za biciklistu. Bio je to položaj u kome, po mišljenu upućenih, nikako nije mogao provirivati. Osim toga, ne bi ni video ispred sebe ništa do metar-dva asfalta – taman toliko da se za čas nađe na trotoaru ili da udari u kakav zid. A Pakistanac je vozio veoma samosvesno!

Takođe, mora se spomenuti da je Kuda Baks svoju veštinu pokazivao čak i kad je bio povezan jednom jedinom trakom. Očevici koji su stajali sasvim blizu sigurno su zapazili i najmanje pomeranje poveza. I ovi jednostavni povezi (na primer, vunena marama) bili su potpuno neprozirni; uostalom, mnogi svedoci su se u to i sami uverili.

„Ako moja moć leži u prevari", dokazivao je Pakistanac, „kako to da ni jedan jedini mađioničar na svetu nije uspeo da kopira taj trik?!"

S obzirom da je Kuda Baks insistirao na svojim vančulnim moćima (šesto čulo), oštrica njegovog citiranog argumenta donekle otupljuje kad se ima u vidu da nijedan mađioničar nije mogao da kopira ni veštinu čuvenog Harija Hudinija – koji, međutim, svoju sposobnost nije objašnjavao vančulnim moćima, nego iluzijom.

Možda je Kuda Baks uspevao da nadmudri ne samo lekare, nego isto tako i mađioničare... Ako je tako, tajna je ostala samo njegova. Sve donde dokle dopire naše znanje, i sve dok se njegov trik – ako je trik – ne otkrije, za Pakistanca se mora reći da je, kad prikazuje svoju veštinu, tehnički slep. Ova konstatacija čini ga jednim od retkih živih primera senzornog talenta za kojeg nauka nema objašnjenje. Kao što, uostalom, nije mogla da protumači ni veštine pokojnog Harija Hudinija, iako je on sam negirao da poseduje šesto čulo.

Glava osma

KRALJ OKOVA

Među ljudima koji su raspolagali neobičnim sposobnostima verovatno najveću slavu stekao je Erih Vajs iz Apletona, Viskonsin, širom sveta poznat kao Hari Hudini.

U toku četvrt stoleća Hudini je podjednako zbunjivao milione ljudi kao i timove kompetentnih naučnika. Nazivali su ga „Čarobnjak iz Viskonsina". Po onom što je izvodio, toliko je prevazilazio pozorišne mađioničare da je većina ljudi njegove veštine smatrala natprirodnim. Poneki dušebrižnik koji bi uspeo da zaviri pod njegov mađioničarski ogrtač, ostajao je razočaran, ne otkrivši ništa. Povremeni incidenti koji su mu se događali, još su više potvrđivali njegove nenadmašne sposobnosti.

Pre nego što je stekao svetsku slavu, Hudini je stigao u London, opremljen gomilom potvrda sa potpisima policijskih šefova iz mnogih američkih gradića; ovi dokumenti svedočili su o njegovoj neustrašivosti, nazivajući ga „umetnikom bekstva". Mađioničar je papire predao Dandasu Slejteru, menadžeru čuvenog pozorišta „Alhambra", koga to nije ni najmanje impresioniralo. Posle podužeg natezanja i ubeđivanja Slejter je Hudiniju rekao:

„Predlažem pogodbu. Ugovor ću potpisati jedino pod uslovom da se oslobodiš originalnih Skotland Jardovih lisičina".

Hudini je pristao. Zajedno su otišli u čuvenu policijsku upravu u Londonu, gde je upravnik Skotland Jarda Melvil njihov zahtev saslušao sa očiglednim smislom za humor. Ne dvoumeći se, zatražio je par službenih lisičina, savio Amerikančeve ruke oko jednog stuba i stavio mu čvrste metalne „narukvice".

„Vratiću se kroz nekoliko časova!", rekao je i zalupio vrata.

„Čekajte!", viknuo je za njim Hudini. „Poći ću s vama!"

Začulo se slabašno „klik", a zatim zveket – i mađioničar se sagnuo da pokupi okove koji su bili pali na beton. Otvorio je vrata i stupio pred zbunjenog oficira.

„Zaboravili ste lisičine, gospodine", rekao je i pružio mu ih.

Sličan trik Hudini je izvodio desetine puta po Sjedinjenim Američkim Državama, jedino da bi cinicima i skepticima dokazao da mu u oslobađanju od okova ne pomažu policajci. Ali Skotland Jard je bio nešto drugo: Britancima bi bilo manje neverovatno da su čuli vest kako je neko prevario kralja nego njihovu nepobedivu policijsku upravu. Svi londonski listovi objavili su o tome izveštaje, nazivajući Hudinija imenom koje je i sam koristio na svojim reklamnim plakatima: „Kralj okova".

Dozvole i publicitet

Mesecima kasnije mađioničar je punio „Alhambru". Kada je zatim krenuo prema Nemačkoj, ostavio je za sobom grad pun fanatičnih obožavalaca. Ipak, bio je to samo početak; pravi trijumf počinjao je s druge strane Lamanša.

Paradoksalno, stroga kontrola od koje su patili oštrovidni neumoljivi nemački policajci, mogla je Hudiniju jedino da koristi. U kajzerovom carstvu, vlast se obezbedila da svi varijetetski izvođači rade po njenim zahtevima: proveravana je težina topovske đuladi, u užetima za balansiranje tražene su skrivene žice koje bi ih činile krutim, ispisivana je čvrstina konopaca i lanaca za vezivanje. Ovi policijski propisi oslobodili su Hudinija potrebe da stalno dokazuje kvalitet veza i okova koji su korišćeni u njegovim predstavama.

Jedna slična sitničavost mu je u isto vreme pribavila i dobar publicitet. Amerikanac je bio izmislio novo majstorstvo za prikazivanje: tražio je da ga dobro okuju, a zatim gurnu u reku ili jezero, gde je trebalo da se pod vodom oslobodi, a onda ispliva vitlajući lancima. Divna zamisao – ali je u svakom nemačkom gradu bilo strogo zabranjeno da neko bude gurnut u vodu, okovan ili bez okova. Propis nije sprečio izvođenje predstave, ali je Hudini u svakom gradu koji bi posetio morao prvo da ode do sudskog činovnika, gde bi platio taksu i dobio overenu dozvolu; naravno, o tome bi vest donela lokalna štampa, koja bi, inače, verovatno ignorisala njegovu veštinu.

Isti postupak ponovio se u jedanaest gradova. Hudini je debelo plaćao ovakve dozvole, ali je – preko besplatnih oglasa – dobijao hiljadostruko više. U Drezdenu je morao da plati dvostruko više nego u drugim gradovima: jednu sumu da bi uopšte stupio na obalu jezera, a drugu da bi u njega mogao da bude bačen. Mađioničareve izvedbe ostavljale su

upečatljiv utisak na gledaoce, uprkos tome što još nije bio razvio svoje stvarno spektakularne sposobnosti karakteristične za njegovu kasniju karijeru.

Hudinijev uspeh mogao se pripisati ponajviše bezrezervnoj veri Nemaca u njegove sposobnosti i delotvornost opreme korišćene za vezivanje i okivanje, i dubokom utisku koji je na njih ostavljao pogled na sve te gvozdene vezi i lance s kojima je mađioničar postupao kao da su platnene krpe.

Predstava pred sudom

U Esenu su inženjeri firme „Krupp" za ovu svrhu konstruisali specijalni komplet lanaca. Opremljena sa novim, trostrukim katancem, dva konstruktora su lično postavila lance oko Hudinijevih zglobova. Svaki Nemac bi se zakleo da ne postoji čovek koji može da se oslobodi ovih izuzetno čvrstih veza. Ali kroz samo tri i po minuta – mereno štopericom – Amerikanac je konstruktorima pružio otvorene okove i ljubazno se zahvalio.

U Kelnu je Hudini predstave izvodio sa toliko spretnosti da su se njegove veštine svima činile krajnje neverovatnim. Otuda nije čudno što jedan policijski službenik, neki Verner Graf, objavio u lokalnoj štampi belešku u kojoj je Hudinija žigosao kao šarlatana, a njegove priredbe kao „potpunu i drsku prevaru". Madioničar je protiv policijskog oficira pokrenuo sudsku parnicu, optužujući ga za klevetu, mada je znao da će zbog toga morati da se bori protiv celokupnih kelnskih policijskih snaga.

Kada se pojavio pred nižim sudom, Amerikanac je sudiju obavestio o svojoj spremnosti da bez odlaganja dokaže bilo koju – i svaku – tvrdnju ispisanu na javnim plakatima. Shodno tome, sudija je okrivljenog oficira pozvao da dokaže svoju jano izraženu optužbu. Ovaj je tom poslu prišao sa puno osvetoljubivosti, potpomognut drugim policajcima. Hudinija su omotali lancima oko zglobova na rukama, laktova, gležnjeva, pa čak i oko vrata, smatrajući – sasvim pogrešno – da će mađioničarevo oslobođenje biti utoliko teže ukoliko se na njemu nađe više metala.

Ako su porotnici očekivali dramatično naprezanje, Hudini ih je osudio na potpuno razočarenje: sve što su uspeli da vide bilo je nekoliko okreta mađioničarevog tela i trzaja ruku i nogu – prebrzih da bi se mogli pratiti. Začulo se jedno „klik", i otvoreni katanac stropoštao se na uglačani pod sudnice, a zatim su po njemu zazvečali i odbačeni lanci. Cela procedura završena je za manje od dva minuta. Amerikanac se uspravio slobodan, i odluka suda postala je čista formalnost.

Graf i njegove kolege uputili su žalbu višem sudu. Pre zasedanja su pripremili jedan tehnički izum specijalno za tu priliku: katanac koji, kako su objasnili, ne može da se otvori ni sopstvenim ključem ako se, naglim pritiskom, zatvori bez njegovog korišćenja. Hudini je zamolio za dozvolu da se udalji u zatvoreničku ćeliju u prizemlju. Posle nekoliko minuta pojavio se ponovo, otmeno ljuljajući na kažiprstu otvoren katanac. Odluka je, iznova, dala za pravo Amerikancu. Začudujuće uporna, kelnska policija još uvek nije smatrala da je ispala smešna: uputila je žalbu Vrhovnom sudu Nemačke.

Policija se izvinjava

Ovog puta, pripremili su novu probu. Hudini je, izjavili su, tvrdio da je sposoban i za otvaranje sefova a ne samo katanaca. Pošto to do tada pred nemačkom publikom nije učinio nijednom, objasnili su, on nije dokazao sve svoje tvrdnje. Sudija u crvenoj odeždi, bele brade, veoma ozbiljno je zatražio da madioničar dokaže i ovu tvrdnju, i dodao:

> „Čini mi se da ovu probu možemo izvršiti odmah. Sticajem okolnosti, imam u svojoj kancelariji veoma čvrstu čeličnu kasu, pa ako bi gospodin Hudini pošao s nama..."

Mada to okrivljeni policajci nisu znali, njihov tužilac Hudini ovog puta se našao u nebranom grožđu. On jeste bio u stanju da otvori svaki američki sef, ali sa nemačkim kasama nije imao nikakvo iskustvo. No, nazad se nije moglo. Madioničar je zatražio da ga ostave samog sa čeličnim sefom, nadajući se da će otkriti njegovu tajnu. Sudija ga je uveo u prostoriju i udaljio se. Hudini je stao pred masivnu čeličnu kocku čija je izrada, znao je, bila potpuno drugačija od američke. Želeći da proba čvrstinu, povukao je vrata, i ona su se – zaljuljala otvorena: sudija je bio zaboravio da ih zaključa.

Da bi dramatizovao stvar, madioničar je sačekao nekoliko minuta, a zatim se vratio u sudnicu razmetljivo brišući prste maramicom, kao čovek koji je upravo obavio komlikovan posao i zaprljao ruke. Posle rešenja Vrhovnog suda, nikakva žalba više nije bila moguća. Kelnska policija, shodno propisima, morala je da objavi javno izvinjenje na naslovnim stranama 41 nemačkog dnevnika.

Odjek ove pobede nad kelnskom policijom daleko je prevazišao granice Nemačke. Već sledećeg dana Hudini je postao najčuveniji i najomiljeniji madioničar evropskih pozornica. Sa prosečnih prihoda od oko 75 dolara sedmično, njegova zarada najednom je skočila na desetostruko veću vrednost. Kada se vratio u Sjedinjene Američke Države, legenda o velikom Hudiniju već je poprimila svoj poznati oblik.

Uskoro su počele da mu zagorčavaju život priče o njegovim okultnim moćima. Kao umetnik bez premca, Hudini je posedovao neuobičajen ponos na svoje fizičke veštine i hrabrost, i uzbudivao se do nekontrolisanog besa kad god su njegove izvedbe pripisivane bilo čemu drugom, jer on je uporno tvrdio da je jedino – veličanstveni prevarant.

Prolazak kroz zid

Ipak, neke od Hudinijevih veština izgledale su u istinu čudotvorne. Njegova najbolja predstava nosila je naziv: „Čovek koji šeta kroz zidove". Pred očima publike, zidari iz lokalnog zidarskog saveza su, od cigala i maltera, podizali pravi zid. Graden je bočno prema gledaocima, tako da je ceo auditorijum mogao da vidi obe njegove strane. Podignuta na jednom velikom sagu, konstrukcija je zatim bila pregledana od strane komiteta uglednih gradana. Debeli sag pokrivao je pod tako da se ne bi mogla uotrebiti vodoravna vrata kroz koja se odlazilo ispod bine. Uz udaljeniji kraj zida, pod pravim uglom, postavljena je velika metalna ploča, koja je otklanjala mogućnost da se zid obide. Komitet gradana je i to proveravao – naravno, sve pred očima publike.

Pošto bi zid bio izgraden i ploča postavljena, članovi komiteta bi se udaljili, a Hudini stao s jedne strane zida. Ispred konstrukcije, gledano iz pravca publike, postavljen je veliki naborani platneni paravan, koji je zaklanjao madioničara i zid. Hudini, obavezno stojeći blizu zida, i obavezno zaklonjen od publike, zamahnuo bi rukama iznad paravana i viknuo: „Ovde sam!". Zatim bi ruke iščezle, a začuo bi se njego glas: „Polazim!". Trenutak kasnije, njegove ruke bi se ponovo pojavile iznad paravana, ali s druge strane zida. Paravan bi bio uklonjen, i pred publikom bi stajao madioničar, koji je prividno prošao kroz zid. Komitet bi zatim ispitao zid, sag, i metalnu ploču – i našao sve netaknuto!

Među mnogima koji su Hudinijevu tačku „Čovek koji šeta kroz zidove" smatrali potvrdom njegovih paranormalnih sposobnosti, nalazio se ser Artur Konan Dojl. Ovaj čuveni tvorac Šerloka Holmsa bio je nadahnut pripovedač, ali sasvim lakoveran kada se bavio stvarima psihe. Konan Dojl je kod Hudinija izazvao strašan bes kada je u novinama objavio da se madioničar demateralizuje i tako, kao kakva sablast, prolazi kroz zid. Spiritualističke publikacije širom sveta oduševljeno su prihvatile ovu teoriju i Hudinija meumorno isticale kao primer „razdvajanja duše od tela".

Jadni Hudini! Pravu istinu o svojoj najboljoj predstavi nije smeo da objavi, tako da je tajna objašnjena tek posle njegove smrti, na osnovu ličnih beležaka. Ispod saga i tačno ispod zida, stajalo je u madioničarevim

zapisima, nalazila su se dosta velika vrata na bini. U trenutku kada je ispred zida postavljen paravan, skriveni pomagač ispod bine otvorio bi vrata. Sag ispod zida bi se u tom trenutku, zbog težine, spustio nadole – ostavljajući toliko mali otvor da kroz njega ni dete ne bi moglo da se provuče. Ali, Hudini je mogao! Kad bi se on provukao kroz otvor s jedne strane i izišao kroz otvor s druge strane zida, pomagač bi zatvorio vrata, tako da je sag opet stajao ravno kao i na početku predstave.

Bačen u reku

Jedna druga Hudinijeva tačka bila je još teža i opasnija. „Ćelija za mučenje vodom" sastojala se od staklenog kaveza do vrha napunjenog vodom. Mađioničareve noge bile bi okovane gvozdenim alkama. Zatim je on – s glavom nadole – spušten u vodu, a alke, na kraju, zaključane za vrh staklenog kaveza. Ispred tanka postavljen je paravan i Hudini je ostajao tamo oko 30 sekundi. Prividno, Hudini je bio zatvoren u kavez s vodom, postavljen naglavce i onemogućen da se kreće. Ali, kada bi paravan bio uklonjen, mađioničar je stajao *ispred* kaveza, mokar i nasmešen. Voda se još nalzila u tanku, a alke su i dalje bile zaključane za okvir na vrhu.

Prilikom izvođenja ovog trika, Hudini je uvek rizikovao da se udavi. Kostur kaveza bio je izgraden od tankih gvozdenih greda, a na vrhu kaveza su za metalni okvir bile učvršćene gvozdene rešetke. Za njih su se kačili okovi za Hudinijeve noge i zaključavali katancem. Ovaj neverovatni čovek je te čvrste rešetke koristio da bi se iz vode podigao uvis. Mada dvostruko okovan, on je otključavao katanac na rešetkama i tako oslobađao noge. Zatim bi se izvukao iz tanka, vratio katanac u prvobitni položaj i skočio na binu. To je bila predstava fantastične spretnosti, koju niko drugi nije uspeo da dosegne.

Hudinijeva moć nad katancima sigurno je delovala magično, ali je iza te veštine stajalo dvadeset godina proučavanja, projektovanja i izgrađivanja ovih spravica za zaključavanje. Čudesna osetljivost vrhova njegovih prstiju omogućavala mu je da katancima rukuje i u potpunom mraku. Takođe, izumeo je tanko šilo za otvaranje katanca, koje je mogao da sakrije u usta, u rektum, ili između prstiju.

U toku svoje 25-godišnje karijere Hudini je stanovnicima većih američkih gradova prikazivao i nešto što bi se moglo nazvati standardnom predstavom. Širom grada bi oglasio da će s lisičinama na rukama, okovan i vezan, biti bačen s mosta u reku ili jezero. Građani bi se okupili na rečnim nasipima ili obalama jezera, da bi posmatrali kako mađioničar okovan ulazi u bačvu, kovčeg ili drveni sanduk. „Zatvor" bi zatim bio zakovan – i bačen u vodu. Za izlazak je Hudiniju uvek bio potreban isti vremenski

period: nepun minut pošto bi kontejner pao na dno, mađioničar bi se pojavio na površini vode. Kontejner bi onda bio izvađen – da bi se ustanovilo da je netaknut, sa ekserima još uvek čvrsto u drvetu. Svi okovi – ponekad i celo tuce – ležali su u unutrašnjosti kutije. Vitalan detalj u izvođenju ove veštine – detalj koji publika nikada nije umela da pravilno protumači – bila je smišljena procedura zakivanja poklopca: Hudinijevi pomoćnici koristili su mnogo više eksera nego što je bilo potrebno. Vreme utrošeno na zabijanje svih ovih eksera davalo je Hudiniju, u unutrašnjosti kutije, priliku da se vešto oslobodi svojih veza. Kada bi sanduk pao na dno, mađioničar je već bio slobodan od okova, mada još uvek zatvoren.

Bekstvo od smrti

Svaki kontejner koji je Hudini koristio bio je izrađen sa trik-pločom ili trik-dûgom na bačvi, koja je mogla da se okrene unutra kad se na određeni način pritisne. Mađioničar bi se zatim izvukao kroz mali otvor, vratio trik-ploču u prvobitni položaj i požurio na površinu. Prilikom pregleda koji bi usledio posle izvlačenja kutije na obalu, interesovanje prisutnih uvek bi se usmerilo na poklopac, koji je – razume se – čvrsto stajao na svom mestu.

Mada stalno izvođena, ova „vodena veština" uvek je bila ekstremno opasna. U slučaju nekih smetnji – a one su se i događale – Hudinija je mogla da spasi samo njegova izvanredna hladnokrvnost. On nikada nije paničio, kako je jednom i napisao:

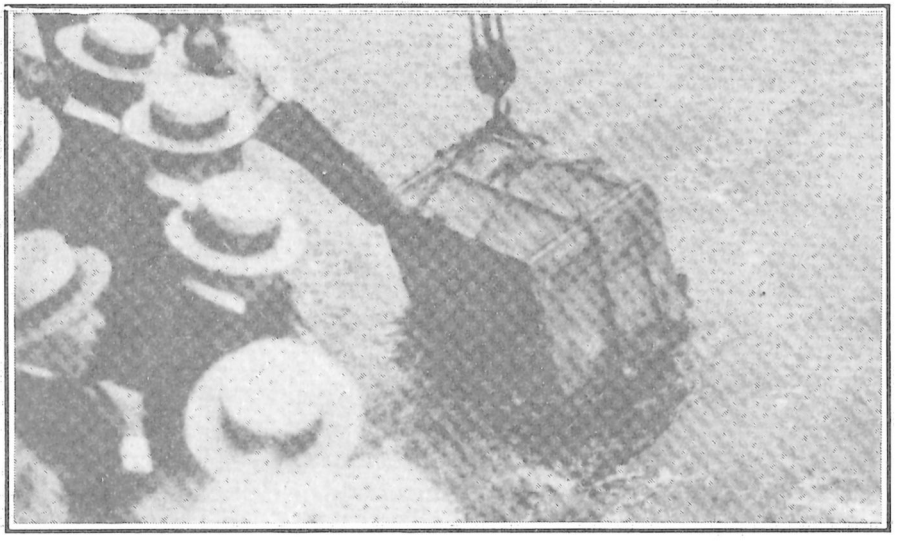

Najveći mađioničar svih vremena: Vezan, okovan i zakovan u sanduk i bačen u vodu, Hudini se oslobađao za nepun minut

„Sve zavisi od sposobnosti da se zadrži apsolutna vedrina duha; strah je fatalan. Javnost nema predstavu o prethodnom napornom samotreniranju koje je bilo neophodno da se pobedi strah".

Jedan od njegovih hrabrih „vodenih" poduhvata doveo je do toga da ga novine proglase mrtvim. Decembra 1906, godine, organizovao je da bude gurnut sa jedne grede na mostu Bel-Ajl u smrznutu reku Detroit. U ledu je bila probijena velika rupa. Bez sanduka koji bi zaštitio njegovo telo, a sa temperaturom vode od oko dva stepena Celzijusa ovo je moralo da bude jedinstvena izvedba. Zato je publika preplavila most i obale da bi posmatrala ovu vratolomnu predstavu.

U 11 sati, između građana Detroita koji su se natiskali na mostu i drhtali od hladnoće probio se mađioničar odeven samo u kupaći kostim. Policijski oficir je zatim stavio službene lisičine oko ruku Hudinija, koji je gotovo nag stajao izložen hladnom vetru, okružen reporterima pomodrelih usana. Zatim ga je jedan od pomoćnika gurnuo sa grede. Hudini je pao pravo kroz rupu i iščezao u tamnoj vodi.

Prošle su tri minute... četiri... pet. Mađioničar se nije pojavio na površini. Gomila je čekala u potpunoj tišini. Njegovi pomoćnici, sa neskrivenom zabrinutošću, poglêdali su jedan u drugog. Kada je protekao i šesti minut, reporteri su pojurili s mosta – svaki nastojeći da pre drugih donese u svoju redakciju priču o Hudinijevoj smrti.

Dva minuta kasnije – iz vode u rupi iznenada se pojavila glava. Bura oduševljenja prolomila se kroz gomilu na mostu. Hudiniju, bez lisičina, pomognuto je da se uspne na led. Bio je očigledno u poslednjoj fazi iscrpljenosti: pod ledom je proveo punih osam minuta!

Kontrola disanja

Posle ove njegove „predstave smrti" Hudinija su poveli da legne i odmori se. Za to vreme, njegova supruga doživela je najteži šok u svom životu. Ulicom ispred prozora njene sobe u hotelu protrčao je kolporter uzvikujući: „Vanredno izdanje! Hudini skočio u reku! Poslednji put! Hudini je mrtav!" Dok je ona nekog poslala da kupi novine, njen suprug se već vratio u hotel – donoseći priču o svom čudesnom spasenju.

Samo njegova supruga i nekoliko najbližih prijatelja saznali su šta se zapravo dogodilo u toku ovih užasnih osam minuta. Hudini nije računao na snažne struje u vodi ispod leda. U onih nekoliko sekundi koliko mu je bilo potrebno da se oslobodi lisičina, voda je mađioničara odnela na izvesnu udaljenost od rupe. I tako, kada se oslobodio lisičina i zaplivao ka površini reke, iznad svoje glave našao je samo debeli sloj čvrstog leda.

Bio je trnutak kada bi panika značila smrt. Hudini je sa nekoliko zamaha zaplivao dalje. Ne našavši nikakav znak otvora, morao je veoma brzo da razmisli. Srećom, dosetio se da bi neposredno ispod leda moralo da se nalazi nešto malo vazduha. I umesto da očajnički pokuša glavom razbiti led – što bi bilo uzaludno – Hudini je oprezno podigao nos do leda.

Njegova slutnja pokazala se ispravnom: tamo se nalazio oko centimetar debeo sloj vazduha, zarobljen između vode i leda. Plutajući na leđima i udišući vazduh veoma polako i pažljivo, on je napunio pluća. Zatim je počeo da traga za rupom na ledu, s vremena na vreme oprezno uzimajući vazduh iz tesnog prostora. Da bi našao rupu bilo mu je potrebno osam minuta boravka pod ledom.

Hudiniju je život spasla fantastična sposobnost kontrole disanja. Vežbe u ovladavanju disanjem madioničar je dugo vremena izvodio u hladnom kupatilu, mereći vreme štopericom. Svakoj novoj vežbi zadržavanja disanja dodavao je po nekoliko sekundi u odnosu na prethodnu. Njegov javni rekord bio je četiri

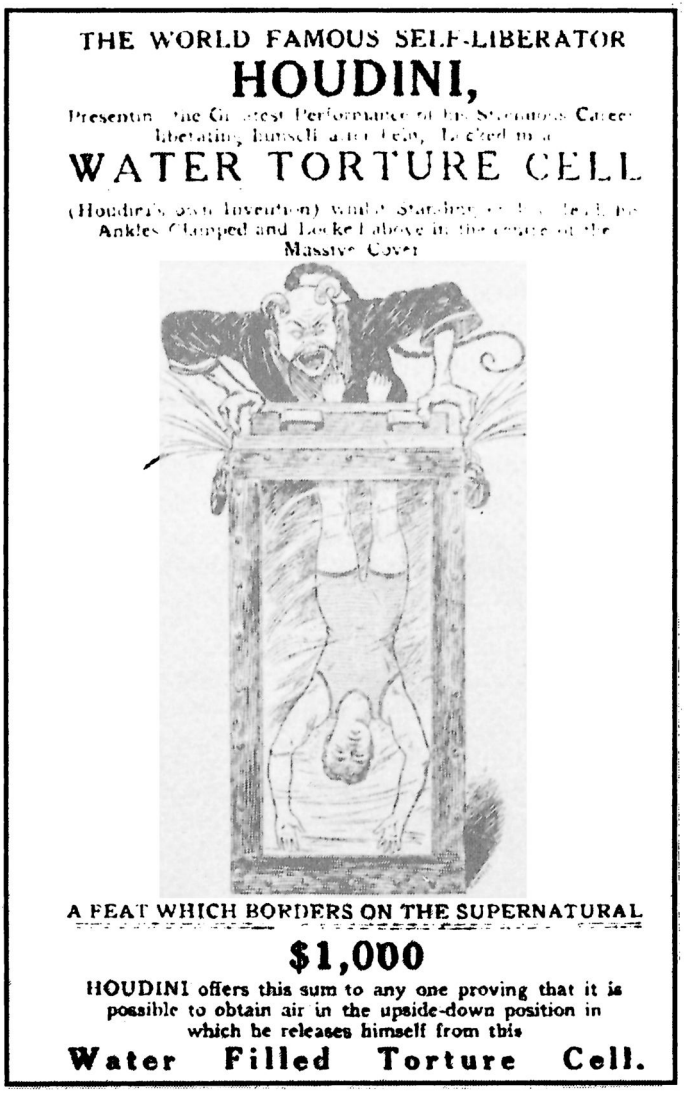

„Ćelija za mučenje vodom": Hudinijev plakat sa ponudom od 1.000 dolara svakom ko dokaže da madioničar odnekud dolazi do vazduha

minuta i šesnaest sekundi pod vodom, ali je on insistirao da je privatno dostigao čak četiri minuta i trideset sekundi.

Posle detroitske epizode, ništa što je Hudini govorio nije moglo uveriti narod da je on savim normalan čovek sa običnim parom pluća. Čak je i izuzetno inteligentna Sara Bernar nasela tim tvrdoglavim pričama. Mađioničara je upoznala u toku jednog svog krstarenja po Sjedinjenim Američkim Državama, 1917. godine, nedugo pošto je izgubila jednu nogu. „Božanska Sara" je čvrsto stegnula njegovu ruku i, dok su joj u lepim očima zaiskrile suze, zamolila:

„Upotrebićete svoje moći da obnovite moju nogu – zar ne, gospodine?"

Nevidljivi otpirač

Čuveni mađioničar rodio se pre jednog veka – 1874. godine u Apletonu, država Viskonsin. Sve dok nije, kao petnaestogodišnjak, ušao u carstvo cirkuskih šatri – gde je prvo bio akrobata na trapezu, a ubrzo se orijentisao na mađioničarske veštine – zvao se Erih Vajs. Mada siguran u svoju budućnost, odlučio je da se u sticanju slave pomogne i već poznatim imenom: Hari Hudini – kako se zvao čuveni francuski mađioničar iz 18. veka.

U dvadesetoj godini Hudini se venčao s Vilhelminom Rihter, koja mu je ubrzo postala pomoćnik pri izvođenju trikova u cirkusu. Kada je razvio sposobnost oslobađanja iz zaključanog kovčega, u koji je smešten već okovan lancima, Hudini je napustio cirkus i počeo da daje samostalne predstave. Da bi prikazivanje veština ostavljalo na publiku upečatljiviji utisak mađioničar je postepeno iz predstave izbacio mnoge uobičajene varijetetske i vašarske elemente – bučnost, smeh, samoreklamiranje, naivne trikove. On je postao ozbiljan – i nenadmašan.

U Hudinijevim veštinama nema ničeg natprirodnog, što je uostalom i sam uvek naglašavao. Sve svoje sposobnosti stekao je upornim vežbanjem i izvanrednom upornošću. „Kralj okova" je gotovo ceo život proučavao razne tipove katanaca i brava, naučivši o njima više nego ijedan drugi čovek. Imao je izvanrednu fizičku kondiciju, koju je sticao i održavao stalnim vežbanjem. Bio je veoma snažan, iako mali rastom; kažu da je bio jedan od najjačih ljudi svoga vremena. U izvođenju svojih trikova Hudini je često koristio i minijaturni pomoćni „alat", veoma vešto skriven.

„Razumeo se da imam spravicu kod sebe", rekao je prisutnima posle jednog „bekstva iz zatvora". „Mogli ste je lako pronaći, samo da ste me pažljivije pretresli".

Sumnjajući da „alat" skriva ispod jezika, policajci su mu jednom prilikom usta zalepili flasterom pre nego što će ući u prostoriju iz koje je trebalo da pobegne. Kada je izašao napolje, posle oko jednog minuta, flaster je bio netaknut.

Glavni Hudinijev „alat" bio je specijalni otpirač, koji je sam napravio. Ponekad ga je lepio za đon pomoću hirurškog cementa, drugi put ga uvlačio u debelo crevo, a najčešće ga skrivao između prstiju – brzo i vešto ga premeštajući iz ruke u ruku dok su ga pretraživali. Pre svake predstave Hudini je detaljno pretresan. Najčešće su to radili veoma iskusni policajci ili lekari, ali niko nikada nije otkrio tajnu spravicu.

Još veće čudo predstavljala je Hudinijeva sposobnost da taj otpirač koristi iako okovan i uvezan lancima i katancima. O tome nikada nije govorio, niti je ostavio neko objašnjenje u ličnim beleškama. Jedino je u nekim prilikama spominjao da je naučio da nožne prste koristi jednako vešto kao i one na ruci; govorio je i da je u stanju da, potpuno vezan, otvori katanac zubima. Svoja bekstva gotovo je izvodio u mraku, ili zatvoren u sanduk, odnosno zatvorsku ćeliju. Kada je trebalo da se oslobodi neposredno pred auditorijumom, onda je brzo pokretao i tresao telo, i tako prikrivao katanac koji je tog trenutka otključavao.

Neponovljivi trikovi

Čuveni mađioničar nije uvek koristio otpirač. Na primer, znao je da se oslobodi iz ludačke košulje, uz to obešen za noge. Ostavio je detaljan opis svog metoda, svima koji bi se rešili da pokušaju da ga primene. Međutim, ovaj trik zahteva daleko veću fizičku spretnost nego što je poseduje većina atleta. Hudini je opisao i mnoge druge svoje veštine koje su mistici i spiritisti proglašavali natprirodnim: danas su ovi trikovi shvatljivi, ali među njima ima i takvih koje niko nikada nije uspeo da ponovi.

U svojoj autobiografiji, Hudini je dosta prostora posvetio opisu fanatičnog samoobučavanja u kontroli tela. Jedna od njegovih najranijih vežbi, koju je u devetoj godini izvodio u porodičnoj šumskoj kolibi, bila je kupljenje ekserčića trepavicama (!), dok je visio naglavce s potkolenicama na prečki merdevina. Kad mu je bilo petnaest godina, mogao je da po volji olabavi ili zategne bilo koji deo kože na svom telu, kao i da uvuče konac u iglu ili promeša karte – nožnim prstima. Takođe, bio je u stanju da noge ili ruke iščaši iz zglobova, a zatim ih vrati nazad – kao lutka na kanapu.

Mogao je da prste koristi kao univerzalni („engleski") ključ za zavrtanje, zube kao otvarač za konzerve, mišiće na usnama kao mengele. Svaki mišić na telu mogao je da pomera, manje ili više, onako kao što ljudi

mogu da pokreću biceps. Bio je toliko snažan da je mogao saviti debelu gvozdenu šipku, razbiti tvrdu hrastovu dasku, rascepiti čvrsto šatorsko platno, ili prstima izvaditi iz daske pet centimetra dugi zavrtanj. Imao je fantastičnu taktilnu osetljivost: vezanih očiju, bio je u stanju da kaže tačan broj čačkalica na kojima je klečao; ili da izbroji vlakna zbijeno upletenog užeta, koristeći pri tom nožne prste.

Jedna od najvažnijih osobina koja je Hudinuju omogućila da stekne svetsku slavu kao nenadmašni mađioničar bila je njegova zadivljujuća vera u samog sebe. Osvajajući nove veštine pokazivao je neobičnu strpljivost i upornost, uvek uveren da će na kraju uspeti. Prilikom oslobađanja iz „sibirske zatvoreničke kočije", u koju ga je na Hudinijev lični zahtev zaključao šef ruske tajne policije, mađioničar je uspeo zahvaljujući možda više upornosti i izdržljivosti nego veštini. Ovaj zloglasni vagon carske Rusije, u kojem su osuđenici transportovani do logora u Sibiru, imao je mala vrata koja su se otvarala jedino spolja. Prozora na njemu nije bilo, nego samo jedan rešetkasti otvor za ventilaciju, širok 20 centimetara. U vagonu nije bilo ničeg sem golih čeličnih zidova.

Večita enigma

Hudini je između rešetaka na malom otvoru provukao ruku i nekako dohvatio katanac koji se, na vratima, nalazio se tri četvrtine metra niže. Temperatura na petrogradskoj železničkoj stanici, gde se nalazio vagon, bila je ispod nule. Hudini je od odeće nosio samo gaćice. Dok je baratao oko katanca, po telu mu se uhvatila ledena skrama od znoja. Ruka mu je krvarila iz rana koje su se stvarale usled trenja o rešetke. Posle pola sata natčovečanskih napora, Hudini je uspeo da izađe iz zatvorskog vagona.

U vodi se Hudini snalazio jednako dobro kao i na vazduhu. Bez mogućnosti da diše, naporne veštine otključavanja katanaca i oslobađanja od raznih veza mogao je da izdrži jedino zahvaljujući izvanrednoj hladnokrvnosti i uvežbanosti u zadržavanju disanja.

Jedna od njegovih tačaka bila je bekstvo iz poštanske vreće zatvorene katancem i bačene u vodu. Drugi put bi ga, vezanog lancima i okovanog lisičinama, zatvorili u sanduk opterećen tegovima i bacili u vodu; isplivao bi za manje od dva minuta. Treći put bi ga u vodu bacili s rukama vezanim na leđima, uvezanog lancima i opterećenog tegovima teškim 30 kilograma. Svaki put, Hudini je morao da uloži veliki napor da se oslobodi veza i okova, a pluća su mu raspolagala samo vazduhom uzetim pre skoka. No, veliki mađioničar je kroz dugogodišnji trening i zahvaljujući nenadmašnoj spretnosti naučio kako da se oslobađa u vodi.

Ova njegova sposobnost bila je često iskušavana i na niskim temperaturama, kada je, vezan, u vodu skakao kroz rupu probijenu na ledu. Nekoliko puta su ga zamrzavali u cisterni vode, a on se oslobađao iz leda.

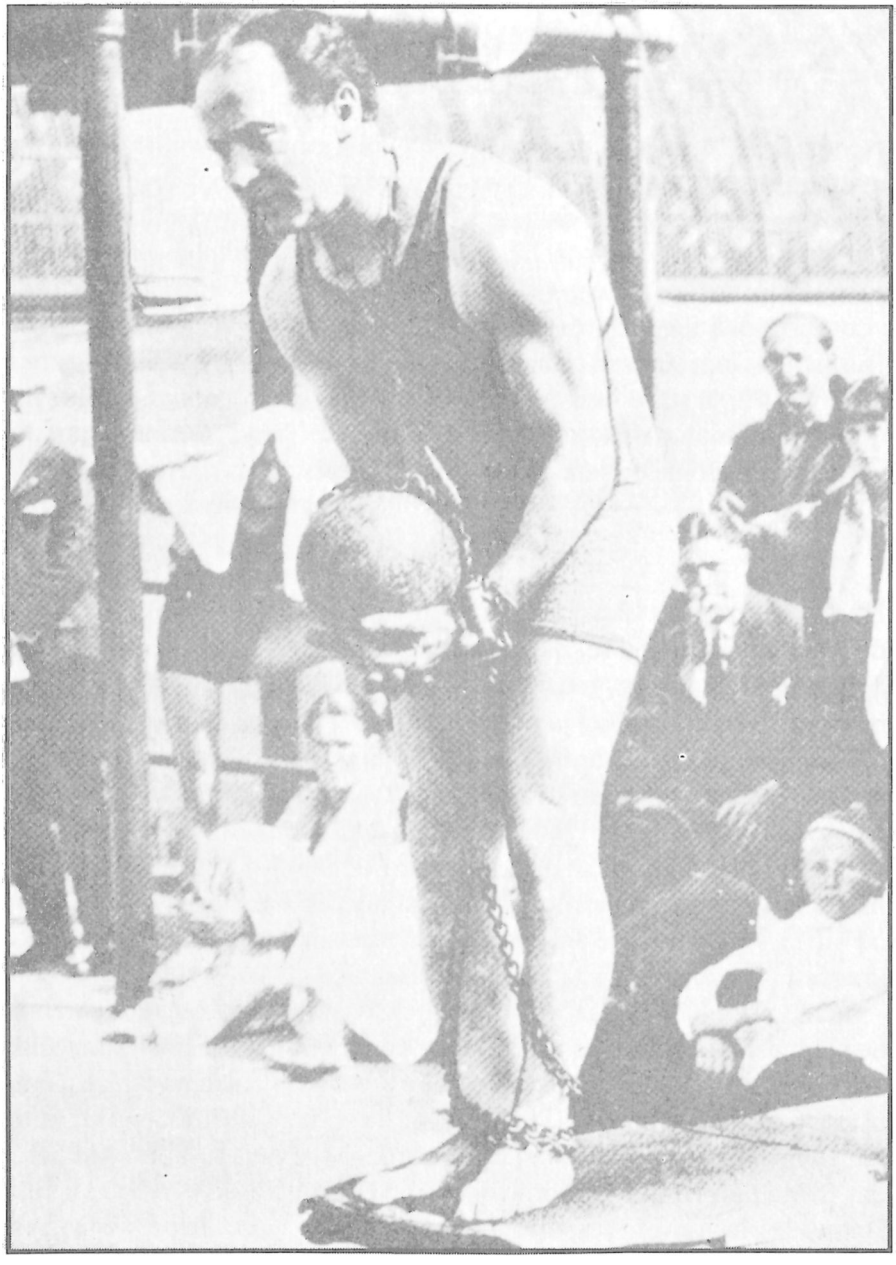

Umetnik bekstva: Okovan i vezan lancima, Hudini se priprema za skok u duboku vodu

Drugom prilikom je umesto pod vodu, odlazio pod zemlju: u zakovanom mrtvačkom kovčegu zakopavan je dva metra ispod površine tla i uspevao da se oslobodi.

Neke Hudinijeve veštine ostale su zauvek enigma. Tajnu njihovog izvođenja odneo je sa sobom u grob; za života je ponekad isticao da čovečanstvo od njegovih trikova ne bi imalo nikakvu korist, a da bi nepošteni ljudi mogli da ih zloupotrebe i učine veoma opasnim.

U dve knjige opisao je mnoge svoje mađioničarske veštine, od kojih se neke i danas izvode po svetu. Neke trikove otkrio je bratu Hardinu. Veruje se da je njegova supruga Vilhemina znala sve tajne, ali ih je

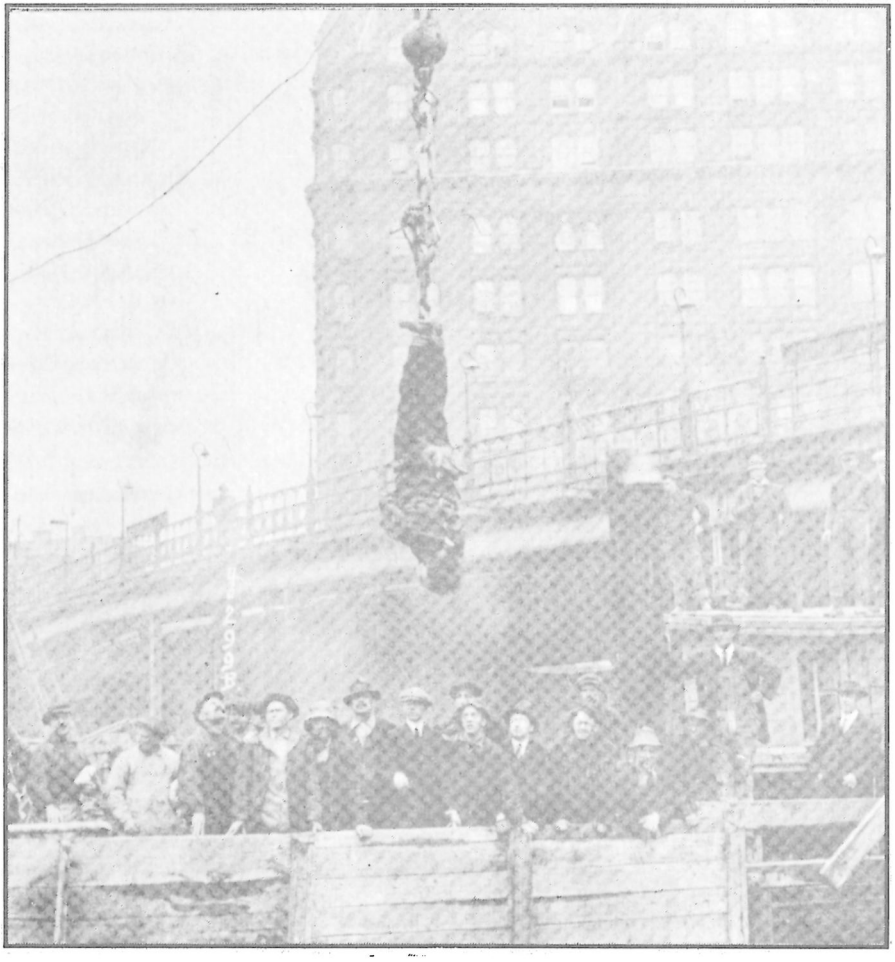

Nenadmašna spretnost: Obešen za noge, Hudini se za nekoliko minuta oslobađao iz ludačke košulje

nepokolebljiva čuvala sve do svoje smrti, 1943. godine; poznato je da su od nje neki tražili da otkrije ono što zna, nudeći joj ogromne sume novca, ili čak preteći da će je ubiti.

Hari Hudini je umro pre šest decenija, 1926. godine. Oboleo od teškog zapaljenja slepog creva, danima se borio protiv smrti, zapanjujući lekare. Iako bi svaki drugi čoveka na njegovom mestu već morao da bude mrtav, mađioničarev snažni organizam uporno se borio. Mada još snažniji i uporniji, Hudinijev duh na kraju kao da je naslutio da je sve uzalud.

„Pobedio bih to, ali sam veoma umoran", rekao je Hudini – i umro.

SADRŽAJ

PREDGOVOR 5

1. OSTRVO S BLAGOM 11
Košmarno Kokosovo ostrvo 12
Basnoslovna bogatstva 13
Odiseja jedne mape 15
Zagonetna pećina 16
Doživljaji trojice mladića 17
Voda čuva tajnu 19
Zlato na pomolu! 20
Genijalni građevinari 21
Obala kao sunđer 23
Ekspedicije na blago 24
Večita igra žmurke 25
Bespomoćna tehnika 26
Strpljenje i rad 28
Uništene oznake 30
Sezam se nije otvorio 31
Nedgonetnuta zagonetka 32

2. ČOVEK SA GVOZDENOM MASKOM 34
Triler Aleksandra Dime 35
„Država: to sam ja" 36
Dnevnik jednog poručnika 38
Prekopavanje po arhivama 39
Čuvar važnih zatvorenika 41
„Pokornost Bogu i kralju" 43
Poruka na tanjiru 44
Smrt u tišini 45
Tajni krivični sud 46
Doba sjaja i arsenika 47
Trovačica i saučesnik 48
Mise u slavu Satane 49

3. DO PAKLA I NATRAG 51
Opčinjavanje zmije 52
Trik sa užetom 53
Varlijvi bodež 54
Demistifikacija opsene 55
Demonstracija vere 56

Duh iznad tela 58
Živi sahranjeni 59
Jači od vatre 60
Figure u paklu 61
Neodgonetnuta tajna 62
4. PROROCI NA SCENI 64
Fraze za naivne 65
„Baron iz Danske" 66
Razvratnost i okultizam 68
Fatalna indiskrecija 69
„Oreol smrti" 70
„Pogrešno „treperenje" 71
Atentat na Kenedija 73
Prognozer u svetioniku 74
Prorok i propaganda 76
Dvosmisleni stihovi 77
Centurija o smrti 78
Povremena prekognicija 79
5. LOV NA ČUDOVIŠTA 80
Gadni snežni čovek 81
„Nemoguće" životinje 82
Otisci sa pet prsta 83
Lov na jetija 84
Domoroci uče biznis 85
„Mumificirana" tela 86
Monstrum iz Loh Nesa 88
Koristoljublje i istina 89
„Divlji čovek" 91
Jeti u pustinji 93
Izmišljotina o Zani 94
Od legende do nauke 95
6. DEČAK IZ NIOTKUD 97
Dva čudna pisma 98
Policija u nedoumici 99
Popularnost za „čudovište" 100
Ispovest „deteta prirode" 101
Znamenitost Nirnberga 102
Kaspar u centru pažnje 103
Rana na čelu 106
Žrtva ili varalica 107
Zagonetna smrt 108
Povika na kraljevsku kuću 110
Veliki broj nepoznanica 111
Misterija ostaje 112
7. ŠESTO ČULO 115
Živi magnetofon 116

„Gledanje" kroz povez 117
„Igra slučaja" 118
Umesto očiju koža 120
„Tačka iščekivanja" 121
Čitanje bez očiju 122
Smrtonosna predstava 123
„Vrhunska misterija" 125
Redak senzorni talenat 126
8. KRALJ OKOVA 128
Dozvole i publicitet 129
Predstava pred sudom 130
Policija se izvinjava 131
Prolazak kroz zid 132
Bačen u reku 133
Bekstvo od smrti 134
Kontrola disanja 135
Nevidljivi otpirač 137
Neponovljivi trikovi 138
Večita enigma 139

KNjIŽEVNA ZAJEDNICA NOVOG SADA

Biblioteka Ατλαντιζ 6

Džon Godvin
VELIKE MISTERIJE SVETA

Preveli sa engleskog
Gavrilo Vučković
Esad Jakupović

Glavni i odgovorni urednik
Milorad Grujić

Recenzenti
Jova Regasek
Zoran Živković

Izbor ilustracija
Esad Jakupović

Tehnički urednik
Milenko Radovanov

YU ISBN 86-7331-178-0

Izdavač
Književna zajednica Novog Sada, Trg Slobode 4/II, Novi Sad,
Telefoni: Redakcija i administracija 021/611-173,612-433
Marketing i ekspedicija: 021/338-118, 339-328
Žiro-račun: 65700-678-7085

Laserski slog i elektronski prelom
CICERO
Zemun, 011/104-317

Štampa: GRO "PROLETER" Ruma
1989.

DŽON GODVIN

VELIKE MISTERIJE SVETA

Tokom svoje duge istorije čovečanstvo se često suočavalo sa raznim zagonetnim pojavama i događajima koje ni najpronicljiviji umovi nisu uspevali da odgonetnu. Posle svakog konačnog odgovora iskrsavala su nova pitanja, i misterija je nastavljala da zbunjuje ljude kao i pre toga. Ova knjiga predstavlja izbor iz dela „Ovaj zbunjujući svet" australijsko-američkog novinara i publiciste Džona Godvina trotomne zbirke velikih misterija sveta:

OSTRVO S BLAGOM
ČOVEK SA GVOZDENOM MASKOM
DO PAKLA I NATRAG
PROROCI NA SCENI
LOV NA ČUDOVIŠTA
DEČAK IZ NIOTKUDA
ŠESTO ČULO
HUDINI – KRALJ OKOVA

YU ISBN 86-7331-178-0